

**ΘΕΣΜΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ
ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

ΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ

**ΞΟΥΡΑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ
ΠΡΟΥΝΤΖΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ**

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ

Δρ. ΔΡΙΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

**ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΛΗΨΗ ΠΤΥΧΙΟΥ ΣΤΗΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΤΟΥ Α.Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ.**

ΠΑΤΡΑ ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2003

« Ο εξόριστος γνωρίζει ότι σ' ένα επίγειο και γεμάτο απρόοπτα κόσμο τα σπίτια είναι πάντοτε προσωρινά. Τα σύνορα και οι φραγμοί που μας κρατούν στην ασφάλεια της οικογενειακής εστίας μπορούν επίσης να γίνουν φυλακές και αντικείμενο υπεράσπισης πέρα από κάθε λογική ή αναγκαιότητα. Οι εξορίες διαπερνούν τα σύνορα, διασπών τους φραγμούς της σκέψης και της εμπειρίας».

E. SAID

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

• ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ.....	1
• ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	2

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Το πρόβλημα.....	5
1.2 Σκοπός της μελέτης	7
1.3 Ορισμοί όρων.....	8
1.4 Δυσκολίες - πλεονεκτήματα.....	12

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΡΕΥΜΑΤΑ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΝ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ

Εισαγωγή.....	15
2.1 Ιστορική αναδρομή της προσφυγιάς – Προσφυγικά ρεύματα προς τον Ελλαδικό χώρο.....	16
2.2 Αίτια εκπατρισμού.....	20
Συμπέρασμα.....	24

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗΝ ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ

Εισαγωγή.....	26
---------------	----

3.1 Η Σύμβαση της Γενεύης και το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης του 1967 για την προστασία των προσφύγων. ...	27
3.1.1 Οριοθετήσεις σχετικά με τον όρο πρόσφυγας.	27
3.1.2 Η Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967 για το καθεστώς των προσφύγων.	28
3.1.3 Προσφυγική ιδιότητα: κριτήρια και διαδικασίες για την αναγνώρισή της.....	30
3.2 Η στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στους πρόσφυγες.....	35
3.2.1 Η Σύμβαση του Σένγκεν	35
3.2.2 Η Σύμβαση του Δουβλίνου.....	37
3.3 Οι διατάξεις του Ελληνικού Δικαίου που αφορούν τους πρόσφυγες.....	39
3.3.1 Είσοδος.....	39
3.3.2 Παραμονή.....	41
3.3.3 Έξοδος- Απέλαση.....	42
3.3.4 Πολιτογράφηση.....	44
3.3.5 Εργασία.....	45
3.3.6 Εκπαίδευση.....	46
3.3.7 Κοινωνική Πρόνοια.....	46
Συμπέρασμα.....	49

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Εισαγωγή.....	52
4.1 Τα χαρακτηριστικά της προσφυγικής οικογένειας.....	53
4.1.1 Ευάλωτες ομάδες (μορφές προσφυγικής οικογένειας).....	54
4.2 Πρακτικά προβλήματα.....	60
4.2.1 Το πρόβλημα της επικοινωνίας.	60

4.2.2 Το πρόβλημα της εργασίας.....	61
4.2.3 Προβλήματα στην ανεύρεση κατοικίας.....	63
4.2.4 Οικονομικά προβλήματα.....	64
4.3 Ψυχολογικά προβλήματα.....	66
4.4 Προβλήματα υγείας.....	69
4.5 Προβλήματα που απορρέουν από τον ρατσισμό και τον εθνοκεντρισμό στα πλαίσια του επιπολιτισμού.....	71
Συμπέρασμα.....	76

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΦΟΡΕΙΣ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ

Εισαγωγή.....	78
5.1 Κοινωνική πολιτική σε σχέση με πρόσφυγες.	79
5.1.1 Υπηρεσίες που παρέχουν ψυχοκοινωνική στήριξη σε πρόσφυγες.....	83
5.2 Η αντιμετώπιση των προσφύγων στα πλαίσια της διαπολιτιστικής συμβουλευτικής.....	85
5.2.1 Η συμβουλευτική ως πεδίο δράσης της διαπολιτιστική συμβουλευτικής.....	85
5.2.1.1 Εννοιολογική σχέση.....	86
5.2.1.2 Τα στάδια της συμβουλευτικής διαδικασίας.....	87
5.2.1.3 Αρχές και στόχοι της συμβουλευτικής.....	89
5.2.1.4 Μοντέλα θεραπείας στα πλαίσια της διαπολιτιστικής συμβουλευτικής.....	92
5.2.2 Ο ρόλος των πολιτιστικών διαφορών στη συμβουλευτική με πρόσφυγες.....	96
5.2.3 Πρακτική προσέγγιση της διαπολιτιστικής συμβουλευτικής.....	101
5.2.3.1 Τρόποι αντιμετώπισης των πολιτιστικών διαφορών.....	101

5.2.3.2 Υφιστάμενοι τύποι παρέμβασης	102
5.2.3.3 Ο ρόλος του συμβούλου κοινωνικού λειτουργού.....	103
Συμπέρασμα	106

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

6.1 Συμπεράσματα.....	108
6.2 Εισηγήσεις – Προτάσεις	112

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ.....	116
ΞΕΝΗ.....	123

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Με την ολοκλήρωση της πτυχιακής μας εργασίας, αισθανόμαστε την ανάγκη να ευχαριστήσουμε τους ανθρώπους, που συνέβαλαν στην επιτυχή έκβαση της προσπάθειάς μας αυτής.

- Τον επόπτη μας, Δρ. Δρίτσα Ιωάννη, για την καθοδήγηση, διευκόλυνση και συμπαράσταση που μας προσέφερε.
- Τους κοινωνικούς λειτουργούς των υπηρεσιών, στις οποίες απευθυνθήκαμε, για την συνεργασία τους και κυρίως για την διάθεση πολύτιμου υλικού.
- Όλους όσους μας συμπαραστάθηκαν ηθικά και έμπρακτα ο καθένας ξεχωριστά και με το δικό του τρόπο και κυρίως:

Τον Καραμίχο Μανώλη

Την Βασίλα Σπυριδούλα

Την Βαλσάμη Μαρκέλλα

- Τέλος, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε ιδιαίτερα τις οικογένειές μας, για την πολύτιμη υλική, ηθική και ψυχολογική στήριξη που μας προσέφεραν.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Πριν προβούμε στην περιγραφή του περιεχομένου της εργασίας, κρίνουμε σκόπιμο να αναφέρουμε τους λόγους που μας ώθησαν στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος.

Πρωταρχικά, μας άγγιξε αρνητικά η δίνη της πρόσφατης αναταραχής στην Ανατολή που κατακρεούργησε κάθε ανθρωπιστικό ιδεώδες και που έγινε και συνεχίζει να γίνεται αιτία πληθυσμιακών μετακινήσεων προς όμορες ή απομακρυσμένες χώρες με μοναδικό σκοπό την επιβίωση. Δεύτερον, η ελληνική πραγματικότητα γίνεται συχνός δέκτης εξουθενωμένων ανθρώπων που πουλούν όλα τους τα υπάρχοντα στους δουλεμπόρους με αντίτιμο και τη ζωή τους ακόμη προκειμένου να επιτύχουν ένα ασφαλές περιβάλλον. Μάλιστα δεν είναι και λίγα τα συμβάντα που προβάλλονται στη δημοσιότητα όπου το πέρασμα της «ερυθράς» γίνεται για πολλούς ένα άδοξο και τραγικό τέλος.

Η εργασία αυτή αναφέρεται στο φαινόμενο της αναγκαστικής μετακίνησης πληθυσμών προς τον Ελλαδικό χώρο και την θεσμική και ψυχοκοινωνική αντιμετώπιση του από το ελληνικό κράτος.

Είναι μια βιβλιογραφική έρευνα η οποία περιλαμβάνει συγγράμματα Ελλήνων και ξένων μελετητών που ασχολήθηκαν με το θέμα αυτό.

Ειδικότερα τα επιμέρους κεφάλαια της εργασίας περιλαμβάνουν τα εξής:

1. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο πρόβλημα και στο σκοπό αυτής της μελέτης. Επίσης παραθέτονται οι ορισμοί των όρων.
2. Το δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνει μια σύντομη ιστορική αναδρομή των προσφυγικών ρευμάτων προς τη χώρα μας, ώστε να διαπιστωθεί η εξέλιξη του φαινομένου με την πάροδο του χρόνου και το μέγεθος του προσφυγικού πληθυσμού καθώς επίσης και οι λόγοι που αναγκάζουν

αυτούς του ανθρώπους να εγκαταλείψουν τη χώρα τους και να ζητήσουν άσυλο σε μια άλλη.

3. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο θεσμικό πλαίσιο προστασίας τους – στη διεθνή και ελληνική έννομη τάξη – δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην ελληνική νομοθεσία.
4. Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η προσφυγική οικογένεια στην προσπάθεια της να προσαρμοστεί στο νέο κοινωνικό περιβάλλον.
5. Στο πέμπτο κεφάλαιο αναφερόμαστε στους φορείς ψυχοκοινωνικής προσέγγισης των προσφύγων στην Ελλάδα όπου μας απασχολεί η υπάρχουσα κοινωνική πολιτική και η αντιμετώπιση των προβλημάτων τους στα πλαίσια της διαπολιτιστικής συμβουλευτικής. Συγκεκριμένα δίνεται βαρύτητα στη σημερινή μορφή του μηχανισμού διανομής κοινωνικής φροντίδας καθώς και στο ρόλο της συμβουλευτικής διαδικασίας με πρόσφυγες.
6. Στο έκτο κεφάλαιο παραθέτονται τα συμπεράσματα που προέκυψαν απ' όλα όσα αναφέρθηκαν, καθώς και οι προτάσεις μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Το πρόβλημα

Η δίωξη από τα πάτρια εδάφη που συνεπάγεται αναγκαστική φυγή και μετακίνηση προς αλλότριες εστίες είναι φαινόμενο με διαχρονικότητα και παγκοσμιότητα. Ωστόσο η έξαρσή του που διακρίνεται από το μέγεθος και τη συχνότητα της εκτόπισης εκδηλώνεται σε διαφορετικά μήκη και πλάτη στην παγκόσμια κλίμακα της κρατικής διαστρωμάτωσης. Αυτό σημαίνει, ότι ενώ έχει μια ευρύτητα, σε κάποια κράτη εμφανίζεται πιο έντονα από ότι σε άλλα. Κράτη λοιπόν που το αντιμετωπίζουν έντονα μπορεί να είναι αυτά που γειτνιάζουν με την εστία ξεριζωμού και που συνήθως αποτελούν άμεσο και πρόσφορο καταφύγιο για τους «διωκόμενους», ακόμη υπάρχουν κι αυτά που βρίσκονται σε τέτοια ακτίνα από την εστία εκπατρισμού ώστε διασταυρώνονται με τη ροή των μετακινούμενων ομάδων αποτελώντας έτσι, τόπο μόνιμης εγκατάστασης ή προσωρινής διαμονής με στόχο την πρόσβαση σε τρίτες χώρες.

Ανάμεσα σ' αυτά τα κράτη μια από τις πρώτες θέσεις κατέχει και η Ελλάδα, η οποία βίωσε έντονα στο παρελθόν το φαινόμενο αυτό και συνεχίζει να το ζει (βέβαια σε μικρότερο βαθμό) ακόμη και σήμερα. Ανέκαθεν η χώρα μας αποτελούσε πόλο εγκατάστασης και προσωρινής παραμονής για εκατοντάδες πρόσφυγες που προέρχονται κυρίως από εθνικότητες της εγγύς ανατολής. Σ' αυτό το σημείο, αξίζει να θυμηθούμε και ν' αναφέρουμε τους χιλιάδες ξεριζωμένους Έλληνες της Μικράς Ασίας και του Πόντου όπου με το πέρασμα τους απ' το Αιγαίο και τη μετέπειτα προσαρμογή τους στον Ελλαδικό χώρο, επέφεραν τεράστιες αλλαγές στον οικονομικό – κοινωνικό και πολιτισμικό βίο της χώρας, αφήνοντας πίσω τους τα συντρίμια ενός μόχθου αιώνων. Τέτοιες ιστορικές πληγές επανέρχονται αδιάκοπα στο φως της μνήμης κάθε φορά που η σημερινή ελληνική πραγματικότητα βρίσκεται

αντιμέτωπη με εξόριστες και εξαθλιωμένες τέτοιες ομάδες που διεκδικούν μια θέση στη ζωή, με μοναδικό σκοπό την επιβίωση.

Απ' όλα αυτά διαπιστώνεται, ότι το φαινόμενο της προσφυγοποίησης δε μπορεί να νοηθεί αποκομμένο από τον βίαιο ξεριζωμό, την απότομη εγκατάλειψη της πατρίδας, τον αποχωρισμό των αγαπημένων προσώπων, τον άγνωστο και επικίνδυνο προορισμό καθώς και τα συνεπαγόμενα αυτών προβλήματα. Όποτε κι αυτό από μόνο του καταντά ένα σοβαρό ζήτημα ή ένα σημαντικό πρόβλημα που κάνει επιτακτική την ανάγκη για κινητοποίηση του ελληνικού συστήματος προκειμένου να συμβάλει στην αντιμετώπισή του. Αφενός γιατί κατακερματίζει το άγραφο δίκαιο της ζωής και αφετέρου γιατί προκαλεί μια αλυσίδα προσδιορισμένων προβλημάτων που έχουν διάρκεια ακόμη και στη διαδικασία ένταξης και μπορεί να συνεχίζονται και σε μια επόμενη γενιά (π.χ. παιδιά, εγγόνια).

Συνεπώς οποιαδήποτε πολιτική της χώρας για την προσέγγιση του ζητήματος αυτού, δεν μπορεί να λειτουργήσει βοηθητικά όταν δρα με μονομέρεια και ανταποκρίνεται σε μια κατηγορία προβλημάτων. Επειδή όμως οι πρόσφυγες κάνουν μια νέα αρχή στη ζωή τους και χωρίς να έχουν στηρίγματα αντιμετωπίζουν προβλήματα πολλαπλής υφής· πως είναι δυνατόν να σταθούν στα πόδια τους και μάλιστα σ' ένα ελληνικό περιβάλλον που μεταβάλλεται διαρκώς, όταν δεν τυγχάνουν σφαιρικής μέριμνας όπως, συνταγματική προστασία, ψυχοκοινωνική φροντίδα και αρωγή.

1.2 Σκοπός της μελέτης

Η μελέτη αυτή έχει ως σκοπό να διερευνήσει βιβλιογραφικά τη θεσμική και ψυχοκοινωνική αντιμετώπιση του προσφυγικού ζητήματος από το ελληνικό κράτος.

Ειδικότερα οι στόχοι της μελέτης μας είναι να δείξουμε:

1. Τα ρεύματα των αναγκαστικών μετακινήσεων που σημειώθηκαν προς τον Ελλαδικό χώρο από τις αρχές του εικοστού αιώνα μέχρι σήμερα.
2. Τους λόγους που αναγκάζουν τους πρόσφυγες να εγκαταλείψουν την χώρα καταγωγής τους και να ζητήσουν προστασία σε μια άλλη χώρα.
3. Το νομικό καθεώς των προσφύγων στην διεθνή και ελληνική έννομη τάξη.
4. Τα προβλήματα και τις δυσκολίες που έχουν να αντιμετωπίσουν οι πρόσφυγες με τη είσοδό τους στην Ελλάδα.
5. Την υπάρχουσα κοινωνική πολιτική όσον αφορά το προσφυγικό ζήτημα στην Ελλάδα.
6. Την αντιμετώπιση των προσφύγων στα πλαίσια της διαπολιτιστικής συμβουλευτικής.

1.3 Ορισμοί όρων

Αιτών άσυλο: Είναι κάθε πρόσωπο που υπέβαλλε αίτηση ασύλου, ή εγγράφως ή προφορικά ή με άλλον τρόπο στα εξωτερικά σύνορα ή στο έδαφος ενός κράτους προκείμενου να επιτύχει την αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα (Α. Ποταμιάνος, 1995, σελ.7).

Διαπολιτιστική συμβουλευτική: Ορίζεται ως κάθε συμβουλευτική σχέση στην οποία δυο ή και περισσότερα άτομα από τους συμμετέχοντες διαφέρουν ως προς την πολιτιστική τους προέλευση, τις αξίες και τον τρόπο ζωής τους (Μ. Μαλικιώση – Λοϊζου, 1999, σελ.314).

Εθνοκεντρισμός: Μοιάζει αρκετά με το ρατσισμό και αντί να αποδίδει την κατωτερότητα άλλων φυλών σε έμφυτες τάσεις, την αποδίδει στην πολιτιστική τους κουλτούρα, παραδόσεις, θρησκεία κ.λ.π. Θεωρεί σαν ανώτερο το δικό του πολιτισμό και κρίνει, επίσης, τις πράξεις και ανάγκες άλλων φυλών και εθνοτήτων μέσω του δικού του εθνοκεντρικού φακού. Εκείνοι που δεν συμπεριφέρονται σύμφωνα με τα εθνοκεντρικά κριτήρια θεωρούνται ως μειονεκτικοί, παθολογικοί, ή παρεκτροπικοί (Ι. Τριτσελιώτης, 1996, σελ. 37).

Επιπολιτισμός: Η πολιτιστική αλλαγή που εμφανίζεται μετά την συνάντηση δυο ή περισσότερων αυτόνομων πολιτιστικά συστημάτων, είτε λόγω πολιτιστικών μεταβολών είτε ως αποτέλεσμα οικολογικών ή δημογραφικών τροποποιήσεων επιβεβλημένων από ένα κυρίαρχο πολιτισμό (Δ. Γεωργάς – Α. Παπαστυλιανού, 1993, σελ. 19).

Κοινωνική πολιτική: Αφορά τη δυνατότητα έκφρασης, ιεράρχησης και κάλυψης κοινωνικών αναγκών, με ένα σύνολο ρυθμίσεων και μέτρων σε τομείς όπως η εκπαίδευση, η απασχόληση, η υγεία, η κατοικία, η πρόνοια, οι ασφαλιστικές παροχές και οι προσωπικές κοινωνικές υπηρεσίες, σύμφωνα με

τα σύγχρονα προστάγματα της κοινωνικής δικαιοσύνης. Παράλληλα αποτελεί σημαντικό παράγοντα ρύθμισης της κοινωνικής αναπαραγωγής και εξασφάλισης κοινωνικής ειρήνης και συνοχής (Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης, 1995, σελ. 17).

Κουλτούρα: Το σύνολο των υλικών και πνευματικών προϊόντων μιας κοινωνίας (Α. Ζωγράφου, 1997, σελ. 197).

Μειονότητα: Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται για να διαχωρίζει μια κοινωνική κατηγορία ή μια ομάδα, η οποία είναι μικρότερη από το μισό τουλάχιστον του συνολικού πληθυσμού μιας κοινωνίας και να διαφοροποιήσει εθνικά, γλωσσικά, εθιμικά, πολιτισμικά, πολιτικά, φυλετικά ή και θρησκευτικά από το σύνολο, σε σχέση πάντα με κάποιο ή κάποια από τα παραπάνω επίπεδα (Α. Ζωγράφου, 1997, σελ. 197).

Ξενοφοβία: Μια αρνητική στάση απέναντι στους αλλοδαπούς η οποία σε σπάνιες περιπτώσεις πλησιάζει τα όρια της συμπεριφοράς (Α. Ζωγράφου, 1997, σελ. 197).

Πολιτισμικό σοκ: Προκαλείται όταν το άτομο έρχεται αντιμέτωπο με διαφορετικές από τις δικές του ιδέες, αξίες και συμπεριφορές και κατά συνέπεια καλείται να αναθεωρήσει τη στάση του και τη συμπεριφορά του. Η σύγχυση, η αίσθηση της απώλειας της ταυτότητας και το συναίσθημα της αδυναμίας είναι οι κύριες συνέπειες που απορρέουν από αυτή τη διαδικασία (Β. Γιωτσίδη, 2000, σελ. 28).

Πολιτισμός: Είναι το σύνολο των υλικών και πνευματικών δημιουργημάτων του ανθρώπου σε ορισμένη χώρα ή εποχή (Τεγόπουλος – Φυτράκης, 1995, σελ. 733).

Προκατάληψη: Ορίζεται ως μια κρίση που εκφέρεται πρόωρα ή ένα συμπέρασμα που εξάγεται χωρίς να ληφθούν υπόψη όλα τα στοιχεία και δεν

αφήνουν περιθώρια για ατομικές διαφορές (Α. Ιωαννίδου – Τζόνσον, 1998, σελ. 23).

Πρόσφυγας: Κάθε πρόσωπο που λόγω δικαιολογημένου φόβου δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, πολιτικών πεποιθήσεων ή συμμετοχής σε ορισμένη κοινωνική ομάδα, βρίσκεται έξω από τη χώρα υπηκοότητάς του και δεν μπορεί ή εξαιτίας αυτού του φόβου, δεν θέλει να προσφύγει στην προστασία της χώρας αυτής (Υπατη Αρμοστεία, 2000, σελ. 26).

Προσφυγιά: Η ιδιότητα ή η κατάσταση του πρόσφυγα (Τεγόπουλος-Φυτράκης, 1995, σελ. 765).

Ρατσισμός: Ορίζεται ως ένα πλέγμα αντιλήψεων, στάσεων, συμπεριφορών και /ή θεσμοθετημένων μέτρων που εξαναγκάζει ορισμένους ανθρώπους σε υποτελή διαβίωση, κι αυτό μόνο και μόνο επειδή ανήκουν σε μια διακριτή κατηγορία ανθρώπων. Ως δικαιολογία για τις διακρίσεις χρησιμοποιείται η διαφορετικότητα της ομάδας, στην οποία προσάπτεται συχνά – αλλά όχι πάντα – μια υποτιθέμενη κατωτερότητα ή και επικινδυνότητα (Τσιάκαλος, 2000, σελ.77).

Συμβουλευτική: Είναι η διαδικασία εκείνη κατά την οποία είτε κατά τρόπο ατομικό είτε κατά τρόπο ομαδικό ένας επαγγελματίας συνεξετάζει με ένα άτομο (ή κάποια άτομα) θέματα ή προβλήματα που απασχολούν το άτομο (ή τα άτομα) και διευκολύνουν τη λύση τους (Ε. Γ. Δημητρόπουλος, 1998, σελ. 21).

Ψυχοκοινωνική προσαρμογή: Είναι μία διαδικασία η οποία λαμβάνει χώρα σε τρεις φάσεις. Κατά την πρώτη φάση οι πρόσφυγες αξιοποιούν τις ήδη υπάρχουσες δεξιότητες προκειμένου να αποκτήσουν κάποιο έλεγχο στο νέο περιβάλλον. Μετά την ολοκλήρωση της πρώτης φάσης, οι ήδη υπάρχουσες δεξιότητες διαπλέκονται και συνθέτονται με τις νέες που

αποκτώνται μέσω της διαδικασίας του επιπολιτισμού. Τέλος, κατά τη διάρκεια της τρίτης φάσης, τα άτομα μπορούν να θέσουν ρεαλιστικούς και εφικτούς στόχους για το μέλλον και να προγραμματίσουν την επίτευξή τους, ενώ θεωρούνται ότι έχουν ενσωματωθεί με επιτυχία στο νέο περιβάλλον. Ωστόσο, η διεργασία της επιτυχούς ενσωμάτωσης μπορεί να διαρκέσει μεγάλο χρονικό διάστημα και να περάσει ακόμα και στην επόμενη γενιά (B. Γιωτσίδη, 2000, σελ. 29).

1.4 Δυσκολίες – Πλεονεκτήματα

Στην πορεία διεκπεραίωσης της διατριβής αυτής αξίζει ν' αναφέρουμε ότι προέκυψαν δυσκολίες πρακτικής φύσεως που αποτέλεσαν πολλές φορές τροχοπέδη για τη λειτουργική αναζήτηση, ανάλυση και επεξεργασία. Συγκεκριμένα η έλλειψη σχετικής βιβλιογραφίας στις δομές της Πάτρας, πέρα του ότι περιόρισε τα αρχικά μας βήματα επιπλέον μας δημιούργησε την ανάγκη να κάνουμε συχνές και τακτικές επισκέψεις στην πρωτεύουσα για τη συγκέντρωση βιβλιογραφικού υλικού, πράγμα που συνεπάγονταν κόστος σε προσωπικό αλλά και οικονομικό επίπεδο. Επιπρόσθετα, η χρονοβόρα πρόσβαση κυρίως στις αρμόδιες υπηρεσίες της Αθήνας σε συνδυασμό με την έλλειψη πρόσφατων στατιστικών στοιχείων καθυστέρησε τη φάση έρευνας και αναζήτησης πληροφοριών με αποτέλεσμα να επέρχεται αγκίστρωση σε κάποια βασικά σημεία. Σε αρχική αλλά και μέση φάση υπήρξε σημαντικό κώλυμα προσανατολισμού για τον καθορισμό του θέματος και τη διαμόρφωση του περιεχομένου – σε πολλά σημεία της εργασίας – λόγω της μονομερούς προσέγγισης του ζητήματος από το έντυπο υλικό που αποθάρρυνε τη πολυπροσέγγιση που θέλαμε να δώσουμε. Τέλος, η ανύπαρκτη υποδομή στην Πάτρα για την εξυπηρέτηση της συγκεκριμένης ομάδας παραγκώνισε τη δυνατότητα για έρευνα σε τοπικό επίπεδο παρόλο που στην αρχή υπήρχε ως σκέψη και πρόθεση από τη μεριά μας.

Η εργασία αυτή, αν και προσεγγίζει ένα ζήτημα για το οποίο σίγουρα έχουν γίνει ανάλογες προσπάθειες προσέγγισής του, ωστόσο διατηρεί το δικό της προφίλ και το δικό της χαρακτήρα που τον διακρίνει μια αυτοτέλεια και μια μοναδικότητα στο χώρο. Αν και πρόκειται για βιβλιογραφική έρευνα τα στοιχεία που τη διαφοροποιούν και την κάνουν ξεχωριστή από ανάλογες διατριβές αφορούν τα εξής :

1. Την έρευνα σχετικά με το σημερινό ελληνικό νομικό πλαίσιο ή καθεστώς που αφορά τους πρόσφυγες.

2. Τη προσεγμένη και εκτενή ανάλυση σχετικά με τα προβλήματα των προσφύγων και κυρίως στη μορφή και ένταση που αυτά απορρέουν στα πλαίσια του επιπολιτισμού.
3. Τη σύνθεση στατιστικών στοιχείων που αποδεικνύουν έγκαιρα γνωρίσματα όπως το μέγεθος του σημερινού προσφυγικού πληθυσμού που διαμένει στην Ελλάδα.
4. Τη διατριβή στην κοινωνική πολιτική και διαπολιτιστική συμβουλευτική που αποτελούν τον βασικότερο μηχανισμό ψυχοκοινωνικής προσέγγισης των προσφύγων στην Ελλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΡΕΥΜΑΤΑ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΝ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ

Εισαγωγή

Από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα μέχρι σήμερα η χώρα μας κατακλύζεται από την εισροή πληθυσμιακών ομάδων που εξαναγκάζονται να εγκαταλείψουν τις χώρες τους λόγω των πολιτικών, κοινωνικών, εθνικών και θρησκευτικών συνθηκών που καταντούν ανυπόφορες και επικίνδυνες για την εκεί υγιεινή διαβίωση και παραμονή τους. Πρόκειται λοιπόν για μια πολύπλευρη δίωξη σε βάρος ατόμων, ομάδων, εθνοτήτων, από άτομα ή ομάδες ή εθνότητες της ίδιας ή ξένης χώρας που εκπροσωπούν ή εξυπηρετούν το κυρίαρχο κοινωνικοπολιτικό και εθνικό σύστημα ή καθεστώς. Διατράνωση αυτών, η ελληνική ιστορία μας, η οποία είχε και έχει να μας δώσει «αμέτρητα» παραδείγματα διώξεων και παραβιάσεων του ανθρωπιστικού δικαίου καθώς και για τις συνεπόμενες αυτών βίαιες εκτοπίσεις και μετακινήσεις πληθυσμών, που άγγιξαν έντονα και τραυματικά τον Ελλαδικό χώρο.

Παρακάτω γίνεται μια αναδρομή στην ελληνική ιστορία που αφορά όλα τα προσφυγικά ρεύματα που σημειώθηκαν προς τον Ελλαδικό χώρο μέχρι και τις μέρες μας και γίνεται μια προσπάθεια εξακρίβωσης των βασικών παραγόντων που διαιωνίζουν το συγκεκριμένο φαινόμενο.

2.1 Ιστορική αναδρομή της προσφυγιάς - Προσφυγικά ρεύματα προς τον Ελλαδικό χώρο

Η προσφυγοποίηση είναι συνηθισμένο φαινόμενο καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας μας. Το επιβεβαιώνουν οι ελληνικοί εξοστρακισμοί, οι ρωμαϊκές προγραφές και οι οποιεσδήποτε μαζικές μετακινήσεις που οφείλονταν σε θρησκευτικά ή πολιτικά αίτια. Χριστιανοί, ιουδαίοι, προτεστάντες, αριστοκράτες, ριζοσπάστες και άλλες κοινωνικές ομάδες υπέστησαν διώξεις που τους οδήγησαν στην προσφυγιά.

Συγκεκριμένα στην αρχαία Ελλάδα από τον όγδοο αιώνα π.Χ., είχε θεσμοθετηθεί εθιμικά σε όλες σχεδόν τις ελληνικές πόλεις η έννοια του «ικέτη» που είναι σχεδόν παραπλήσια με τη σύγχρονη έννοια του πρόσφυγα. Ανάλογη έννοια αποδιδόταν σε κάθε εξόριστο ή εξοστρακισμένο Αθηναίο πολίτη (Ι. Ιακώβου, 1995, σελ. 1 \ Δ. Σιδέρης, 1995, σελ. 86).

Αργότερα κατά τους νεώτερους χρόνους με την εμφάνιση του χριστιανισμού, των αιρέσεων και των μεταρρυθμίσεων προκλήθηκαν τεράστια ρεύματα θρησκευτικών προσφύγων.

Μπαίνοντας στον εικοστό αιώνα παρατηρούμε ότι το πρόβλημα των προσφύγων είχε απασχολήσει αρχικά τη χώρα μας μετά τους βαλκανικούς πολέμους (1912 - 1913), τον Α παγκόσμιο (1914 - 1918) και τον ελληνοτουρκικό πόλεμο (1921 - 1922). Τότε περισσότεροι από ένα εκατομμύριο Έλληνες αναγκάστηκαν να φύγουν από τα εδάφη της τότε Οθωμανικής αυτοκρατορίας και να ζητήσουν άσυλο στο ελληνικό έδαφος. Συγκεκριμένα μετά την ελληνική ήττα του Μικρασιατικού πολέμου, ένα περίπου εκατομμύριο Έλληνες πρόσφυγες που ζούσαν στη Μ. Ασία διώχτηκαν και βρήκαν καταφύγιο στην Ελλάδα. Ένα ακόμη τραγικό αποτέλεσμα των ιστορικών γεγονότων της περιοχής είναι η γενοκτονία 353.000 Μικρασιατών Ποντίων. Πολλοί από αυτούς κατέφυγαν στην Ελλάδα και εγκαταστάθηκαν κυρίως στον κεντρικό κορμό της χώρας και στη

Μακεδονία (Π. Νάσκου - Περράκη, 1991, σελ. 171 \ Φ. & Μ. Βεϊνόγλου, 1997, σελ. 19 \ Κ. Τσακίρης, 1999, σελ. 171).

Κατά τη διάρκεια του 1950 είχαν καταγραφεί στην Ελλάδα περίπου 20.000 πρόσφυγες. Ο αριθμός αυτός περιλάμβανε μία προπολεμική ομάδα Αρμενίων και Λευκορώσων, Ρουμάνους, Ρώσους ελληνικής καταγωγής, όπως και πρόσφυγες από γειτονικές χώρες. Η προσέλευση προσφύγων στη χώρα μας συνεχίστηκε και τη δεκαετία του 1970. Η καταγωγή τους κατά πλειοψηφία ήταν ανατολικοευρωπαϊκή. Το 1976, περίπου 3.000 Ιρανοί Χριστιανοί Ασσυριακής καταγωγής ήρθαν στην Ελλάδα μέσω Λιβάνου. Λίγο αργότερα αναχώρησαν για μετεγκατάσταση σε τρίτες χώρες. Το 1979 σε διεθνή συνάντηση στη Γενεύη, η Ελλάδα συμφώνησε να δεχτεί και ν' αναγνωρίσει την ιδιότητα του πρόσφυγα σε 330 «boat people» Βιετναμέζους που έφτασαν για μόνιμη εγκατάσταση στην Αθήνα και τη Ρόδο. Στα μέσα της δεκαετίας του 1980, ο αριθμός των προσφύγων από μη Ευρωπαϊκές χώρες αυξήθηκε σημαντικά. Προέρχονται κυρίως από την Τουρκία, την Αιθιοπία και διάφορες χώρες της Μέσης Ανατολής. Το 1985 οι περισσότεροι είναι Πολωνοί ενώ το 1986 εμφανίστηκαν οι πρώτες ομάδες Ιρανών. Τον ίδιο χρόνο 7.000 άτομα ζήτησαν άσυλο στην Ελλάδα και η πλειοψηφία αυτών ήταν εκτός Ευρώπης. Το 1987, οι αιτούντες ανήλθαν στους 7.358 και το 1988 στους 8.424. Το 1989, το ποσοστό μειώθηκε αισθητά διότι περιορίστηκε ο αριθμός εισροής προσφύγων από τις τέως σοσιαλιστικές χώρες και την Πολωνία. Τα τελευταία χρόνια και συγκεκριμένα το 1990 έχουμε ένα μεγάλο κύμα Αλβανών προσφύγων που καταφθάνει στη χώρα μας άμεσα με το ξαφνικό άνοιγμα των συνόρων. Την επόμενη χρονιά, καταγράφεται ότι οι περισσότεροι αιτούντες άσυλο προέρχονται από το Ιράκ, Ιράν και Τουρκία και σε μικρότερη κλίμακα από την πρώην Γιουγκοσλαβία. Το 1996, ο συνολικός προσφυγικός πληθυσμός στην Ελλάδα έφτανε τα 5.000 άτομα. Προέρχονταν κυρίως από τις χώρες που αναφέρονται παραπάνω. Το 2001, παρατηρείται σημαντική αύξηση των αιτούντων άσυλο - κυρίως μετά τα

γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου - οι οποίοι ανέρχονταν περίπου στους 6.000. Την ίδια περίοδο παρατηρούνται αφίξεις μεγάλων ομάδων Κούρδων μέχρι τις αρχές του Δεκέμβρη , οπότε έφθασε στην Ελλάδα η μεγαλύτερη ομάδα προσφύγων που παρατηρήθηκε στη χώρα (Ενημ. Δελτίο Υ.Α. του Ο.Η.Ε., 2002 \ Ε. Πανέρα, 1992, σελ. 133-134 \ U.N.H.C.R., 2002, σελ. 1 \ Διεθνής Κοινωνική Υπηρεσία, 2001, σελ. 21-22).

Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία (2002), τα τελευταία τρία χρόνια, οι κύριες χώρες καταγωγής καθώς και τα ποσοστά των αιτούντων άσυλο που αντιστοιχούν σε κάθε μία από αυτές, αναφέρονται στον παρακάτω πίνακα :

Χώρα καταγωγής	2000	2001	2002
Ιράκ	43.27%	35.86%	40.53%
Αφγανιστάν	14.47%	26.53%	26.19%
Τουρκία	19.17%	14.55%	4.06%
Πακιστάν	4.57%	4.58%	3.92%
Ιράν	4.38%	3.86%	7.18%
Μαρόκο	0.54%	2.69%	0.22%
Σιέρα Λεόνε	1.69%	2.96%	1.40%
Ινδία			1.77%
Κονγκό Λ. Δ.			1.50%
Νιγηρία			3.02%
Σομαλία			1.62%

(Πηγή: Ύπατη Αρμοστεία, 2002, σελ. 1-2).

Παρατηρείται στην Ελλάδα, ότι τα τελευταία τρία χρόνια η πλειοψηφία των αιτούντων άσυλο προέρχεται από το Ιράκ, το Αφγανιστάν και τη Τουρκία, ενώ ένας μικρότερος αριθμός καταφθάνει από το Πακιστάν, Ιράν,

Μαρόκο και Σιέρα Λεόνε. Επιπλέον, το 2002 κάνουν την εμφάνισή τους σε μικρότερο ποσοστό από τους άλλους και αιτούντες άσυλο από την Ινδία, Κονγκό, Νιγηρία και Σομαλία. Αξίζει να αναφερθεί, ότι στις παραπάνω ομάδες, ο αριθμός τους δεν παραμένει σταθερός αλλά σε συνάρτηση με το χρόνο παρουσιάζει κάποιες ιδιαίτερες και μικρές αυξομειώσεις.

2.2 Αίτια εκπατρισμού

Η παγκόσμια ιστορία του πλανήτη μας είναι γεμάτη από εμφυλίους πολέμους, ολοκληρωτικά καθεστώτα, εθνικές, θρησκευτικές ή κοινωνικές συγκρούσεις. Το κόστος είναι ανθρώπινες ζωές, απώλεια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και πολλά άτομα που παίρνουν τον δρόμο της προσφυγιάς λόγω του φόβου δίωξης.

Βασικός παράγοντας αναγκαστικής φυγής, είναι ο φόβος δίωξης που ωθεί τον πρόσφυγα να εγκαταλείψει τη χώρα καταγωγής του και να ζητήσει καταφύγιο αλλού. Αυτό σημαίνει ότι οι αρχές της χώρας του ή άλλα άτομα ή ακόμη και οργανώσεις που δρουν εξ' ονόματος του κράτους έχουν πάρει μέτρα κατά του συγκεκριμένου ατόμου, το οποίο κινδυνεύει να συλληφθεί ή να βασανισθεί.

Η δίωξη που υφίσταται μπορεί να έχει τη μορφή 1) απειλής της ζωής, σωματικής ακεραιότητας ή φυσικής ελευθερίας, 2) λήψη οικονομικών μέτρων σε βάρος του συγκεκριμένου ατόμου όπως η δημιουργία εμποδίων στην άσκηση του επαγγέλματός του, 3) πολλαπλές συλλήψεις για ανάκριση π.χ. λόγω υποψιών για αντικυβερνητική δράση, 4) φυλάκιση ή άλλα μέτρα κράτησης, 5) εκτόπιση μέσα στην ίδια τη χώρα διαμονής του, 6) έκδοση σε χώρα που κινδυνεύει η ζωή του κ.ά. (Π. Νάσκου – Περράκη [B], 1995, σελ. 47). Η διάταξη του άρθρου 1 της Σύμβασης της Γενεύης, ορίζει ότι η απειλή κατά της ζωής ή της ελευθερίας του πρόσφυγα βασίζεται στις παρακάτω αιτίες: 1) στη φυλή, 2) στη θρησκεία, 3) στην εθνικότητα, 4) στην κοινωνική τάξη και 5) στις πολιτικές πεποιθήσεις. Οι αιτίες αυτές μπορεί να συντρέχουν μεμονωμένα, μπορεί όμως και να συνυπάρχουν σωρευτικά, π.χ. ένας πολιτικά διωκόμενος μπορεί να ανήκει ταυτόχρονα και σε εθνική μειονότητα (Π. Νάσκου-Περράκη[A], 1995, σελ. 4).

1. Η πρώτη αιτία αναφέρεται στις φυλετικές διακρίσεις που προκαλούν διώξεις κατά ατόμων ή ομάδων που ανήκουν σε μια ορισμένη φυλή, π.χ.

χιλιάδες Βιετναμέζοι κινεζικής καταγωγής αναγκάστηκαν να φύγουν από την χώρα τους φοβούμενοι για τη ζωή τους και να ζητήσουν καταφύγιο σε άλλες γύρω χώρες (Π. Νάσκου - Περράκη[B], 1995, σελ. 48).

2. Η δίωξη ενός ατόμου για λόγους θρησκείας, δεν είναι ένα καινούργιο φαινόμενο, εμφανίζεται μάλιστα σε διάφορες μορφές, όπως π.χ. απαγόρευση συμμετοχής σε θρησκευτική κοινότητα, απαγόρευση λατρείας, απαγόρευση θρησκευτικής κατήχησης κ.ά. (Π. Νάσκου - Περράκη[A], 1995, σελ. 4). Για παράδειγμα ο κ. M.S., 22 ετών κατάγεται από χώρα της Μ. Ανατολής στην οποία το διαφορετικό θρησκευτικό φρόνημα συνεπάγεται διωγμό. Συνελήφθη πολλές φορές από τις αρχές της χώρας του πιεζόμενος να υπογράψει δήλωση με την οποία να προσχωρεί στην ισλαμική θρησκεία πράγμα που αρνήθηκε. Ύστερα από φυλάκιση και βασανισμό διέφυγε στην Ελλάδα και ζήτησε άσυλο.

3. Βασικό στοιχείο κάθε εθνικότητας είναι η ιθαγένεια η οποία έχει αναγνωριστεί από το διεθνές δίκαιο ως ανθρώπινο δικαίωμα. Υπάρχει σημαντική σχέση μεταξύ της έλλειψης ιθαγένειας και του προσφυγικού προβλήματος και βρίσκεται στην απειλή εκτόπισης και απέλασης την οποία αντιμετωπίζουν πολλά άτομα που δεν αναγνωρίζονται ως πολίτες των χωρών στις οποίες ουσιαστικά ανήκουν. Η απειλή αυτή δεν προέρχεται τόσο από την απλή έλλειψη υπηκοότητας, όσο από τις πολιτικές και τις προκαταλήψεις, οι οποίες συχνά αποτελούν κίνητρο για την απόφαση ενός κράτους να μην αναγνωρίσει την ιθαγένεια μιας συγκεκριμένης ομάδας ατόμων.

Μια άλλη μορφή εθνικισμού, είναι ο «εθνο-εθνικισμός». Πρόκειται για μια επικίνδυνη προσήλωση σε μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα, που συνοδεύεται από έντονα συναισθήματα αντιπάθειας για άλλες κοινωνικές ομάδες μέσα στο ίδιο κράτος. Η σχέση μεταξύ αυτού και των μαζικών εκτοπίσεων είναι υπό πολλές έννοιες συμφυής, επειδή σε συγκρούσεις που υποδαυλίζονται από αυτό το συναίσθημα, οι προσφυγικές μετακινήσεις

τείουν να είναι ο στόχος και ταυτόχρονα το αποτέλεσμα της κοινωνικής και πολιτικής βίας. Π.χ. στην πρώην Γιουγκοσλαβία η φιλοδοξία για την ίδρυση περιοχών εθνικής ομοιογένειας είχε ως συνέπεια τον εξοβελισμό ατόμων που κρίνονταν ως διαφορετικά (Υπατη Αρμοστεία[A], 1996, σελ. 144).

4. Όταν μια ορισμένη κοινωνική τάξη ή μια ομάδα με κοινά συνήθως ως προς τα μέλη της χαρακτηριστικά, όπως ίδια καταγωγή, ίδιο τρόπο ζωής, ίδιο κοινωνικό καθεστώς, ίδια γλώσσα, οικονομική δραστηριότητα, ίδια ιδανικά και στόχους, διώκεται, τότε κάθε μέλος της αισθάνεται το φόβο δίωξης (Π. Νάσκου - Περράκη[B], 1995,σελ. 49).

5. Συμβαίνει πολλές φορές να διώκεται κανείς για τις πολιτικές του απόψεις όχι μόνο την περίοδο που αναπτύσσει πολιτική δράση στη χώρα του αλλά και όταν έχει διαφύγει ζητώντας άσυλο σε ξένη χώρα. Στην Τουρκία χιλιάδες άτομα συνελήφθησαν και βασανίστηκαν αποκλειστικά και μόνο λόγω των πολιτικών τους φρονημάτων, με αποτέλεσμα πολλοί από αυτούς να αναγκαστούν να εγκαταλείψουν τη χώρα τους (Κ. Σουμερλής, 1998 - 2000, σελ. 21-22 \ J. Gammelgaard, 1995, σελ. 3).

Μια άλλη σημαντική αιτία που ευθύνεται για τις αναγκαστικές μετακινήσεις είναι οι διεθνείς ή εθνικές ένοπλες συγκρούσεις. Εχθροπραξίες, εμφύλιοι πόλεμοι και άλλα πολεμικά γεγονότα, αναγκάζουν πληθυσμούς να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους και να αναζητήσουν ασφάλεια και προστασία σε άλλες χώρες ανάμεσα στις οποίες βρίσκεται και η Ελλάδα.

Αξίζει να αναφερθεί, ότι ο πόλεμος του Αφγανιστάν που επισφράγισε δραματικά το τέλος του εικοστού αιώνα, αποτέλεσε μία από τις μεγαλύτερες σε διάρκεια εμφύλιες συγκρούσεις και υπολογίζεται ότι ένα εκατομμύριο περίπου άνθρωποι κατέφυγαν σε γειτονικά κράτη προκειμένου να σωθούν. Παράλληλα, και ο πόλεμος του Ιράκ που μαίνεται ακόμη και στις μέρες μας εξαναγκάζει πληθυσμούς να παίρνουν το δρόμο της προσφυγιάς με άγνωστο προορισμό και μοναδικό στόχο την επιβίωση (U.N.H.C.R., 1999, σελ. 17 \ Εφημ. Καθημερινή, 19.03.2003, σελ. 8).

Οι σημερινές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σημαίνουν αυριανές μετακινήσεις προσφύγων. Αν και οι περισσότερες από τις μεγάλες εκτοπίσεις πληθυσμών κατά τη δεκαετία του 1990 έλαβαν χώρα μέσα στα πλαίσια ένοπλων συγκρούσεων, τα άμεσα αίτια της φυγής εντοπίζονται σχεδόν πάντοτε στις παραβιάσεις (πραγματικές ή αναμενόμενες) των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Όταν οι πρόσφυγες εγκαταλείπουν τα σπίτια, τις κοινότητες ή τις πατρίδες τους, το κάνουν επειδή φοβούνται ότι θα χάσουν την ζωή τους, θα βασανιστούν, θα βιαστούν, θα φυλακιστούν, θα αιχμαλωτισθούν, θα ληστευτούν ή θα πεινάσουν.

Συμπέρασμα

Ζωηρή απόδειξη του φαινομένου της προσφυγοποίησης φαίνεται να είναι η σημερινή κατάσταση στη χώρα μας, όπου εύκολα διαβλέπει κανείς ότι η Ελλάδα συνεχίζει ν' αποτελεί όχι μόνο χώρα μόνιμης υποδοχής ξεριζωμένων ή προσφύγων αλλά και σημαντικό «σταθμό» προσωρινής διαμονής με στόχο την πρόσβαση σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Η οξύτητα ωστόσο, όσον αφορά το μέγεθος και τη συχνότητα των εκτοπισθέντων που χαρακτήριζε το φαινόμενο σε προηγούμενες εποχές, αν κι έχει μειωθεί σημαντικά, ωστόσο αυτό δεν συνεπάγεται ότι τα προσφυγικά ρεύματα περιορίζονται με τάση εξάλειψης τη στιγμή που οι διεθνείς συγκυρίες σε γειτονικό επίπεδο παίρνουν απρόσμενες και επικίνδυνες διαστάσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗΝ ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ

Εισαγωγή

Μέχρι τα μέσα του εικοστού αιώνα δεν είχαν οριστεί παγκόσμια κριτήρια για την προστασία των προσφύγων και η διεθνής κοινότητα δεν είχε υιοθετήσει κανένα πλέγμα θεσμών, συστημάτων και νόμων για την αντιμετώπιση του προσφυγικού προβλήματος σε παγκόσμιο επίπεδο. Έτος-σταθμός θεωρείται το 1950-1951, χρονιά κατά την οποία υιοθετήθηκε η Σύμβαση της Γενεύης που αποτελεί το βασικό διεθνές συμβατικό κείμενο σχετικά με την προστασία των προσφύγων καθώς και τα θεμέλια του διεθνούς προσφυγικού δικαίου. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι ύστερα από το παραπάνω αποτέλεσμα της διεθνούς συνεργασίας ακολουθεί ένα πλήθος διεθνών πράξεων παρόμοιου χαρακτήρα που αφορούν τους πρόσφυγες σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο μεταξύ των οποίων είναι το Πρωτόκολλο της Ν. Υόρκης, η Συνθήκη του Δουβλίνου και η Συνθήκη Σένγκεν, όπου τα δύο τελευταία είναι απόρροια της συνεργασίας των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το προσφυγικό δίκαιο αποτελεί εσωτερικό δίκαιο κάθε κράτους - μέλους της Σύμβασης του 1951, μεταξύ των οποίων είναι και η Ελλάδα και υπερισχύει σε κάθε αντίθετη εσωτερική διάταξη. Κατά συνέπεια, η ορθή εφαρμογή των διατάξεων της Σύμβασης αποκτά ιδιαίτερη σημασία για τη χώρα μας, πολύ περισσότερο για τους εκπροσώπους της δικαστικής αρχής και του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης που καλούνται να εφαρμόσουν τις διατάξεις αυτές, η πλημμελής εφαρμογή των οποίων ή παραβίασή τους στοιχειοθετεί διεθνή ευθύνη της χώρας.

3.1 Η Σύμβαση της Γενεύης και το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης του 1967 για την προστασία των προσφύγων

3.1.1 Οριοθετήσεις σχετικά με τον όρο πρόσφυγας

Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση των παραπάνω διεθνών κειμένων θεωρούμε απαραίτητο σ' αυτό το σημείο, να προβούμε σε ορισμένες διακρίσεις του πρόσφυγα από άλλες συγγενείς κατηγορίες ατόμων που δεν υπάγονται στον ανωτέρω ορισμό και κατά συνέπεια δεν προστατεύονται από τη Σύμβαση.

«Ο πρόσφυγας ενώ είναι ένας αλλοδαπός, σε καμιά περίπτωση δε θα πρέπει να ταυτίζεται μ' αυτόν. Διότι, ενώ ο αλλοδαπός απολαμβάνει διπλωματικής προστασίας από τη χώρα της ιθαγενείας του, ο πρόσφυγας στερείται παρόμοιας προστασίας, είτε διότι δεν έχει ιθαγένεια, είτε διότι έχει ιθαγένεια αλλά δεν επιθυμεί να τεθεί υπό την προστασία της χώρας αυτής, είτε ακόμη λόγω του ότι η ιθαγένειά του αφαιρέθηκε ακριβώς επειδή εγκατέλειψε τη χώρα του και ζήτησε άσυλο αλλού» (Π. Νάσκου - Περράκη[B], 1995,σελ. 39).

Επιπλέον, ο πρόσφυγας στερείται όλα τα ευεργετήματα που παρέχει η πολιτεία στους αλλοδαπούς που διαμένουν στο έδαφός της. Μέχρι την αναγνώριση της προσφυγικής ιδιότητας από τις αρμόδιες αρχές, βρίσκεται σε μια χώρα χωρίς δικαίωμα να εργαστεί, χωρίς ιδιαίτερη υλική βοήθεια, χωρίς καν ηθική συμπαράσταση και τέλος χωρίς τα αναγκαία μέσα για να απολαμβάνει ένα αξιοπρεπές επίπεδο ζωής.

Επίσης, ο πρόσφυγας δεν πρέπει να συγχέεται με τον ανιθαγενή. Όσον αφορά τον δεύτερο δεν θεωρείται υπήκοος καμιάς χώρας και στερείται οποιασδήποτε προστασίας. Αντίθετα, ο πρόσφυγας βρίσκεται εκτός των ορίων της χώρας της ιθαγενείας του και φοβάται να επιστρέψει σ' αυτήν μήπως διωχτεί. Αν οι λόγοι που τον οδήγησαν έξω από τη χώρα του

εκλείψουν και επιστρέψει, τότε θα πάψει να είναι πρόσφυγας. Στην πράξη ο πρόσφυγας είναι ανιθαγενής χωρίς να σημαίνει ότι ένας ανιθαγενής είναι και πρόσφυγας. Και οι δύο στερούνται μιας εθνικής προστασίας χαρακτηριζόμενοι στο διεθνές δίκαιο ως «μη προστατευόμενα άτομα» (Π. Νάσκου - Περράκη[B], 1995, σελ. 39 - 40).

Τέλος, μια άλλη κατηγορία με την οποία δεν πρέπει να συγχέεται ο πρόσφυγας είναι ο μετανάστης, δηλαδή το άτομο που εγκαταλείπει τη χώρα του με σκοπό να βρει εργασία και να βελτιώσει το κοινωνικοοικονομικό του επίπεδο. Επιπλέον, έχει τη δυνατότητα να επιστρέψει όποτε το επιθυμεί σε σύγκριση με τον πρόσφυγα, η επιστροφή του οποίου εξαρτάται από συνθήκες τις οποίες ο ίδιος δεν μπορεί να ελέγξει (ό.π., σελ. 40).

3.1.2 Η Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967 για το καθεστώς των προσφύγων

Από τις αρχές του εικοστού αιώνα το πρόβλημα των προσφύγων έγινε μέλημα της διεθνούς κοινωνίας η οποία για ανθρωπιστικούς λόγους άρχισε να αναλαμβάνει ευθύνες για την προστασία και την αρωγή των προσφύγων. Κατά συνέπεια η πρώτη διεθνή δράση για τους πρόσφυγες καθιερώθηκε από την Κοινωνία των Εθνών και οδήγησε στην υιοθέτηση ενός αριθμού διεθνών συμφωνιών. Τα διεθνή αυτά κείμενα αναφέρονται στη Σύμβαση του 1951 η οποία υιοθετήθηκε από την Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το καθεστώς των προσφύγων και των ανιθαγενών, που πραγματοποιήθηκε στη Γενεύη από τις 2 έως 25 Ιουλίου του 1951. Υπογράφηκε από τα κράτη στις 28 Ιουλίου και τέθηκε σε ισχύ στις 22-4- 1954.

«Αποτυπώνει τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των προσφύγων καθώς και τις υποχρεώσεις των κρατών έναντι των προσφύγων. Θέτει επίσης, τα διεθνή κριτήρια μεταχείρισης τους. Περιλαμβάνει όλες τις αρχές οι οποίες προάγουν και διασφαλίζουν τα δικαιώματα των προσφύγων στους τομείς της

απασχόλησης, της εκπαίδευσης, της στέγης, της ελεύθερης κυκλοφορίας, της πρόσβασης στην δικαιοσύνη, της πολιτογράφησης και κυρίως το δικαίωμα της μη επαναπροώθησής τους σε χώρα όπου κινδυνεύουν να υποστούν δίωξη» (Υπατη Αρμοστεία[B], 2000, σελ. 26).

Σύμφωνα με το άρθρο 1 της Σύμβασης της Γενεύης (όπως κυρώθηκε με το νομοθετικό διάταγμα 3989/59), ο όρος «πρόσφυγας» εφαρμόζεται σε κάθε πρόσωπο που: «εξαιτίας γεγονότων που συνέβησαν πριν την 1^η Ιανουαρίου 1951 και δικαιολογημένου φόβου δίωξης, λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων ευρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει την υπηκοότητα και δεν δύναται ή λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να απολαύη της προστασίας της χώρας ταύτης, ή εάν μη έχον υπηκοότητα τινά και ευρισκόμενον συνεπεία τοιούτων γεγονότων εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους αυτού διαμονής, δεν δύναται ή λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να επιστρέψει εις ταύτη» (Υπατη Αρμοστεία[B], 1996, σελ. 6).

Αξίζει να αναφερθεί, ότι ο παραπάνω ορισμός ισχύει μόνο για τα άτομα τα οποία ήταν πρόσφυγες λόγω γεγονότων τα οποία έλαβαν χώρα πριν την 1^η Ιανουαρίου 1951. Όμως με την πάροδο του χρόνου και την εμφάνιση νέων προσφυγικών καταστάσεων άρχισε να γίνεται αισθητή η ανάγκη να εφαρμοστούν οι διατάξεις της Σύμβασης και σε παρόμοιους πρόσφυγες. Για το σκοπό αυτό καταρτίστηκε ένα Πρωτόκολλο σχετικά με το καθεστώς των προσφύγων το οποίο κατήργησε το χρονικό περιορισμό ο οποίος περιλαμβανόταν στον ορισμό του πρόσφυγα της Σύμβασης του 1951.

Άρχισε να ισχύει από τις 4 Οκτωβρίου του 1967 και είναι ένα ανεξάρτητο νομικό κείμενο αν και συναφές με τη Σύμβαση του 1951. Τα κράτη που προσχωρούν στο Πρωτόκολλο αναλαμβάνουν την υποχρέωση να εφαρμόζουν τα άρθρα 2-34 της Σύμβασης σε όλα τα άτομα που υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του ορισμού του πρόσφυγα, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη το γεωγραφικό και χρονικό περιορισμό. Η προσχώρηση κάποιου κράτους στο

Πρωτόκολλο είναι επαρκής για την εφαρμογή του συνόλου σχεδόν των διατάξεων της Σύμβασης του 1951. Εντούτοις τα περισσότερα κράτη προτίμησαν να κυρώσουν και τα δύο κείμενα, Σύμβαση και Πρωτόκολλο, ενισχύοντας έτσι το κύρος των δύο κειμένων που αποτελούν το θεμέλιο λίθο του διεθνούς προσφυγικού δικαίου (Υπατη Αρμοστεία[B], 2000, σελ. 61).

3.1.3 Προσφυγική ιδιότητα: Κριτήρια και διαδικασίες για την αναγνώρισή της

Ο καθορισμός της προσφυγικής ιδιότητας είναι μία πράξη δηλωτική: Η αναγνώριση της ιδιότητας δεν σημαίνει ότι κάποιο άτομο είναι πρόσφυγας αλλά απλά τον \ την ανακηρύσσει ως πρόσφυγα. Με άλλα λόγια ένα άτομο δεν θεωρείται πρόσφυγας εξαιτίας της αναγνώρισεως, αλλά αναγνωρίζεται ως πρόσφυγας επειδή συγκεντρώνει τις προϋποθέσεις του ορισμού (M. kjaerum - J.Vedsted Hansen, 1995, σελ. 1).

«Ο καθορισμός του καθεστώτος του πρόσφυγα είναι μια διαδικασία που εξελίσσεται σε δύο στάδια. Καταρχήν, είναι απαραίτητη η διαπίστωση των στοιχείων της κάθε περίπτωσης. Στη συνέχεια, οι ορισμοί της Σύμβασης του 1951 και του Πρωτοκόλλου του 1967 πρέπει να εφαρμοστούν στα γεγονότα που κατά τα παραπάνω διαπιστώθηκαν» (Υπατη Αρμοστεία, εγχειρίδιο, 2000, σελ. 11).

Οι διαδικασίες για τον καθορισμό του καθεστώτος του πρόσφυγα είναι ουσιαστικές για την διασφάλιση της αποτελεσματικής εφαρμογής της Σύμβασης του 1951 και του Πρωτοκόλλου του 1967. Κανένα όμως από αυτά τα κείμενα δεν ορίζει τις διαδικασίες που πρέπει να υιοθετήσουν τα κράτη. Επιπλέον αφού τα διοικητικά και νομικά συστήματα των κρατών διαφέρουν μεταξύ τους δεν είναι δυνατόν να προταθεί ομοιόμορφη διαδικασία για τον καθορισμό του καθεστώτος του πρόσφυγα.

Από την εμπειρία της Ύπατης Αρμοστείας προκύπτει ότι όλες οι διαδικασίες πρέπει να πληρούν κάποιες ελάχιστες διαδικαστικές εγγυήσεις που αναφέρονται παρακάτω:

1. Πλήρης προσωπική συνέντευξη. Οι υπεύθυνοι της συνέντευξης οφείλουν να γνωρίζουν το αντικείμενο του έργου τους και να κατανοούν τις περιστάσεις της υπόθεσης του αιτούντα άσυλο.
2. Πρέπει να υποδεικνύεται ρητά η αρχή που είναι αρμόδια για την αρχική αξιολόγηση των αιτήσεων ασύλου.
3. Επιβάλλεται να παρέχονται στον αιτούντα άσυλο οι αναγκαίες οδηγίες σχετικά με την διαδικασία που θα ακολουθηθεί.
4. Οι πληροφορίες που παρέχονται στις αρχές από τον αιτούντα άσυλο είναι εμπιστευτικού χαρακτήρα και μπορούν να χρησιμοποιηθούν από αυτές μόνο στην περίπτωση που πρέπει να διαπιστωθεί αν πληρεί (ο αιτούντας) τις προϋποθέσεις για την αναγνώριση του καθεστώτος του πρόσφυγα ή για τη χορήγηση ασύλου.
5. Ο αιτών πρέπει να έχει τις υπηρεσίες ενός πεπειραμένου διερμηνέα. Διαφορετικά, η κατανόηση μεταξύ τους θα είναι περιορισμένη. Η εκλογή του διερμηνέα είναι σημαντική διότι είναι ο άνθρωπος που πρέπει να εμπνέει εμπιστοσύνη έτσι ώστε ο τελευταίος να μην αισθάνεται δυσπιστία λόγω φυλετικών ή άλλων συγκρούσεων που πηγάζουν από την χώρα καταγωγής.
6. Πρέπει να επιτρέπεται στον αιτούντα άσυλο να παραμένει στη χώρα υποδοχής όσο εκκρεμεί η εξέταση της υπόθεσής του από την ανώτερη Διοικητική Αρχή ή από τα Δικαστήρια.
7. Στον αιτούντα άσυλο κοινοποιείται κάθε απόφαση από την αρμόδια αρχή όσον αφορά το αίτημά του. Αν του αναγνωρισθεί η προσφυγική ιδιότητα τότε εκδίδονται τα αναγκαία έγγραφα.
8. Στην περίπτωση αρνητικής απόφασης για τον αιτούντα πρέπει να του γνωστοποιούνται οι λόγοι απόρριψης του αιτήματός του, να

ενημερώνεται για τη δυνατότητα προσφυγής ή αναθεώρησης και να του παρέχεται εύλογος χρόνος για την άσκησή τους.

9. Τέλος, είναι σημαντικό να του δοθεί η ευκαιρία να έλθει σε επαφή με έναν αντιπρόσωπο της Ύπατης Αρμοστείας. Η πιθανότητα μιας τέτοιας επαφής, δίνει στον αιτούντα τη δυνατότητα να πληροφορήσει μια αμερόληπτη ομάδα για την παρουσία του στη χώρα έτσι ώστε να αναλάβουν δράση αν παρουσιαστούν προβλήματα. Στα πλαίσια αυτής της επαφής, μια άλλη λειτουργία της Ύπατης Αρμοστείας είναι να συμβάλλει στην εγκαθίδρυση μιας γέφυρας εμπιστοσύνης μεταξύ του αιτούντα και των Αρχών (M. Kjaerum, 1995, σελ. 4-5 \ Ύπατη Αρμοστεία, 2001, σελ. 3).

Οι διατάξεις της Σύμβασης του 1951 που καθορίζουν ποιος είναι πρόσφυγας διακρίνονται σε τρία μέρη, που έχουν τιτλοφορηθεί αντίστοιχα ρήτρες «υπαγωγής», «παύσης» και «αποκλεισμού» (Ύπατη Αρμοστεία, εγχειρίδιο, 2000, σελ. 11).

Οι ρήτρες υπαγωγής, καθορίζουν τις προϋποθέσεις που πρέπει να συγκεντρώνει ένα πρόσωπο, προκειμένου να χαρακτηριστεί πρόσφυγας και συνιστούν έτσι τη θετική βάση για την αναγνώριση του καθεστώτος του πρόσφυγα (ό.π, σελ. 11).

Σύμφωνα με τη Νάσκου – Περράκη (1995), υπάρχουν πέντε βασικές προϋποθέσεις:

1. Να είναι πρόσφυγας λόγω γεγονότων που έλαβαν χώρα πριν από την 1^η Ιανουαρίου του 1951.
2. Να υπάρχει δικαιολογημένος φόβος δίωξης.
3. Η δίωξη να βασίζεται στη φυλή, θρησκεία, εθνικότητα, κοινωνική τάξη ή πολιτικές πεποιθήσεις.
4. Να βρίσκεται εκτός της χώρας της ιθαγένειάς του ή εάν δεν έχει ιθαγένεια εκτός της χώρας της τελευταίας αυτού διαμονής.

5. Να μην μπορεί, ή λόγω του φόβου τούτου, να μην επιθυμεί να επιστρέψει σ' αυτήν (Π. Νάσκου - Περράκη[B], 1995, σελ. 42-43).

Οι ρήτρες παύσης καταγράφουν τις προϋποθέσεις σύμφωνα με τις οποίες παύει να υπάρχει σε κάποιον η ιδιότητα του πρόσφυγα. Οι λόγοι σύμφωνα με τους οποίους παύει η ιδιότητα του πρόσφυγα είναι οι εξής:

1. Εκούσια χρήση της προστασίας της χώρας της οποίας είχε την ιθαγένεια.
2. Εκούσια επανάκτηση της ιθαγένειάς του την οποία είχε χάσει.
3. Απόκτηση νέας ιθαγένειας και κατ' επέκταση υπαγωγή στην προστασία που του παρέχει η νέα χώρα, μια και πλέον δεν υπάρχει ανάγκη διεθνούς προστασίας.
4. Εκούσια επιστροφή στην χώρα την οποία είχε εγκαταλείψει λόγω φόβου δίωξης.
5. Εξάλειψη των λόγων και αλλαγή των συνθηκών της χώρας προέλευσης που αποτέλεσαν τις βασικές προϋποθέσεις για την αναγνώρισή του ως πρόσφυγα.
6. Δυνατότητα επιστροφής του ανιθαγενή στη χώρα της συνήθους του διαμονής, διότι δεν υφίστανται πλέον οι προϋποθέσεις σύμφωνα με τις οποίες αναγνωρίστηκε πρόσφυγας (ό.π., σελ. 51-52).

Οι ρήτρες αποκλεισμού, τέλος, αποκλείουν από το καθεστώς του πρόσφυγα μια σειρά από άτομα τα οποία:

1. Απολαμβάνουν ήδη της προστασίας ή της βοήθειας των Ηνωμένων Εθνών.
2. Δεν έχουν ανάγκη διεθνούς προστασίας διότι ήδη απολαμβάνουν ειδικό καθεστώς στη χώρα υποδοχής.
3. Δεν αξίζουν να τύχουν διεθνούς προστασίας λόγω διάπραξης εγκλήματος κατά της ειρήνης, εγκλήματος πολέμου ή εγκλήματος κατά της ανθρωπότητας.

4. Έχουν διαπράξει σοβαρό αδίκημα του κοινού ποινικού δικαίου εκτός της χώρας υποδοχής.
5. Είναι ένοχοι ενεργειών αντιθέτων προς τους σκοπούς και τις αρχές του Ο.Η.Ε. (Π. Νάσκου - Περράκη[A], 1995, σελ. 10).

Το Διεθνές Δίκαιο δεν αφήνει καμιά αμφιβολία στο ότι το δικαίωμα ασύλου είναι δικαίωμα του κράτους και ότι η χορήγηση ασύλου συνιστά μονομερή προστατευτική πράξη του κράτους και ένα φυσικό προνόμιο της κυριαρχίας του.

3.2 Η στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στους πρόσφυγες

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα άρχισε να ασχολείται με τα θέματα ασύλου και προσφύγων από τα τέλη της δεκαετίας του '80. Αιτία της ενασχόλησής της, ήταν η ιστορική ρήξη του 1989 και οι καταλυτικές εξελίξεις στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη που οδήγησαν σε μια δυναμική αύξηση του μεταναστευτικού ρεύματος προς τη δυτική Ευρώπη παράλληλα με την έντονη κίνηση ατόμων από τρίτες χώρες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, σε μια πρώτη φάση, οι χώρες μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, άρχισαν να λαμβάνουν - η κάθε μία για λογαριασμό της - περιοριστικά μέτρα στην εθνική τους νομοθεσία αλλά και στην διοικητική τους πρακτική, σε σχέση με την υποδοχή των προσφύγων.

3.2.1 Η Συνθήκη του Σένγκεν

Μια από τις πρώτες προσεγγίσεις του προσφυγικού ζητήματος ως απόρροια της συνεργασίας των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, είναι η συνθήκη του Σένγκεν.

Η προσπάθεια για την εγκαθίδρυσή της αρχίζει το 1985 και συνεχίζεται το 1990 με την υπογραφή δύο συνθηκών. Η εν λόγω Συνθήκη δεν έγινε αποκλειστικά για την αντιμετώπιση θεμάτων που αφορούν τους πρόσφυγες. Πρόκειται για κανόνες με διαδικαστικό και όχι με ουσιαστικό χαρακτήρα, δηλαδή αναφέρεται στην κοινοτική χώρα που είναι αρμόδια για να αποφανθεί για τις αιτήσεις ασύλου. Στην περίπτωση που αναγνωριστεί η ιδιότητα του πρόσφυγα ή απορριφθεί η αίτηση, τότε τα υπόλοιπα μέλη του συστήματος υποχρεώνονται να ακολουθήσουν την απόφαση αυτή (Σ. Περράκης , 1995, σελ. 112).

Η Συμφωνία Σένγκεν δεν περιέχει ορισμό της έννοιας «πρόσφυγας», αλλά υιοθετεί το νομικό πλαίσιο και τη νομική κατάσταση που έχει

διαμορφωθεί για τους πρόσφυγες από τη Σύμβαση της Γενεύης, όπως αυτή τροποποιήθηκε από το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης. Ωστόσο, στο άρθρο 1, περιέχει ορισμό για τον αιτούντα άσυλο ο οποίος είναι κάθε πρόσωπο που είναι πολίτης των κρατών - μελών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, που υπέβαλλε αίτηση ασύλου, ή εγγράφως ή προφορικά ή με άλλον τρόπο στα εξωτερικά σύνορα ή στο έδαφος ενός συμβαλλόμενου μέρους προκειμένου αυτός να επιτύχει την αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα (Α. Ποταμιάνος, 1995, σελ. 7).

Παρόλο που τα κριτήρια προσδιορισμού της ιδιότητας και προστασίας του πρόσφυγα καθορίζονται από τη Σύμβαση της Γενεύης και το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης, κάθε κράτος - μέλος της Συνθήκης ορίζει την αρμόδια αρχή προς εφαρμογή αυτών των κριτηρίων και παράλληλα οργανώνει στο έδαφός του τη διαδικασία αναγνώρισης της προσφυγικής ιδιότητας. Για να εισαχθεί η αίτησή του στην αρμόδια αρχή ο υποψήφιος πρόσφυγας θα πρέπει προηγουμένως να εισέλθει στο έδαφος ενός κράτους - μέλους της Συμφωνίας Σένγκεν. Οι όροι εισόδου στο έδαφος συνιστούν τα κριτήρια παραδεκτού της αιτήσεως ασύλου και αναγνώρισεως της ιδιότητας του πρόσφυγα (ό.π., σελ. 7).

Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ελλάδα - ως κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης - θέλει να συμμετάσχει στο σύστημα αυτό αλλά δεν έχει επικυρώσει ακόμη τα σχετικά κείμενα. Υπήρχε μια διαφωνία ανάμεσα στις αρμόδιες αρχές κυρίως γύρω από το ζήτημα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων των πολιτών σε συνδυασμό με την απουσία μιας σχετικής εθνικής νομοθεσίας.

Τέλος, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι όσον αφορά την αποτελεσματικότητα που θα είχε η εφαρμογή της στην Ελλάδα, εκφράστηκαν διάφορες απορίες και ερωτήματα. Συγκεκριμένα, διάφορες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις ανθρωπιστικού χαρακτήρα και προστασίας των ανθρωπίνων

δικαιωμάτων εξέφρασαν την άποψη, ότι η εφαρμογή της θα επιδείνωνε τη θέση και τη νομική κατάσταση των προσφύγων παρά θα τη βελτιώνει.

3.2.2 Η Σύμβαση του Δουβλίνου.

Την ίδια χρονιά που συνομολογήθηκε η Σύμβαση Σένγκεν, οι κοινοτικοί εταίροι προχώρησαν στην κατάρτιση της Σύμβασης του Δουβλίνου, η οποία περιλαμβάνει διατάξεις ανάλογες του 7^{ου} κεφαλαίου της παραπάνω.

Συγκεκριμένα η Σύμβαση αυτή, υπογράφηκε στο Δουβλίνο στις 15 Ιουνίου 1991 με συμβαλλόμενα μέρη τα δώδεκα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης με σκοπό τον καθορισμό του κράτους το οποίο είναι υπεύθυνο για την εξέταση αιτήσεως παροχής ασύλου, η οποία υποβάλλεται σε ένα από τα κράτη-μέλη της (B. Πατρώνας, 1995, σελ. 3).

Αποτελείται από 22 άρθρα και εγκαθιδρύει ένα σύστημα κριτηρίων βάσει του οποίου καθορίζεται ποιο από τα συμβαλλόμενα κράτη είναι υπεύθυνο για την εξέταση της παροχής ασύλου.

Στο άρθρο 2 τα κράτη - μέλη της Κοινότητας επιβεβαιώνουν τις υποχρεώσεις τις οποίες έχουν αναλάβει για τη Σύμβαση της Γενεύης και χωρίς γεωγραφικούς περιορισμούς. Επίσης, επιβεβαιώνεται η δέσμευση για συνεργασία με την Ύπατη Αρμοστεία (B. Πατρώνας, 1995, σελ. 4).

Το άρθρο 3 λαμβάνει ρητά ότι μόνο ένα κράτος είναι υπεύθυνο για την εξέταση της αίτησης σύμφωνα με την εθνική του νομοθεσία και τις διεθνείς του υποχρεώσεις. Στην προκειμένη περίπτωση εξαντλείται η υποχρέωση του κράτους γιατί η Σύμβαση δεν προβλέπει καμιά υποχρέωση για παροχή ασύλου. Το άρθρο 6, το οποίο ενδιαφέρει ιδιαίτερα τη χώρα μας, αφορά τους λαθραία εισερχόμενους και αιτούντες άσυλο. Αν αποδειχτεί ότι ο αιτών πράγματι εισήλθε λαθραία σε ένα κράτος τότε αυτό είναι υπεύθυνο για την εξέταση της αιτήσεως. Αν όμως το κράτος αυτό αποδείξει ότι ο ενδιαφερόμενος παρέμενε επί έξι μήνες σε ένα άλλο κράτος όπου και

υπέβαλλε αίτηση, τότε το τελευταίο αυτό κράτος θα είναι υπεύθυνο (ό.π., σελ. 5).

Τα παραπάνω κριτήρια είναι αντικειμενικής φύσεως από την άποψη ότι δεν λαμβάνεται καθόλου υπόψη η βούληση του πρόσφυγα. Αυτό αποτελεί σημαντική απόκλιση από την μέχρι τώρα καθιερωμένη πρακτική κατά την οποία ο πρόσφυγας μπορούσε να υποβάλλει την αίτησή του σε οποιαδήποτε χώρα.

Άξιο ειδικής μνείας είναι το άρθρο 17, το οποίο υπήρξε προϊόν πρωτοβουλίας της ελληνικής αντιπροσωπείας. Το άρθρο αυτό αφορά τη δυνατότητα τροποποίησης ή ακόμα και αναστολής της Συμβάσεως σε περίπτωση που το ενδιαφερόμενο κράτος συναντά μείζονες δυσκολίες κατά την εφαρμογή της, λόγω σημαντικής μεταβολής των συνθηκών που ισχύουν κατά τη σύναψή της (B. Πατρώνας, 1995, σελ. 6).

Σχετικά με τη Σύμβαση αυτή, διατυπώθηκαν δύο κριτικές. Η μία αναφέρεται στο γεγονός ότι οι προβλεπόμενες ρυθμίσεις περιορίζουν το δικαίωμα του αιτούντα άσυλο να υποβάλλει αίτηση στην αρμόδια εθνική αρχή που θέλει αυτός, αφού άλλος αποφαινεται σχετικά, και η άλλη στο ότι υπάρχει ένας περιορισμός των δικαιωμάτων του.

Έτσι λοιπόν, ενώ βρισκόμαστε σε ένα υπό διαμόρφωση πλέγμα κανόνων δικαίου για το άσυλο και τους πρόσφυγες, ωστόσο τα εν λόγω διεθνή κείμενα δεν έχουν τεθεί σε πλήρη ισχύ και λειτουργία ως προς το άσυλο. Αυτό που θεωρούμε σημαντικό, είναι κατά πόσο στην πράξη τα κράτη - μέλη συμμορφώνονται προς τις επιταγές των κειμένων αυτών που έχουν πολιτικό χαρακτήρα και διαθέτουν ασαφή νομική δεσμευτικότητα.

3.3 Οι διατάξεις του Ελληνικού Δικαίου που αφορούν τους πρόσφυγες

Η Ελλάδα ως υπέρμαχο κράτος - μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προάσπιση του προσφυγικού δικαίου και ως συμβαλλόμενο μέρος της Σύμβασης της Γενεύης, προβαίνει στην εφαρμογή ενός πλαισίου διατάξεων για τους πρόσφυγες που μπορεί να είναι, είτε μια υιοθέτηση του διεθνές πλαισίου, είτε μια υιοθέτηση του δικού της εσωτερικού δικαίου, είτε τέλος, μια σύνθεση και των δύο. Το πλαίσιο αυτό των διατάξεων που εφαρμόζει σήμερα το ελληνικό κράτος για τους πρόσφυγες, αφορά τους τομείς που περιγράφονται παρακάτω.

3.3.1 Είσοδος

Ο Νόμος 1975/91 για τους αλλοδαπούς, σχετικά με τους πρόσφυγες, ορίζει τις παρακάτω προϋποθέσεις για την αναγνώριση της προσφυγικής ιδιότητας:

1. Την υποβολή της σχετικής αιτήσεως του πρόσφυγα αμέσως κατά την άφιξή του στη χώρα, ή αν μπήκε παράνομα, στην πλησιέστερη δημόσια αρχή.
2. Την απευθείας είσοδό του από χώρα όπου απειλείται η ζωή ή η ελευθερία του (Α. Δροσόπουλος, 1995, σελ. 1).

Η αίτηση ασύλου υποβάλλεται αυτοπροσώπως από τον αλλοδαπό, με προφορική ή έγγραφη δήλωση και συνυποβάλλονται τα κατεχόμενα απ' αυτόν ταξιδιωτικά έγγραφα και στοιχεία που πιστοποιούν την ταυτότητα του ίδιου και των μελών της οικογένειάς του, τη χώρα προέλευσής και τον τόπο καταγωγής του. Αρμόδιες υπηρεσίες για την εξέταση του αιτήματος ασύλου είναι οι υποδιευθύνσεις ή Τμήματα Αλλοδαπών, τα Τμήματα Ασφαλείας των Αστυνομικών Διευθύνσεων, οι οποίες εφοδιάζουν τον αιτούντα και τα προστατευόμενα μέλη της οικογένειάς του με το «δελτίο αιτήσαντος άσυλο

αλλοδαπού» το οποίο διαρκεί έξι μήνες και παραδίδεται υποχρεωτικά στην αρμόδια υπηρεσία όπου και καταστρέφεται μετά την επίδοση της οριστικής απόφασης (Υπουργείο Εξωτερικών, 2001, σελ. 5).

Στην περίπτωση που οι αιτούντες άσυλο φθάνουν στα ελληνικά σύνορα χωρίς να πληρούν τις προϋποθέσεις για την νόμιμη είσοδό τους σε συνδυασμό με την δυσχέρεια επικοινωνίας – λόγω έλλειψης διερμηνέων στις αρμόδιες αρχές και της αδυναμίας των αιτούντων άσυλο να καταστήσουν σαφή τη θέλησή τους για παροχή προστασίας – έχει ως αποτέλεσμα την απαγόρευση εισόδου στο ελληνικό έδαφος ή την παραπομπή τους στον Εισαγγελέα.

Τα αιτήματα ασύλου εξετάζονται εντός τριών μηνών από την υποβολή τους πλην των περιπτώσεων κατά των οποίων ο αιτών παραμένει σε χώρους λιμένων ή αερολιμένων όπου εξετάζονται αυθημερόν. Όλες οι αποφάσεις που λαμβάνονται στα πλαίσια της διαδικασίας περί της αναγνώρισης της προσφυγικής ιδιότητας και του ασύλου κοινοποιούνται στον αντιπρόσωπο της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε για τους πρόσφυγες στη χώρα μας. Μέχρι την οριστική κρίση του αιτήματος δεν επιτρέπεται οποιαδήποτε κράτηση - εγκλεισμός σε αστυνομικά κρατητήρια ή φυλακές - καθώς και οποιαδήποτε απομάκρυνσή του από τη χώρα. Σε περίπτωση που ο αιτών απομακρυνθεί αυθαίρετα, διακόπτεται η διαδικασία αναγνώρισής του ως πρόσφυγα, εκτός κι αν αποδείξει ότι η απουσία του οφείλεται σε λόγους βίας. Αν αποφασισθεί η αναγνώρισή του ως πρόσφυγα τότε εφοδιάζεται με ειδική ταυτότητα με την προσκόμιση της οποίας στις αρμόδιες αρχές, του χορηγείται άδεια ετήσιας παραμονής με δυνατότητα ανανέωσης. Στην περίπτωση που απορριφθεί το αίτημά του δικαιούται να προσφύγει εντός πέντε ημερών – μετά την κοινοποίηση της απόφασης – στον Υπουργό Δημόσιας Τάξης (Υπουργείο Εξωτερικών, 2001, σελ. 6-7).

Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης (2003), τα τελευταία τρία χρόνια οι αιτήσεις και οι χορηγήσεις ασύλου έχουν ως εξής:

Έτος	Αιτήσεις	Αναγνωρίσεις Προσφυγικού Καθεστώτος	Χορηγήσεις Ανθρωπ/κού Καθεστώτος	Συνολικό Ποσοστό Αναγνώρισης
2000	3.083	222	175	20.1%
2001	5.499	147	148	22.4%
2002	5.664	36	64	1.0%
2003-Απρ.	2.918	3	19	1.3%

(Πηγή: Ύπατη Αρμοστέια, 2003, σελ. 3).

Από τα παραπάνω παρατηρείται μια πτώση του συνολικού ποσοστού αναγνώρισης η οποία είναι κατακόρυφη ανάμεσα στα έτη 2001 και 2002. Συγκεκριμένα, ενώ το 2001 χορηγήθηκε άσυλο στο 22.4% των αιτούντων, το 2002 το ποσοστό αυτό έπεσε δραματικά στο 1%. Το 2003 μέχρι τον Απρίλιο παρουσιάζει μια σχετικά μικρή άνοδο που φτάνει το 1.3%. Αξίζει να σημειωθεί, ότι παρόλο που δεν υπάρχει μεγάλη διαφοροποίηση στον αριθμό των αιτήσεων ανά έτος ωστόσο, το ποσοστό των αναγνωρίσεων που αντιστοιχεί σε αυτόν διαφοροποιείται σημαντικά.

3.3.2 Παραμονή

Οι αιτούντες άσυλο έχουν τη δυνατότητα να διαμένουν προσωρινά μέχρι την τελική απόφαση των Αρχών για έγκριση ή όχι του αιτήματος τους, στο Κέντρο Προσωρινής Διαμονής Αιτούντων Άσυλο Αλλοδαπών που εποπτεύεται από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας και λειτουργεί με σκοπό την παροχή φιλοξενίας στους αλλοδαπούς οι οποίοι επιδιώκουν να αναγνωριστούν ως πρόσφυγες. Προτεραιότητα διαμονής στο Κέντρο παρέχεται στα ηλικιωμένα άτομα, στις μονογονεϊκές, τις πολυμελείς οικογένειες και στις οικογένειες με ανήλικα τέκνα. Επίσης, υπάρχει

δυνατότητα φιλοξενίας στα κρατικά ιδρύματα ημεδαπών για τις παρακάτω ειδικές κατηγορίες:

1. Άτομα που παρουσιάζουν ψυχολογικά προβλήματα.
2. Άτομα ηλικίας μικρότερης των 15 ετών που δε συνοδεύονται από γονέα ή κηδεμόνα.
3. Υπερήλικες ή άτομα με ειδικές ανάγκες (Υπουργείο Εξωτερικών, 2001, σελ. 12).

Οι αλλοδαποί που αναγνωρίζονται ως πρόσφυγες υποχρεώνονται ν' αναχωρήσουν από το Κέντρο στα πλαίσια προθεσμίας 30 ημερών μετά την κοινοποίηση της απόφασης, ενώ οι μη αναγνωριζόμενοι υποχρεούνται να εγκαταλείψουν το Κέντρο αλλά και τη χώρα πριν τη λήξη της προθεσμίας (ό.π., σελ. 12).

Στην περίπτωση που απορρίπτεται οριστικά η αίτηση και τους χορηγείται προσωρινή παραμονή για λόγους ανθρωπιστικούς, εφοδιάζονται από την τοπική αρμόδια αστυνομική αρχή με ένα ειδικό δελτίο, το οποίο δεν ενέχει θέση άδειας παραμονής και δεν τους προσδίδει κανένα επιπλέον δικαίωμα. Στην αντίθετη περίπτωση, δηλαδή που εγκριθεί η αίτηση, τους χορηγείται το δελτίο ταυτότητας πρόσφυγα με άδεια παραμονής πενταετής ισχύος με δυνατότητα ανανέωσης για ίσο χρόνο. Τέλος, έχουν το δικαίωμα – σε αντίθεση με τους αιτούντες άσυλο και τους τελούντες υπό ανθρωπιστικό καθεστώς πρόσφυγες – να ζητήσουν την έλευση και εγκατάσταση πλησίον τους των μελών της οικογένειάς τους (ό.π., σελ. 13-15).

Έξοδος – Απέλαση

Αλλοδαποί που αναγνωρίστηκαν ως πρόσφυγες δεν απελαύνονται σε χώρα όπου αντιμετώπιζαν κίνδυνο δίωξης, εκτός αν έχουν καταδικαστεί για αδικήματα του κοινού ποινικού δικαίου.

«Γενικά, απαγορεύεται η απέλαση ή επαναπροώθηση πρόσφυγα σε έδαφος όπου κινδυνεύει η ζωή, η ελευθερία του, ή απειλείται για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης, ή πολιτικών πεποιθήσεων, εκτός αν για σοβαρή αιτία θεωρηθεί επικίνδυνος για την ασφάλεια της χώρας όπου βρίσκεται ή έχει καταδικαστεί τελεσίδικα για ιδιαίτερα σοβαρό αδίκημα και αποτελεί κίνδυνο για τη χώρα» (Υπουργείο Εξωτερικών, 2001, σελ.18).

Στην περίπτωση της άμεσης απέλασης που αναλαμβάνει η Διοίκηση, με την έγκριση του Εισαγγελέα οφείλει να λαμβάνει υπόψη τις διεθνείς υποχρεώσεις της χώρας και πιο συγκεκριμένα την αρχή της απαγόρευσης της επαναπροώθησης όταν υποβάλλεται αίτημα ασύλου στον Εισαγγελέα ή ενώπιόν της. Η απόρριψη του αιτήματος από τη Διοίκηση τη δικαιώνει στο νόμο μόνο στην περίπτωση που το αίτημα ασύλου δεν υποβάλλεται αμέσως με την άφιξη του αλλοδαπού στη χώρα (Ν. Σωτηροπούλου - Ε. Καλαντζή, 1995, σελ. 3).

Με σχετική διάταξη του άρθρου 28 του ν.1975/1991 απαγορεύεται η απέλαση προσφύγων όταν 1) είναι ανήλικοι και η γονική τους οικογένεια διαμένει στην Ελλάδα, 2) είναι γονείς ημεδαπών ανηλίκων των οποίων έχουν τη γονική μέριμνα, 3) έχουν υπερβεί το 80^ό έτος της ηλικίας τους και δεν συντρέχει λόγος που να αφορά την εθνική ασφάλεια της χώρας (Ζ. Παπασιώπη - Πασιά, 1995, σελ. 97).

Το θέμα είναι ότι η απέλαση μπορεί να δημιουργήσει ορισμένα επιπρόσθετα προβλήματα σε σχέση με την εκτέλεση της, εφόσον ο πρόσφυγας πρέπει να βρει τρίτη χώρα υποδοχής. Επομένως, πρέπει να αντιμετωπίζεται με μεγάλη προσοχή και σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία πρέπει να χρησιμοποιείται σε θεωρητικά περιορισμένες περιπτώσεις αδυναμίας εκτέλεσης (Α. Μπρεδήμας, 1995, σελ. 3).

Τέλος, πέρα από την απέλαση, όσον αφορά την εκούσια έξοδο από τη χώρα, ο νόμος αναγνωρίζει το δικαίωμα επανεισόδου στην ελληνική επικράτεια με την προϋπόθεση ότι το χρονικό διάστημα εξόδου δεν

υπερβαίνει τους δύο μήνες και η άδεια παραμονής εξακολουθεί να ισχύει. Ακόμη αναγνωρίζει στους πρόσφυγες το δικαίωμα του επαναπατρισμού, σύμφωνα με το οποίο μπορούν να επιστρέψουν όταν εκλείπει το καθεστώς διωγμού στη χώρα προέλευσης (Υπουργείο Εξωτερικών, 2001, σελ.16).

3.3.4 Πολιτογράφηση

Οι πρόσφυγες μετά την αναγνώρισή τους, εφόσον έχουν συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας τους μπορούν να γίνουν Έλληνες με πολιτογράφηση, η οποία απαιτεί:

1. Δήλωση στον δήμαρχο ή τον πρόεδρο της κοινότητας διαμονής ή κατοικίας με παρουσία δυο Ελλήνων πολιτών ως μαρτύρων.
2. Δεκαετής συνολική διαμονή στην Ελλάδα στα τελευταία δώδεκα έτη πριν την υποβολή της αίτησης για πολιτογράφηση ή πενταετή διαμονή στην Ελλάδα από την δήλωση του για πολιτογράφηση. Οι προϋποθέσεις αυτές δεν απαιτούνται γι' αυτόν που έχει γεννηθεί στην Ελλάδα.
3. Αίτηση προς το Υπουργείο Εσωτερικών (Υπουργείο Εξωτερικών, 2001, σελ. 20).

Τα τέκνα του πρόσφυγα που έχουν πάρει την ελληνική ιθαγένεια γίνονται Έλληνες, εφόσον είναι άγαμα και δεν έχουν συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας τους. Με την ενηλικίωσή τους και μετά από ένα έτος δύναται να αποβάλουν την ελληνική ιθαγένεια με αίτηση στον Δήμαρχο ή τον Πρόεδρο της κοινότητας διαμονής τους.

Δεν μπορούν να πολιτογραφηθούν πρόσφυγες όταν έχει διαταχθεί η απέλασή τους και όταν έχουν καταδικαστεί από ελληνικό δικαστήριο σε ποινή στερητικής της ελευθέριας μεγαλύτερη του ενός έτους για εγκλήματα ή παραβάσεις.

3.3.5 Εργασία

Η μισθωτή εργασία είναι ένα από τα δικαιώματα που αναγνωρίζει η Ελληνική Νομοθεσία σε αυτή τη συγκεκριμένη κατηγορία αλλοδαπών που ζουν και είναι εγκατεστημένοι στην Ελλάδα.

Για να εργαστεί νόμιμα στην Ελλάδα ένας πρόσφυγας ως μισθωτός, πρέπει να έχει άδεια εργασίας. Σύμφωνα με την νομοθεσία, άδεια εργασίας μπορούν να αποκτήσουν όλοι οι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες, οι προσωρινά διαμένοντες για λόγους ανθρωπιστικούς και οι αιτούντες άσυλο (Υπουργείο Εξωτερικών, 2001, σελ. 12).

Σε σχέση με τους μετανάστες, οι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες απολαμβάνουν «ευνοϊκή μεταχείριση» όσον αφορά στο δικαίωμα εργασίας και αυτό γιατί όταν πρόκειται να ασκηθεί ένα επάγγελμα από αναγνωρισμένο πρόσφυγα, η χώρα ασύλου αναλαμβάνει την υποχρέωση να άρει τυχόν περιορισμό που έχει θεσμοθετήσει ως προς την άσκηση του συγκεκριμένου επαγγέλματος, σε αντίθεση με τους υπόλοιπους αλλοδαπούς (ό.π., σελ. 12).

Η άδεια εργασίας χορηγείται από την Διεύθυνση Εργασίας της τοπικής αρμόδιας Νομαρχίας και είναι ισόχρονη με την άδεια παραμονής. Για την χορήγηση της είναι απαραίτητο να προσκομίζονται ορισμένα δικαιολογητικά.

Αξίζει να αναφερθεί, ότι καθ' όλη την διαδικασία για την χορήγηση της παραπάνω άδειας, δεν λαμβάνονται υπόψη οι γενικότερες συνθήκες αγοράς εργασίας σχετικά με την απασχόληση και το ύψος της ανεργίας των ημεδαπών επειδή ο αναγνωρισμένος πρόσφυγας, έχει ήδη, όλα τα δικαιώματα του Έλληνα πολίτη.

Άδεια εργασίας προβλέπεται ακόμη στα μέλη της οικογένειας του πρόσφυγα με τις ίδιες ακριβώς προϋποθέσεις εφόσον ζουν στην Ελλάδα με άδεια παραμονής καθώς και στους αιτούντες άσυλο και τους προσωρινά

διαμένοντες για ανθρωπιστικούς λόγους (Υπουργείο Εξωτερικών, 2001, σελ. 14).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι οι πρόσφυγες εξομοιώνονται με τους Έλληνες πολίτες όσον αφορά το εργασιακό καθεστώς και διαφοροποιούνται από τους λοιπούς αλλοδαπούς.

3.3.6 Εκπαίδευση

Η βασική εκπαίδευση στην Ελλάδα είναι ανοιχτή σε όλους τους αλλοδαπούς, χωρίς να έχει σημασία η ιδιότητα με την οποία βρίσκονται οι ίδιοι και τα παιδιά τους στην Ελλάδα. Κάθε παιδί έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση ανεξάρτητα από χρώμα, φύλο, θρησκεία ή καταγωγή. Είναι δημόσια ή ιδιωτική και ελέγχεται από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Όσον αφορά την εκπαίδευση των προσφύγων, έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους Έλληνες και επομένως, μπορούν τα παιδιά τους να εγγράφονται στα ελληνικά σχολεία σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, χωρίς εξετάσεις ή με εξετάσεις όπου χρειάζεται (Ζ. Παπασιώπη - Πασιά, 1995, σελ. 100).

Ειδικά για την εκπαίδευση των προσφύγων η διάταξη του άρθρου 2 παρ. 3 του ν. 1894\1990 αναγνωρίζει την δυνατότητα να ιδρύονται με αποφάσεις του Νομάρχη σε δημόσια σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τάξεις υποδοχής και φροντιστηριακά τμήματα για την ομαλή προσαρμογή στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας παιδιών και ενηλίκων που έχουν εξασφαλίσει άσυλο και διαμένουν μόνιμα στην Ελλάδα (ό.π., σελ. 100).

3.3.7 Κοινωνική πρόνοια

Σχετικά με την κοινωνική πρόνοια, οι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες απολαμβάνουν τα πλεονεκτήματα της κοινωνικής ασφάλισης, νοσοκομειακής περίθαλψης και ιατροφαρμακευτικής κάλυψης.

Οι πρόσφυγες που εργάζονται στην Ελλάδα, έχουν τα ίδια με τους Έλληνες κοινωνικοασφαλιστικά δικαιώματα και τις ίδιες υποχρεώσεις, ανάλογα με τον Φορέα Ασφάλισής τους. Όταν δηλαδή συμπληρώσουν τις τυπικές και ουσιαστικές προϋποθέσεις που ορίζονται από το νόμο για τους Έλληνες, μπορούν να απολαύσουν τις ίδιες ασφαλιστικές παροχές, όπως επιδόματα ανεργίας, παροχές ασθένειας, συντάξεις, οικογενειακά επιδόματα, παροχές μητρότητας κ.λ.π. (Υπουργείο Εξωτερικών, 2001, σελ. 7).

Σύμφωνα με την Παπασιώπη – Πασιά (1995), η Ελλάδα από το 1990 υποχρεώνει όλους τους εργαζόμενους πρόσφυγες να έχουν κοινωνική ασφάλιση σ' έναν Ασφαλιστικό Φορέα (Ζ. Παπασιώπη - Πασιά, 1995, σελ. 100).

Η ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη στα νοσοκομεία του Ε.Σ.Υ. παρέχεται δωρεάν με την αποκλειστική προϋπόθεση να προσκομίζουν το δελτίο ταυτότητας του πρόσφυγα ή το δελτίο αιτήσαντος άσυλο αλλοδαπού ή το ειδικό δελτίο παραμονής για ανθρωπιστικούς λόγους (Υπουργείο Εξωτερικών, 2001, σελ. 6)

Με το ν. 1975/1991 για τους αλλοδαπούς, διαφάνηκε η διάθεση της Ελληνικής Νομοθεσίας να ρυθμίσει τα θέματα της κοινωνικής πρόνοιας των προσφύγων κατά τρόπο σύννομο και ανθρωπιστικό. Συγκεκριμένα στο άρθρο 24 παρ. 2 του παραπάνω νόμου ορίζονται τα εξής:

1. Η ίδρυση, διοικητική υπαγωγή και λειτουργία κέντρων περίθαλψης προσφύγων.
2. Οι προϋποθέσεις και η διαδικασία παροχής ιατροφαρμακευτικής και περίθαλψης ή οποιασδήποτε άλλης κοινωνικής συνδρομής σε άτομα που έχουν αναγνωριστεί ως πρόσφυγες ή έχουν υποβάλει αίτηση

άσυλου για την αντιμετώπιση σοβαρών καταστάσεων ανάγκης (Ζ. Παπασιώπη - Πασιά, 1995, σελ. 101).

Πρόκειται για μια διάταξη, που ρητά αναγνωρίζει τις ανάγκες κοινωνικής πρόνοιας των προσφύγων στη χώρα μας και δείχνει να διαπνέεται ο σύγχρονος νομοθέτης από ανθρωπιστικό πνεύμα απέναντι στην κατηγορία αυτή των αλλοδαπών που από ανάγκη, λόγω φόβου καταδίωξης στην πατρίδα τους, βρίσκονται μακριά της.

Συμπέρασμα

Συμπερασματικά, προκύπτει ότι ενώ η Σύμβαση της Γενεύης και το Πρωτόκολλο της Ν. Υόρκης αποτελούν τα μοναδικά διεθνή κείμενα που θέσπισαν το πρότυπο πλαίσιο προσέγγισης του προσφυγικού ζητήματος που ασπάστηκαν πολλά κράτη, ωστόσο δεν προβλέπουν τη διαδικασία η οποία θα πρέπει να ακολουθείται προκειμένου να τύχει κάποιος της προσφυγικής ιδιότητας, δηλαδή δεν περιλαμβάνουν διαδικαστικές διατάξεις. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, τα συμβαλλόμενα κράτη να θεσπίζουν την διαδικασία που θεωρούν προσφορότερη λαμβάνοντας υπόψη και τις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζονται στην εσωτερική τους έννομη τάξη. Ωστόσο η Σύμβαση παραμένει το κύριο διεθνές κείμενο και συγκριτικά με τα υπόλοιπα παρέχει την μεγαλύτερη κάλυψη στους πρόσφυγες.

Όσον αφορά τη στάση των Ευρωπαϊκών χωρών απέναντι στη Σύμβαση, προκύπτει ότι ενώ διακηρύσσουν τον σεβασμό τους γι' αυτήν, ακολουθούν εθνικές και ασύνδετες πολιτικές για ανθρωπιστική παραμονή για μεγάλους αριθμούς προσώπων που χρειάζονται προστασία, δαπανούν ακόμη μεγαλύτερους πόρους σε πολύ δαπανηρές διαδικασίες ασύλου, έχουν δυσκολίες να συνεργαστούν θετικά και συγκεντρώνουν την προσοχή τους στον περιορισμό της πρόσβασης στους αιτούντες άσυλο στα Ευρωπαϊκά εδάφη.

Ανάλογη πολιτική φαίνεται να εφαρμόζει και η χώρα μας η οποία έχει διαμορφώσει ένα ανεπαρκές σύστημα υποδοχής που χαρακτηρίζεται από δυσκολία πρόσβασης στην διαδικασία χορήγησης ασύλου και ελλιπή δαπάνη πόρων για την ποσοτική και ποιοτική του ανάπτυξη. Παράλληλα αναλώνει χρόνο και χρήμα σε διαδικασίες ασύλου και σε συνδυασμό με την έλλειψη συντονισμού των αρμόδιων αρχών, καταλήγει μετά από ένα χρονοβόρο διάστημα δοκιμασίας των αιτούντων, στην ανακοίνωση των αποτελεσμάτων αναγνώρισης που δεν είναι κάθε άλλο παρά «μηδενικά» σε σχέση με τον

αριθμό των αιτήσεων ασύλου. Για τη συγκεκριμένη πολιτική πρακτική δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε τι είδους σκοπιμότητες μπορεί να κρύβονται αν και το σίγουρο είναι ότι σε τέτοιες πτυχές διαφαίνεται πάντα ο βαθμός συμπεριφοράς και ανθρωπιστικής διάθεσης που χαρακτηρίζει τις αρμόδιες δομές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΤΩΝ
ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Εισαγωγή

Οι πρόσφυγες που έρχονται στην Ελλάδα πέρα από τα ιδιαίτερα πολιτιστικά τους στοιχεία, κουβαλούν και μία σωρεία προβλημάτων τα οποία με την είσοδό τους συνονθυλεύονται με τα γηγενή και παίρνουν νέα μορφή που τις περισσότερες φορές είναι δυσεπίλυτη. Η νέα αυτή μορφή που εκφράζεται όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικά από το βιβλιογραφικό υλικό, τις μελέτες, περιγραφές και εμπειρίες των επαγγελματιών που στελεχώνουν τις αρμόδιες υπηρεσίες - όπως του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες, του Ιδρύματος Κοινωνικής Εργασίας και της Διεθνούς Κοινωνικής Υπηρεσίας - αφορά προβλήματα πρακτικής φύσεως, ψυχολογικά, υγείας και πολιτισμικής διαφοροποίησης. Πρόκειται λοιπόν για προβλήματα πολύπλοκα και πολυδιάστατα που αφορούν όλους τους τομείς και όλες τις φάσεις της ανθρώπινης ζωής, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι όλοι οι πρόσφυγες βιώνουν προβλήματα στον ίδιο βαθμό και με την ίδια συχνότητα. Έτσι λοιπόν, στο συγκεκριμένο κεφάλαιο κρίνεται σκόπιμο να γίνει μια ουσιαστική περιγραφή αυτών για να υπάρξει μια καλύτερη διαφάνεια του όλου ζητήματος που απασχολεί ανέκαθεν τη χώρα μας και που ίσως να συνδέεται με επίκαιρα θέματα ή προβλήματα τα οποία είναι δυσδιάκριτα και ίσως δεν έχουμε ακόμη συνειδητοποιήσει.

4.1 Τα χαρακτηριστικά της προσφυγικής οικογένειας

Στην Ελλάδα οι πρόσφυγες συνήθως προέρχονται από χώρες που είτε είναι είτε πλησιάζουν τον Τρίτο κόσμο, όπως από τη Μέση Ανατολή, τη Νοτιοανατολική Ασία, την Αφρική ή την Νότιο Αμερική. Η επιστημονική καταγραφή των χαρακτηριστικών της προσφυγικής οικογένειας είναι προτιμότερο να βασίζεται σε συνδυασμό δεδομένων που συνιστούν τοπογραφικά, κοινωνικά και πολιτισμικά, ενιαίο σύνολο και να μην γίνεται ομαδοποίηση των οικογενειών είτε της ίδιας εθνικότητας, είτε της ίδιας θρησκείας, είτε της ίδιας φυλής.

Σύμφωνα με την Τ. Γιαννακού (2000), τα χαρακτηριστικά της προσφυγικής οικογένειας είναι:

1. Εκτεταμένη ως προς τη δομή της, δηλαδή συνύπαρξη και συχνά συγκατοίκηση της οικογένειας προέλευσης (γονείς ζεύγους) με την οικογένεια προορισμού (ζευγάρι συζύγων και παιδιά). Σε αρκετές περιπτώσεις μάλιστα συγκατοικούν και αδέρφια των συζύγων δηλαδή όσοι από την εκτεταμένη οικογένεια ήρθαν μαζί στην Ελλάδα.

2. Πολυμελής ως προς τον αριθμό των παιδιών, ειδικά στις οικογένειες που προέρχονται από αγροτικές περιοχές. Παρατηρείται όμως και στις αστικές οικογένειες, επειδή αυτό επιβεβαιώνει την επιτυχημένη οικογένεια.

3. Με σαφή διαχωρισμό των ρόλων του ζεύγους καθώς και των παιδιών ανάλογα με το φύλο και τη σειρά γέννησής τους, δηλαδή με την αναμφισβήτητη κυριαρχία του πατέρα και την εξάρτηση και υποταγή της συζύγου και των παιδιών σε αυτόν. Ο πατέρας είναι ο «pater famillias» που αποφασίζει για όλα τα σοβαρά θέματα της οικογένειας. Η φροντίδα για την ανατροφή των παιδιών είναι παραδοσιακά ρόλος της γυναίκας, αλλά η απόφαση για τον αριθμό των παιδιών και πότε θα αποκτηθούν είναι ρόλος του πατέρα. Ο πρωτότοκος γιος είναι υποχρεωμένος να εργαστεί για να βοηθήσει την οικογένεια. Γενικότερα τα παιδιά δεν έχουν δικαίωμα να αποφασίζουν για

τον εαυτό τους χωρίς τη συναίνεση του πατέρα τους (Τ. Γιαννακού, 2000, σελ. 88-89).

4.1.1 Ευάλωτες ομάδες (μορφές προσφυγικής οικογένειας)

Η μορφή που θα έχει η προσφυγική οικογένεια εξαρτάται από τα μέλη που θα έρθουν στη χώρα υποδοχής. Έτσι, μπορεί να έχει τις παρακάτω μορφές:

1. Μονογονεϊκή

Για να χαρακτηριστεί κάποια οικογένεια μονογονεϊκή, η απουσία του γονιού πρέπει να είναι μόνιμη, σταθερή ή έστω για μεγάλο χρονικό διάστημα. Η κατάσταση αυτή οφείλεται σε διάφορους λόγους όπως χηρεία, διαζύγιο, σύζυγοι σε διάσταση, φυλάκιση ή εξαφάνιση του ενός γονιού και δημιουργία παιδιών εκτός γάμου.

Στην προκειμένη περίπτωση ο ένας γονέας καλείται να θρέψει και να στηρίξει όσα παιδιά υπάρχουν. Επίσης μιλάμε για έναν άνθρωπο που πενθεί. Διένυσε μόνος του - και έχοντας την ευθύνη των παιδιών του - μια μεγάλη απόσταση αντιμετωπίζοντας σοβαρούς κινδύνους, άρα πέρασε ένα μακρύ διάστημα άγχους και ψυχολογικής φόρτισης. Φέρνοντας μαζί του όλα αυτά, επιπρόσθετα καλείται να περάσει τη διαδικασία της προσαρμογής στο νέο πολιτιστικό περιβάλλον και να είναι λειτουργικός για να στηρίζει ουσιαστικά τα παιδιά του (Τ. Γιαννακού, 2000, σελ. 93).

«Περισσότερα από 20 εκατομμύρια άνθρωποι είναι πρόσφυγες που έχουν ξεριζωθεί από τα σπίτια τους και έχουν αναγκαστεί να αναζητήσουν ασφάλεια σε άλλες χώρες. Περίπου 80% από αυτούς τους ξεριζωμένους ανθρώπους είναι γυναίκες και παιδιά, πολλά από τα οποία ζούν σε νοικοκυριά με αρχηγό τη γυναίκα» (Β. Κωστοπούλου, 1995, σελ. 398-399).

Αναφορικά με τις γυναίκες πρόσφυγες που αποτελούν μια ιδιαίτερα ευάλωτη ομάδα, χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι μαζί με τα σπιτικά τους

τα οποία οι περισσότερες έχουν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν με βιασύνη και αγωνία προκειμένου να σώσουν τη ζωή τη δική τους και των παιδιών τους, οι γυναίκες αυτές έχουν αφήσει πίσω τους και το συγκεκριμένο καθαρά καθορισμένο ρόλο τον οποίο ασκούσαν στις δικές τους κοινωνίες ή κοινότητες (M. Hoffmann, 1997, σελ. 109).

2. Εκτεταμένη (με ηλικιωμένους γονείς ζεύγους, αδέρφια συζύγων κ.λ.π)

«Τα μέλη μιας εκτεταμένης οικογένειας, έχουν καταφέρει να περάσουν το διωγμό και το ταξίδι της φυγής χωρίς απώλειες σε ανθρώπινες ζωές και έχοντας ο ένας τη στήριξη του άλλου. Στην προσπάθειά τους όμως για προσαρμογή στη χώρα υποδοχής έχουν ν' αντιμετωπίσουν τους διαφορετικούς ρυθμούς προσαρμογής, την αλλαγή των ρόλων τους και τα οικονομικά προβλήματα που δυσχεραίνουν την επιβίωσή τους» (Τ. Γιαννακού, 2000, σελ. 93).

3. Ζεύγος ηλικιωμένων (χωρίς την υποστήριξη οικογένειας)

Η ύπαρξη ηλικιωμένων προσφύγων αποτελεί φαινόμενο των τελευταίων τεσσάρων ετών και αναφέρεται σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία αναφέρεται σε αυτούς που πέρασαν στην τρίτη ηλικία κατά τη μακρόχρονη παραμονή τους στην Ελλάδα και η δεύτερη σε όσους ήρθαν απ' τις πατρίδες τους όταν ήταν σε προχωρημένη ηλικία, άλλοι για να συναντηθούν με τα παιδιά τους και άλλοι για να μεταναστεύσουν μέσω Ελλάδας σε χώρες που έχουν εγκατασταθεί τα παιδιά τους (M. Ζαμάνου, 1996, σελ. 63).

Πολλοί από αυτούς αποβιώνουν με την άφιξή τους στη χώρα ασύλου. Το σοκ, οι τραυματικές εμπειρίες, οι απώλειες, οι δυσκολίες προσαρμογής στο νέο περιβάλλον, αλλά κυρίως η έλλειψη κάθε ελπίδας και η αίσθηση ότι έχουν ανάγκη στήριξης για να επιβιώσουν, οδηγεί πολλούς στην παραίτηση και την απώλεια της θέλησης για ζωή. Έτσι αποτελούν μια ιδιαίτερα ευάλωτη ομάδα καθώς αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα που προκύπτουν λόγω της

περιορισμένης σωματικής και πνευματικής ικανότητάς τους να χειρίζονται τις απαιτήσεις της ζωής.

4. Παιδιά και ασυνόδευτοι ανήλικοι

Οι πολύτεκνοι γονείς έχουν την ευθύνη μεγάλου αριθμού παιδιών, ευθύνη για τη ζωή και τη σωματική τους ακεραιότητα αλλά και για τη διατροφή και προστασία τους. Με την είσοδό τους στη χώρα υποδοχής αναγκάζονται σε μια βεβιασμένη προσαρμογή τουλάχιστον στην υλική και την επίσημη κρατική δομή, ώστε να διεκπεραιώσουν τη γραφειοκρατία για να λειτουργήσουν υποτυπωδώς. Η επιβίωση πολυμελούς οικογένειας σε δυτικές κοινωνίες είναι ασύγκριτα πιο δύσκολη απ' ό τι στις χώρες προέλευσης των προσφύγων. Συμβαίνει μερικές φορές οι γονείς να πρέπει να στείλουν κάποιο ή κάποια από τα παιδιά τους μόνα σε μια άλλη χώρα για προστασία, άλλοτε μπορεί να χαθούν ή να χωριστούν στη διαδρομή (Τ. Γιαννακού, 2000, σελ. 94).

Σε πολλές περιπτώσεις τα παιδιά απομακρύνονται από την πατρίδα τους προκειμένου να αποφύγουν τη στρατολόγηση, να έχουν καλύτερη εκπαίδευση ή να ζητήσουν άσυλο και να ανοίξουν έτσι το δρόμο σε άλλα μέλη της οικογένειας με τα οποία συνενώνονται αργότερα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να διατρέχουν συχνά αυξημένο κίνδυνο επιθέσεων και εκμετάλλευσης (Υπατη Αρμοστεία[B], 2000, σελ.158). Ένα κοριτσάκι 9 ετών, στα σύνορα Ελλάδας – Τουρκίας στην περιοχή του Έβρου, αναγκάστηκε να ακολουθήσει ένα μέρος της ομάδας των προσφύγων που προσπαθούσαν να μπουν παράνομα στη χώρα, όταν έπεσαν σε περίπολο των συνόρων. Δυστυχώς στην ομάδα αυτή δεν υπήρχε κανείς από τα μέλη της οικογένειάς της. Πέτυχαν την επανένωση της οικογένειάς τους μετά από επίμονες προσπάθειες δύο χρόνων. Άλλο αγόρι έφυγε από το Αζερμπαϊτζάν ξαφνικά λόγω πολέμου χωρίς να ξέρει που βρίσκεται η μητέρα και ο αδελφός του. Ήρθε στην Ελλάδα σε ηλικία 14 ετών. Τυχαία βρέθηκε με τη μητέρα του στην Ελλάδα, μετά από πέντε χρόνια (Τ. Γιαννακού, 2000, σελ. 94).

Σύμφωνα με την Έγπατη Αρμουςεία (2001), οι αιτήσεις ασύλου ασυνόδευτων ανηλίκων κατά το έτος 2001 αναφέρονται στον παρακάτω πίνακα:

ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	ΗΛΙΚΙΑ		ΣΥΝΟΛΟ
	6-14	15-17	
ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ		107	107
ΙΝΔΙΑ		1	1
ΙΡΑΚ	3	57	60
ΙΡΑΝ		1	1
ΜΑΡΟΚΟ		3	3
ΜΠΑΝΓΚΛΑΝΤΕΣ		2	2
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	1		1
ΣΙΕΡΑ ΛΕΟΝΕ		4	4
ΣΟΥΔΑΝ		2	2
ΣΡΙ ΛΑΝΚΑ		2	2
ΤΟΥΡΚΙΑ		22	22
ΤΟΥΡΚΜΕΝΙΣΤΑΝ		1	1
ΣΥΝΟΛΟ	4	202	206

(Πηγή: Έγπατη Αρμουςεία, 2001, σελ. 9).

Τα παιδιά πρόσφυγες στερούνται την ευκαιρία να ζήσουν φυσιολογικά. Η ασφάλεια της οικογένειας και οι υπόλοιπες κοινωνικές σχέσεις διακόπτονται. Το φυσικό περιβάλλον τους είναι ξένο, απειλητικό και επικίνδυνο. Σ' αυτές τις συνθήκες κινδυνεύει η φυσιολογική ανάπτυξη (σωματική, ψυχολογική και συναισθηματική).

5. Πρόσφυγες που έχουν υποστεί βασανισμούς και φυλακίσεις

Τα βασανιστήρια αποτελούν μέλος της ανθρώπινης ιστορίας. Υπάρχουν αποδείξεις ότι τα βίαια βασανιστήρια και η κακομεταχείριση υποθάλπονται από την πολιτική πολλών κυβερνήσεων. Την εμπειρία των βασανιστηρίων την έχουν πολλοί από τους πρόσφυγες, ειδικότερα όσοι έχουν φυλακιστεί και έχουν βίαια κρατηθεί.

Σύμφωνα με την διάταξη του άρθρου 1 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης· τα βασανιστήρια ορίζονται ως εξής:

«Σημαίνει κάθε πράξη με την οποία, σωματικός ή ψυχικός πόνος ή έντονη οδύνη επιβάλλονται με πρόθεση σε ένα πρόσωπο από οργανωμένη ομάδα σύμφωνα με στρατηγική που εφαρμόζει ρητά ή σιωπηρά και \ ή σύστημα ιδεών και συμπεριφοράς. Περιλαμβάνει κάθε βίαιη πράξη που είναι απαράδεκτη σύμφωνα με τα γενικά ανθρώπινα κριτήρια και αφορά τα συναισθήματα του θύματος. Αποσκοπούν, με την πρόκληση του σωματικού πόνου, στον αφανισμό και στην καταστροφή κάθε ψυχολογικής άμυνας του θύματος» (Υπατη Αρμοστεία, 1994, σελ. 47-48).

Τα «θύματα βασανιστηρίων» εμφανίζουν περισσότερα ψυχοσωματικά προβλήματα απ' ότι οι πρόσφυγες. Από τον Β' παγκόσμιο πόλεμο μέχρι σήμερα, τα βασανιστήρια βρίσκουν ευρύτατα πρόσφορο έδαφος σε πολλές τριτοκοσμικές κυρίως χώρες με αποκλειστικό στόχο την απώλεια της ανθρώπινης προσωπικότητας. Οι δυτικοευρωπαϊκές και οι σκανδιναβικές χώρες έχουν υπολογίσει ότι ένα ποσοστό μεταξύ 10% και 30% των προσφύγων έχουν υποστεί βασανισμούς. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται είναι σωματικές και ψυχολογικές. Οι «επιβιώσαντες βασανισμών» πέρα από τις σωματικές συνέπειες, παρουσιάζουν συνεχή κόπωση, κατάθλιψη και ευερεθιστότητα. Η σημαντικότερη ψυχολογική συνέπεια είναι ότι τα θύματα απομονώνονται επειδή έχουν χάσει τον αυτοσεβασμό τους και την πίστη στους άλλους ανθρώπους. Μια

έρευνα του Σωματίου Νοσοκόμων της Δανίας (Danish Nurses Association) έδειξε ότι πάσχουν κυρίως από: χαμηλή αυτοεκτίμηση, επηρεασμό αντίληψης του σώματος τους, άγχος, κενά μνήμης, έλλειψη εμπιστοσύνης και κατάθλιψη (Τ. Γιαννακού, 2000, σελ. 94-95).

Σύμφωνα με την διάταξη του άρθρου της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κανείς δεν επιτρέπεται να υποβάλλεται σε βασανιστήρια, ούτε σε ποινή ή μεταχείριση σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική (Υπατη Αρμοστεία, 1994, σελ. 47).

Τέλος, είναι σημαντικό να αναφερθεί το γεγονός ότι πολλοί πρόσφυγες δε φέρνουν σημάδια βασανισμού αποκλειστικά από τη χώρα προέλευσης, αλλά συμβαίνει σε αρκετές περιπτώσεις να κακοποιούνται από κάποιες αρμόδιες αρχές φύλαξης, από τη στιγμή που εισέρχονται στο ελληνικό έδαφος. Αυτό σημαίνει ότι το φαινόμενο των βασανιστηρίων δεν είναι μεμονωμένο γνώρισμα κάποιων κοινωνικών ομάδων, αλλά χαρακτηρίζει όλες τις κοινωνίες όπως και την ελληνική.

4.2 Πρακτικά προβλήματα

4.2.1 Το πρόβλημα της επικοινωνίας

Ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι πρόσφυγες είναι αυτό της επικοινωνίας. Τα «γλωσσικά τείχη» αποτελούν σημαντικό πρόβλημα, αφού προκύπτουν ζητήματα τα οποία έχουν να κάνουν με την εξεύρεση εργασίας, όσο και σαν πρόβλημα στην κοινωνική τους ζωή, μια και οι συναναστροφές τους περιορίζονται στο στενό οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον, όπου υπάρχει ένα πλαίσιο επικοινωνίας (Φ. Μαλκίδης, 1998, σελ. 441-442). Έτσι είναι πολύ φυσικό να ενισχύεται η απομόνωση και η επιβράδυνση της ομαλής ενσωμάτωσής τους στην ελληνική κοινωνία. Επομένως, η δυνατότητα επικοινωνίας αποτελεί πρωταγωνιστικό παράγοντα στη διαδικασία ένταξης.

«Η γλωσσική ικανότητα της οικογένειας δοκιμάζεται κατά την μετακίνησή της: εάν προϋπάρχει γλωσσική παιδεία και η οικογένεια μιλάει τη γλώσσα του τόπου υποδοχής τότε τα πράγματα είναι ευκολότερα τουλάχιστον στο επίπεδο της λεκτικής επικοινωνίας. Εάν όμως, δεν γνωρίζουν τη γλώσσα του τόπου υποδοχής, τότε η συνεννόηση θα γίνει πολύ δύσκολη και η κοινωνικοποίησή τους όπως είναι εύκολα αντιληπτό, θα δυσκολευτεί κατά πολύ» (Μ. Χαλίφε - Μπαμπαγιώργη, 1996, σελ. 52-53).

Η γλώσσα μπορεί να αποτελέσει σημαντικό εμπόδιο. Όταν οι άνθρωποι δεν μπορούν να επικοινωνήσουν πολύ εύκολα προκαλούνται παρεξηγήσεις.

Η εκμάθηση και η χρήση της νέας γλώσσας θεωρείται βασική προϋπόθεση για την επιτυχή προσαρμογή των προσφύγων. Ωστόσο, στα πλαίσια του επιπολιτισμού δεν αποτελεί μια αποκλειστικά γνωστική διεργασία. Αντίθετα, απαιτεί μια πιο ολιστική προσέγγιση η οποία θα λαμβάνει υπόψη και τους ψυχολογικούς παράγοντες που υπεισέρχονται. Σύμφωνα με τη Γιωτσίδα (2000), «η εκμάθηση μιας νέας γλώσσας συμβολίζει

τον αποχωρισμό από την πατρίδα και μπορεί να έχει καταλυτική επίδραση στην εκδήλωση συναισθημάτων απώλειας της πολιτισμικής ταυτότητας του ατόμου». Επίσης, μπορεί να εγείρει συναισθήματα μελαγχολίας, νοσταλγίας και χαμηλής αυτοεκτίμησης αφού, η συγκεκριμένη διαδικασία μοιάζει με αυτή των πρώτων παιδικών χρόνων όταν το παιδί μαθαίνει να έχει κάποιο έλεγχο του περιβάλλοντός του. (B. Γιωτσίδη, 2000, σελ. 30)

Η εκμάθηση της νέας γλώσσας μπορεί επιπλέον, να προκαλέσει αλλαγές στη δυναμική της οικογένειας, σύγχυση ρόλων και συγκρούσεις. Το φαινόμενο αυτό είναι συνηθισμένο στην περίπτωση που τα παιδιά των προσφύγων είναι εκείνα που μαθαίνουν την νέα γλώσσα ή όταν τη μαθαίνουν πιο γρήγορα και εύκολα από τους ενήλικες (ό.π., σελ. 30-31). Το γεγονός αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τα παιδιά να επικοινωνούν καλύτερα από τους ενήλικες και είναι δυνατόν σε κάποιες περιπτώσεις να γίνονται μεταφραστές και μεσολαβητές μεταξύ του νέου πολιτισμού και του προηγούμενου και ίσως να προκαλεί ένα είδος εξάρτησης των γονέων απ' αυτά.

4.2.2 Το πρόβλημα της εργασίας

Η ανάγκη απασχόλησης σε ουσιαστική δραστηριότητα αντιπροσωπεύει την ανάγκη εργασίας και αποτελεί βασική ανθρώπινη προϋπόθεση για την πνευματική και σωματική υγεία.

Σύμφωνα με τη Διεθνή Σύμβαση της Γενεύης, το ελληνικό καθεστώς των προσφύγων που κυρώθηκε με το νόμο 3989 \ 1959 από το ελληνικό κράτος, η χώρα μας είχε αναλάβει την υποχρέωση να επιφυλάσσει σε κάθε πρόσφυγα που διαμένει μόνιμα στο έδαφός της την ευνοϊκότερη με τις ίδιες συνθήκες μεταχείρισης που επιφυλάσσει σε υπηκόους άλλου κράτους ως αναφορά την άσκηση μισθωτής απασχόλησης. Συγκεκριμένα, με το άρθρο αυτό η τήρηση της διαδικασίας της μετάκλησης, δεν εξασφάλιζε στους πρόσφυγες καμία ευνοϊκή, πολύ περισσότερο ίση μεταχείριση προς τους

άλλους αλλοδαπούς οι οποίοι καρπώνονταν την προστασία του κράτους του οποίου είναι υπήκοοι (Η. Έμκε - Πουλοπούλου, 1990, σελ. 59).

Η απασχόληση των προσφύγων, πρόσφατα σημείωσε θετική εξέλιξη με εγκύκλιο του Υπουργείου Εργασίας που ορίζει: «προκειμένου για τη χορήγηση άδειας εργασίας σ' αλλοδαπό πολιτικό πρόσφυγα, και σύμφωνα με την αληθή έννοια της σύμβασης που έχει κυρώσει η χώρα μας, δεν είναι απαραίτητο να τηρείται εφεξής η διαδικασία της μετάκλησης». Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, ότι η Εγκύκλιος αφορά μόνο τους πρόσφυγες των οποίων η ιδιότητα του πρόσφυγα έχει αναγνωριστεί από τις ελληνικές αρχές, και όχι τους πρόσφυγες που η ιδιότητά τους έχει αναγνωριστεί από την Ύπατη Αρμοστεία (ο.π., σελ. 59).

Πολλοί πρόσφυγες στην προσπάθειά τους να εξασφαλίζουν τα προς τα ζην, απασχολούνται όπως και κάποιοι αλλοδαποί από χώρες του τρίτου κόσμου, στην παραοικονομία.

Πολλές φορές οι πρόσφυγες, γίνονται θύματα της μαύρης αγοράς εργασίας, απασχολούνται στις πιο υποβαθμισμένες εργασίες και με τις χαμηλότερες αμοιβές. Μέχρι τώρα δεν έχει τονιστεί η θετική αξία και συνεισφορά τους όπως και το γεγονός ότι το προσφυγικό εργατικό δυναμικό αποτελεί επένδυση για τη χώρα υποδοχής καθώς υπάρχουν ανάμεσα τους επιστήμονες, άνθρωποι με ανώτερη εκπαίδευση και εξειδικευμένοι εργάτες (Δ. Παπαδοπούλου - Α. Τζώρτσου, 1997, σελ. 196-197).

Αναφορικά με την εργασιακή τους αποκατάσταση, εργάζονται συχνά σε θέσεις κατώτερου επιπέδου συγκριτικά με την εκπαίδευσή τους και την προηγούμενη εργασιακή τους κατάσταση. Η μη αναγνώριση των πτυχίων στη χώρα υποδοχής, η έλλειψη κατάλληλης εξειδίκευσης για τις ανάγκες των τεχνολογικά προηγμένων κοινωνιών, οι δυσκολίες στη χρήση της γλώσσας, συνυφαίνονται με τα γενικότερα προβλήματα ανεργίας (Β. Γιωτσίδη, 2000, σελ. 31).

Επιπρόσθετα, η εργασιακή απασχόληση των γυναικών προσφύγων έχει σημαντικές συνέπειες τόσο για τις ίδιες όσο και για τις οικογενειακές τους σχέσεις. Πολλές από αυτές εργάζονται για πρώτη φορά, με αποτέλεσμα να πρέπει να αναπτύξουν πρωτόγνωρες μέχρι τότε δεξιότητες προκειμένου να ανταπεξέλθουν σε έναν διαφορετικό κόσμο από αυτόν του νοικοκυριού. Επίσης πολλές φορές αναγκάζονται να εργαστούν λόγω της ανεργίας ή της περιστασιακής απασχόλησης των συζύγων τους (ό.π., σελ. 31-32). Το γεγονός αυτό προκαλεί αλλαγές στους συζυγικούς ρόλους και κατά συνέπεια προκαλεί σύγκρουση μεταξύ των παραδοσιακών πολιτισμικών αξιών και των αξιών του νέου πολιτισμού.

4.2.3 Προβλήματα στην ανεύρεση κατοικίας

Η στέγαση θεωρείται σημαντικός παράγοντας στο βιοτικό επίπεδο ενός νοικοκυριού τόσο από την άποψη των συνθηκών διαβίωσης, όσο και διότι η έλλειψη ιδιόκτητης κατοικίας επιβαρύνει σε μεγάλο βαθμό τον οικογενειακό προϋπολογισμό.

Οι περισσότεροι πρόσφυγες που προέρχονται από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και του Τρίτου Κόσμου κατοικούν σε φτηνά ξενοδοχεία ή βρίσκουν σπίτια ανταγωνιζόμενοι τους Έλληνες των κατώτερων εισοδηματικών τάξεων τους οποίους προτιμούν οι Έλληνες ιδιοκτήτες. Λόγω των χαμηλών εισοδημάτων τους, αναγκάζονται να κατοικούν στα φθηνότερα και χειρότερα καταλύματα δηλαδή σε παλαιά σπίτια ή σε υπόγεια μικρά διαμερίσματα. Τα υψηλά ενοίκια, σε συνδυασμό με την οικονομική στενότητα συχνά αναγκάζουν πολλές οικογένειες να μοιράζονται ένα διαμέρισμα, ή να ζουν 4 - 5 άτομα σ' ένα δωμάτιο. Επιπλέον, το πρόβλημα οξύνεται με την ρατσιστική αντιμετώπιση των ιδιοκτητών, οι οποίοι προτιμούν να νοικιάζουν τα διαμερίσματά τους σε εύπορους ξένους. Οι υπόλοιποι ζουν σε κοινόβια που θυμίζουν γκέτο χωρίς τις στοιχειώδεις ανέσεις κάτω από ανθυγιεινές

συνθήκες. Υπάρχουν εργατικές κατοικίες για ξένους στο Χαϊδάρι, Αιγάλεω, Πετράλωνα και άλλα μέρη της Αττικής, όπου σύμφωνα με δημοσιογραφικές πληροφορίες στοιβάζονται 4 - 6 άτομα σ' ένα δωμάτιο πληρώνοντας όσα θα έδιναν για ένα διαμέρισμα (Κ. Μαυρέας, 1998, σελ. 199 \ Η. Έμκε-Πουλοπούλου, 1990, σελ. 63).

Το κέντρο υποδοχής στο Λαύριο μπορεί να στεγάσει 400 - 500 άτομα και είναι συνήθως υπερπλήρες. Οι συνθήκες διαβίωσης θεωρούνται από ορισμένους ικανοποιητικές, από άλλους όμως περιγράφονται με μελανά χρώματα. Συνήθως, πηγαίνουν άτομα που δικαιούνται πολιτικού ασύλου. Όταν τους αναγνωριστεί η πολιτική ασυλία από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, υποχρεώνονται να φύγουν - αφού η διαμονή τους εκεί είναι προσωρινή - γεγονός που συνεπάγεται την άμεση αναζήτηση στέγης (Ν. Πετρονιώτη, 1998, σελ. 105 \ Ο. Αντωνίου, 2000, σελ. 125).

Η αδυναμία του ελληνικού κράτους να προσφέρει βασικές και σημαντικές παροχές όπως αυτή της στέγασης, ενισχύει το γεγονός ότι πολλοί από τους αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες διαβιούν σε δημόσια πάρκα σε άθλιες συνθήκες και με όλα τα επακόλουθα.

4.2.4 Οικονομικά προβλήματα

Οι πρόσφυγες, όταν εισέρχονται σε μια νέα χώρα, σε ένα νέο τόπο, χωρίς πόρους χάνουν τον πλήρη έλεγχο της ζωής τους, την αυτοδυναμία, τις ικανότητες και τη σιγουριά που τους διέκριναν προηγουμένως και ξαφνικά φαίνονται παθολογικά εξαρτημένοι και ανίκανοι να πάρουν πρωτοβουλία.

Λόγω της αναγκαστικής φυγής, φτάνουν σε κατάσταση οικονομικής εξαθλίωσης, είτε γιατί εγκαταλείπουν βιαστικά την περιουσία τους, είτε γιατί ξεπουλούν τα υπάρχοντά τους σε κυκλώματα δουλεμπόρων για να εξασφαλίσουν τα «ναύλα» γι' αυτούς και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας (Δ. Νανούρης, 2003, σελ. 20).

Επιπλέον, τα παρακάτω στοιχεία: ανεργία, υποαπασχόληση, υψηλή συχνότητα αλλαγής εργασιακού περιβάλλοντος, ασταθής και χαμηλόμισθες θέσεις εργασίας στον ιδιωτικό τομέα, που αφορούν τον προσφυγικό πληθυσμό στην χώρα υποδοχής, δεν συμβάλλουν μόνο στην εξήγηση των χαμηλών εισοδημάτων αλλά ταυτόχρονα εξηγούν την αστάθεια και ανασφάλεια των εισοδημάτων αυτών (Α. Τριχοπούλου - Ε. Χατζηβαρνάβα, 1989-1990, σελ. 280).

Αξίζει ν' αναφέρουμε ότι αυτή η οικονομική δυσχέρεια υποθάλπεται τα τελευταία χρόνια και από την πολιτική της χώρας η οποία δαπανά όλο και λιγότερους πόρους για την υποδοχή, την νομική υποστήριξη και την κοινωνική ένταξη των προσφύγων, αφήνοντας όλο και περισσότερο την ευθύνη της φροντίδας τους στις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις.

4.3 Ψυχολογικά προβλήματα

«Μελέτες και διεθνείς έρευνες αναφέρονται στις αυξημένες πιθανότητες για εμφάνιση προβλημάτων ψυχικής υγείας στους πρόσφυγες, η εκδήλωση των όποιων εξαρτάται από το βαθμό της πολιτισμικής συνοχής της ομάδας τους στη χώρα υποδοχής, την πολιτισμική διαφοροποίηση στην οποία έχουν εκτεθεί, την έκταση και ένταση του πολιτισμικού σοκ, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους και τις ευκαιρίες και δυνατότητες που προσφέρει η χώρα υποδοχής για την κάλυψη βασικών αναγκών και αξιοπρεπή διαβίωση» (Μ. Δημοπούλου - Λαγωνίκα, 1999, σελ. 63).

Η αναγκαστική μετανάστευση των προσφύγων δεν τους επιτρέπει να σχεδιάσουν και να προγραμματίσουν την αναχώρησή τους, καθώς και να επιλέξουν το μέλλον τους, γεγονός που οδηγεί συχνά σε συναισθήματα αβεβαιότητας, έλλειψης ελέγχου και χάους. Εξαιτίας του απότομου χαρακτήρα του εκπατρισμού τους δεν προλαβαίνουν ν' αποχαιρετήσουν κατάλληλα την πατρίδα τους και τ' αγαπημένα τους πρόσωπα, με αποτέλεσμα να βιώνουν για μεγάλο χρονικό διάστημα έντονη προσκόλληση σε «όσα έχουν αφήσει πίσω».

Σύμφωνα με την Γιωτσίδη (2000), τέτοια απότομη φύση των γεγονότων συχνά σημαίνει ότι το άτομο δεν βιώνει το σοκ παρά σε ένα μεταγενέστερο στάδιο. Ιδιαίτερα, έχει αποδειχθεί ότι το ψυχολογικό βάρος του επιπολιτισμού διογκώνεται από τις δυσάρεστες εμπειρίες που είχαν οι πρόσφυγες στην πατρίδα τους. Οι εμπειρίες αυτές εκφράζονται συνήθως με μετά - τραυματικά συμπτώματα, όπως είναι η κατάθλιψη, έντονο άγχος και προβλήματα μνήμης και συγκέντρωσης. Υπάρχουν τέσσερις γενικές κατηγορίες τραυματικών εμπειριών οι οποίες σχετίζονται με την εμπειρία στέρησης, τους τραυματισμούς και τα βασανιστήρια, τη φυλάκιση και τέλος την παρακολούθηση βασανιστηρίων ή φόνων. Οι εμπειρίες αυτές προκαλούν έλλειψη εμπιστοσύνης, συναισθήματα απόγνωσης, απελπισίας και προσωπικής αδυναμίας. Πολλά άτομα προκειμένου να ξεπεράσουν τις τραυματικές αυτές

εμπειρίες αναπτύσσουν συμπεριφορές οι οποίες στη χώρα υποδοχής μπορεί να θεωρηθούν αντικοινωνικές ή ψυχοπαθολογικές (Β. Γιωτσίδη, 2000, σελ. 27).

Επιπλέον, οι πρόσφυγες δεν έχουν ν' αντιμετωπίσουν μόνο τις αντικειμενικές δυσκολίες της προσαρμογής σε ένα νέο περιβάλλον, αλλά παράλληλα τις απώλειες της οικογένειας, του πολιτισμού, της χώρας, της επαγγελματικής και κοινωνικοοικονομικής τους κατάστασης και κατά συνέπεια της προσωπικής τους ταυτότητας. Οι απώλειες αυτές που βιώνουν είναι μόνιμες και συχνά προκαλούν συναισθήματα θυμού, έχθρας, πικρίας, ματαιώσης, νοσταλγίας, σύγχυσης και ανασφάλειας.

Οι πρόσφυγες που έχουν εγκαταλείψει την χώρα τους σε συνθήκες πόλεμου, βιώνουν συναισθήματα ενοχής. Πρόσκειται για το «σύνδρομο του επιβιώσαντα». Από τη μια πλευρά νιώθουν ανακουφισμένοι που είναι ελεύθεροι και ασφαλείς, από την άλλη όμως νιώθουν ένοχοι για όσους έχουν αφήσει πίσω τους ενώ αυτοί έχουν σωθεί (Β. Γιωτσίδη, 2000, σελ. 23).

Η αντιμετώπιση που έχουν από την χώρα υποδοχής ως άτομα ευπαθή και με πολλές ανάγκες μπορεί να θεωρηθεί από τους ίδιους μειωτική και ταπεινωτική. Δηλαδή, μπορεί να θεωρήσουν ότι τους αντιμετωπίζουν σαν να μην είναι αρκετά ώριμοι ν' αντεπεξέλθουν στις διάφορες απαιτήσεις. Αυτό ημπορεί να οδηγήσει σε τυχόν αδρανοποίηση και λόγω έλλειψης εμπιστοσύνης κινδυνεύουν να περιθωριοποιηθούν.

«Οι πρόσφυγες έχουν ανάγκη να νιώθουν ότι ελέγχουν τη ζωή τους. Η απραξία και η εξάρτηση προκαλούν απογοήτευση, θυμό, δυσφορία, αποτελώντας ένα καλό υπόβαθρο για κάθε είδους αντικοινωνικής δραστηριότητας» (Υπατη Αρμοστεία, 1994, σελ. 6).

Χαρακτηριστικό είναι ότι πολλές φορές περνούν από την ίδια διαδικασία που βιώνουν τα παιδιά που υιοθετούνται. Δηλαδή, όπως ακριβώς τα υιοθετημένα παιδιά θυμώνουν με τους θετούς τους γονείς, επειδή νιώθουν πιο ασφαλή από πριν έτσι και οι πρόσφυγες αντιμετωπίζουν ως αιτία των προβλημάτων τους την νέα χώρα και όχι την χώρα προέλευσης.

Η αναφερόμενη ψυχολογική κατάσταση ως απόρροια εμπλεκόμενων δυσλειτουργικών παραγόντων, επιφυλάσσει σοβαρούς κινδύνους για την ψυχοσωματική υγεία που κάνουν αναγκαία την επιστράτευση ευαίσθητων παραγόντων – για τους οποίους γίνεται αναφορά σε επόμενο κεφάλαιο – να κινηθούν μεθοδικά και επιστημονικά προκειμένου να τους εξομαλύνουν εξασφαλίζοντας αν όχι σύντομα βαθμό ποιοτικής ζωής τουλάχιστον ένα βαθμό αποδοτικής συμπεριφοράς και στάσης ζωής.

4.4 Προβλήματα υγείας

Οι οικογένειες με μέλη άρρωστα ή ανάπηρα, πέρα από τις δυσκολίες που η προσφυγική ιδιότητα συνεπάγεται, επιβαρύνονται με τη φροντίδα μελών που έχουν πρόβλημα υγείας και μάλιστα στις περιπτώσεις που απαιτείται από αυτούς να είναι σε συνεχή επαφή με το σύστημα υγείας της χώρας υποδοχής.

Το υπάρχον γραφειοκρατικό σύστημα υγείας σε συνδυασμό με την έλλειψη γνώσης του πως λειτουργεί η υποδομή του συστήματος, μπορεί να δημιουργήσει τεράστια πίεση και δυσλειτουργικότητα. Αν για παράδειγμα, ένας πρόσφυγας χρειάζεται φάρμακα, για να τα πάρει δωρεάν από το κρατικό νοσοκομείο όπως δικαιούται, θα πρέπει να εκτιμηθεί ιατρικά και στην Ελλάδα εξαρχής. Αυτό προϋποθέτει μια σειρά ραντεβού με διάφορες ιατρικές ειδικότητες και την τελική αίτηση για τη συνολική γνωμάτευση (Τ. Γιαννακού, 2000, σελ. 95).

Συνήθως, οι αναπηρίες στον προσφυγικό πληθυσμό περιλαμβάνουν σοβαρές μολύνσεις των αυτιών και των ματιών, εγκαύματα, τραύματα που προκαλούνται από την βία (πόλεμος, βασανιστήρια) και από άλλους σοβαρούς τραυματισμούς (Υπατη Αρμοστεία, 1994, σελ. 60).

Μια άλλη ασθένεια όπως το AIDS βρίσκει πρόσφορο έδαφος εξάπλωσης από τις αναγκαστικές πληθυσμιακές μετακινήσεις. Ο HIV μεταδίδεται με αστραπιαίους ρυθμούς εκεί όπου υπάρχει φτώχεια, αδυναμία, έλλειψη νομιμότητας και κοινωνική αστάθεια. Πλήττει με ιδιαίτερη σφοδρότητα τους προσφυγικούς καταυλισμούς, έχει εξοντώσει σχεδόν τέσσερα εκατομμύρια παιδιά και έχει ορφανέψει άλλα δεκατρία (Υπατη Αρμοστεία[B], 2000, σελ. 290).

Τα προβλήματα υγείας που αντιμετωπίζουν οι πρόσφυγες, είναι τα παρακάτω:

- Νευροψυχιατρικά
- Καρδιαγγειακά

- Αναπνευστικά
- Ορθοπαιδικά
- Γαστρεντερολογικά
- Δερματολογικά
- ΩΡΛ
- Γυναικολογικά
- Οφθαλμολογικά
- Λοιμώδη \ Μεταδοτικά
- Οδοντιατρικά
- Ουρογεννητικά (Κ. Σκλάβου, 2001,σελ. 121-122).

Τα προβλήματα υγείας που αντιμετωπίζουν οι πρόσφυγες σε σύγκριση μ' αυτά των ημεδαπών γίνονται περισσότερο οξύτατα και απειλητικά για τη ζωή τους, όχι μόνο γιατί συμπορεύονται με τα ψυχοφθόρα συναισθήματα του ξεριζωμού, της εγκατάστασης, της οικονομικής εξαθλίωσης και της ανθυγιεινής διαβίωσης αλλά και γιατί γίνονται «ένα μ' αυτά». Η Ελλάδα μεριμνά για την υγεία τους μέσω του συστήματος υγειονομικής και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης το οποίο τις περισσότερες φορές, κάνοντας «καλή» χρήση του γραφειοκρατικού μηχανισμού αδυνατεί κι χρονοτριβεί να παρέχει ουσιαστική κάλυψη στον άρρωστο και ακαθοδήγητο πρόσφυγα που ζητά άμεση βοήθεια.

4.5 Προβλήματα που απορρέουν από το ρατσισμό και τον εθνοκεντρισμό στα πλαίσια του επιπολιτισμού

Οι μετακινούμενοι πληθυσμοί συνήθως διαφέρουν από τους γηγενείς όσον αφορά τη γλώσσα, πολιτιστικά συστήματα, νοοτροπία, αξίες, θρησκεία, κ.τ.λ. Η διαδικασία κοινωνικής προσαρμογής και συμβιβασμού με τα συστήματα του ντόπιου πληθυσμού, είτε της δεσπόζουσας εθνότητας, συνοδεύεται από εντάσεις, ψυχικές συγκρούσεις, αισθήματα καταδίωξης και φόβου απώλειας της πολιτικής τους ταυτότητας.

Η διαδικασία του επιπολιτισμού που συντελείται με την επαφή δύο τουλάχιστον αυτόνομων πολιτιστικών συστημάτων και κατά συνέπεια η προσαρμογή δυσχεραίνεται από το φαινόμενο που είναι γνωστό ως «πολιτισμικό σοκ» (culture sock). «Το πολιτισμικό σοκ προκαλείται όταν το άτομο έρχεται αντιμέτωπο με διαφορετικές από τις δικές του ιδέες, αξίες και συμπεριφορές και κατά συνέπεια καλείται να αναθεωρήσει τη στάση του και τη συμπεριφορά του». Οι κύριες συνέπειές του είναι η σύγχυση, η αίσθηση απώλειας της ταυτότητας και το συναίσθημα της αδυναμίας (B. Γιωτσίδη, 2000, σελ. 28).

Σύμφωνα με τη θεωρία επιπολιτισμού του J. Berry, υπάρχουν τέσσερις τύποι προσαρμογής:

1. Αφομοίωση (assimilation): Ο όρος αναφέρεται στην τάση εξομοίωσης των ατομικών και συλλογικών συμπεριφορών του ατόμου ή της ομάδας προς τον ξένο πολιτισμό, συνεπάγεται δηλαδή απόρριψη της εθνικής του ταυτότητας. Τα μέλη της προσφυγικής οικογένειας, κυρίως οι έφηβοι και οι νέοι, προσκολλώνται αποκλειστικά στο νέο πολιτισμό, απορρίπτοντας αυτόν της χώρας τους.

2. Εναρμόνιση (integration): Η ομάδα ή το άτομο διατηρώντας την εθνική του ταυτότητα, γίνεται αναπόσπαστο μέρος της κοινωνίας και συνεργάζεται με την ευρύτερη κοινότητα. Ο τύπος αυτός προσαρμογής

εύλογα θεωρείται ως η πιο επιτυχής μορφή επιπολιτισμού, διότι το άτομο φτάνει σε κατάσταση κοινωνικό - ψυχολογικής ισορροπίας.

3. Διαχωρισμός (separation): Όταν δεν υπάρχουν θετικές σχέσεις με την κοινότητα και η στάση αυτή συνοδεύεται από έμμονη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας που φέρει το άτομο ή η ομάδα, η τακτική που προκύπτει αναφέρεται ως «διαχωρισμός» από την ευρύτερη ομάδα. Συνήθως οι ηλικιωμένοι πρόσφυγες, προσκολλώνται στον πολιτισμό της χώρας καταγωγής τους προκειμένου να ελαττώσουν το πολιτισμικό σοκ καθώς και τα συναισθήματα αποπροσανατολισμού που βιώνουν.

4. Περιθωριοποίηση (marginalization): Σ' αυτή την περίπτωση το άτομο χάνει την πολιτιστική και ψυχολογική επαφή του τόσο με τη δική του παραδοσιακή ομάδα όσο και με την ευρύτερη κοινότητα. Το άτομο ή η ομάδα περιθωριοποιείται επειδή, μη μπορώντας να ικανοποιήσει δύο διαφορετικούς πολιτισμούς ταυτόχρονα, αγνοεί τις νόρμες συμπεριφοράς και των δύο (Δ. Γεωργιάς - Α. Παπαστυλιανού, 1993, σελ. 21 \ Τ. Γιαννακού, 2000, σελ. 92).

Η μη κατανόηση των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων και διαφορών από τους ιθαγενείς αυξάνει το άγχος και το στρες, η δε παρουσία πιθανού ρατσισμού και εθνοκεντρισμού πολλαπλασιάζει αυτά τα αισθήματα.

Οι αντιδράσεις ενάντια σε μετακινούμενους πληθυσμούς και σε μειονότητες παίρνουν συνήθως τα επόμενα τρία χαρακτηριστικά: ρατσιστικές διακρίσεις, εθνοκεντρισμό ή ξενοφοβία.

Σύμφωνα με τον J. Rollhauser (1992), «ο ρατσισμός είναι μια κοινωνική πράξη. Μ' αυτή την πράξη εξορίζεται μια ποσότητα άλλων ανθρώπων που έχουν διαφορετική καταγωγή, πολιτισμό, εμφάνιση, από μια άλλη κοινωνική ομάδα επειδή τους θεωρούν ότι είναι κατώτεροι» (J. Rollhauser, 1992, σελ. 101).

Μια μορφή ρατσισμού είναι ο εθνικισμός. Χαρακτηριστικό του είναι ότι το στίγμα του «εθνικιστή» αποδίδεται πάντα στον άλλο. Αυτό είναι απόρροια του γεγονότος ότι κάθε κοινωνική ομάδα, αλλά και κάθε άτομο, έχει την τάση

να εξιδανικεύει τον εαυτό του και να «δαιμονοποιεί» τον «άλλο», τον «ξένο», τον «διαφορετικό» (Α. Ζωγράφου, 1997, σελ. 199-200).

Σύμφωνα με μια άλλη παράμετρο, κάθε κοινωνική ομάδα έχει την τάση να απορρίπτει ή να αντιμετωπίζει με δυσπιστία κάθε τι το ξένο και διαφορετικό. Αυτή η δυσπιστία συναντάται συνήθως σε άτομα με έλλειψη αυτοπεποίθησης και αδύνατο «εγώ». Τα άτομα αυτά προβάλλουν τις αρνητικές τους ιδιότητες σε μια μειονότητα ανθρώπων με σκοπό τη σταθεροποίηση του αδύναμού τους «εγώ». Πρόκειται για ρατσισμό ο οποίος εκμεταλλεύεται τις προκαταλήψεις και την άγνοια των μαζών με σκοπό να στρέψει μια κοινωνική ομάδα ενάντια σε μια ξένη (ό.π., σελ. 200).

Συνήθως, στις πληθυσμιακές μετακινήσεις η διαφοροποίηση, η σύγκριση καθώς και η αξιολόγηση για τους διαφορετικούς διαμορφώνονται από τα στοιχεία της εθνικής ταυτότητας. Η παρουσία των διαφορετικών προσλαμβάνεται ως διάρρηξη της πολιτισμικής συνέχειας και αλλοίωση της ομοιογένειας. Οι «διαφορετικοί» είναι αυτοί οι οποίοι απειλούν την κοινωνική τάξη, τις θέσεις απασχόλησης και τελικά την πολιτισμική, θρησκευτική και γενεαλογική καθαρότητα του έθνους. Η αντίληψη αυτή οδηγεί σε «πολιτισμική περιχαράκωση» και σε «πολιτισμικό ρατσισμό». Αυτή η μορφή ρατσισμού δεν πρεσβεύει την ανωτερότητα της μιας κουλτούρας έναντι των άλλων παρά μόνο υπερτονίζει στοιχεία και διαμορφώνει ένα πλαίσιο πρόσληψης της διαφορετικότητας ως απειλής (Μ. Μαλαπέτσα, 2002, σελ. 6- 7).

Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, η πατροπαράδοτη έννοια της φιλοξενίας κλυδωνίζεται καθώς η αίσθηση της ομοιογένειας, του ομόγλωσσου και του ομόθρησκου διαταράσσεται μέσω της καθημερινής επαφής με ετερογενείς, αλλόγλωσσες και αλλόθρησκες ομάδες. Κατά την αντιμετώπιση των ομάδων αυτών διαφαίνονται στερεοτυπικές κρίσεις και ρατσιστικές τάσεις (Α. Αποστολίδου, 2000, σελ. 6).

Μολονότι έρευνα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, έδειξε ότι οι Έλληνες είναι, συγκριτικά με τους υπόλοιπους ευρωπαίους, ο πιο ξενόφιλος λαός, αυτό βέβαια δεν υποδηλώνει ότι η Ελλάδα έχει αντιπαρέλθει οριστικά το «σκόπελο» του ρατσισμού (Μ. Μεντής, 1997, σελ. 38).

Μια άλλη μορφή αντίδρασης ενάντια στους μετακινούμενους πληθυσμούς είναι ο εθνοκεντρισμός. Θεωρείται ως κοινωνικός αποκλεισμός χωρίς οι άλλοι να θεωρούνται σαν κατώτεροι. Εθνοκεντρισμός και ρατσισμός είναι «κοντά μαζί». Γρήγορα η διαφορετική καταγωγή γίνεται επιχείρημα για αποκλεισμό και καταδυνάστευση.

Δεν αποδίδει την κατωτερότητα άλλων φυλών σε έμφυτες τάσεις, αλλά την αποδίδει στην πολιτιστική τους κουλτούρα, παραδόσεις, θρησκεία κ.τ.λ. Εξιδανικεύει τον δικό του πολιτισμό, τον θεωρεί ανώτερο και αποδίδει αρνητικούς χαρακτηρισμούς σε όσους δεν συμπεριφέρονται σύμφωνα με τα εθνοκεντρικά του κριτήρια. Συνήθως, θεωρούνται μειονεκτικοί, παθολογικοί ή παρεκτροπικοί. «Ο εθνοκεντρισμός είναι ένα είδος ηγεμονίας της πολιτιστικής κουλτούρας της άρχουσας φυλής». Όταν η δεσπόζουσα ομάδα της άρχουσας φυλής πιέζει μειονότητες να υιοθετήσουν την πολιτιστική τους ταυτότητα τότε εκείνες το νιώθουν ως απειλή και αντιστέκονται (Ι. Τρισελιώτης, 1996, σελ. 37).

Ο πρόσφυγας κουβαλάει μαζί του τη θρησκεία, τις παραδόσεις, την παιδεία του, την οικογένειά του, τα παιδιά του και ζητά αναγνώριση. Η ποικιλία στην κοινωνική, πολιτιστική, ιδεολογική, θρησκευτική «πορεία» είναι πολυσύνθετη και επικίνδυνη κυρίως αν δεν συγχρονιστεί με τις ανάλογες πορείες του λαού που φιλοξενεί. Μέσα από τη «δέσμη» των σοβαρών προβλημάτων που αναπηδούν, διακρίνεται η ξеноφοβία που φτάνει μέχρι τον στιγματισμό, την κοινωνική περιθωριοποίηση ή και «αυτό το έγκλημα» (ό.π, σελ. 38).

Γενικά, το φαινόμενο του ρατσισμού, εξαναγκάζει ορισμένους ανθρώπους σε μια διακριτή κατηγορία και σε υποτελή διαβίωση. Ως

δικαιολογία για τις διακρίσεις χρησιμοποιείται η διαφορετικότητα της ομάδας, στην οποία «προσάπτεται» συνήθως μια υποτιθέμενη κατωτερότητα ή και επικινδυνότητα. Η υποτελής αυτή διαβίωση με το ευρύ της φάσμα έχει πάντα ως πυρήνα τον αποκλεισμό από δημόσια και κοινωνικά αγαθά ή την ανισότιμη συμμετοχή σε αυτά (Γ. Τσιάκαλος, 2000, σελ. 77).

Τα παραπάνω φαινόμενα του ρατσισμού, του εθνοκεντρισμού και της ξενοφοβίας, τα οποία τις περισσότερες φορές δεν εκδηλώνονται ξέχωρα από τη διαδικασία του επιπολιτισμού, αν και μπορεί να μην έχουν βαθιές ρίζες στην Ελλάδα, ωστόσο υπάρχουν σε σημαντικό βαθμό κι ενώ η παιδεία παλεύει αδιάκοπα για την εξάλειψή τους, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης παίζουν αντισταθμιστικό ρόλο καλλιεργώντας τα με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο.

Συμπέρασμα

Τα ψυχοκοινωνικά προβλήματα της προσφυγικής οικογένειας που αναφέρθηκαν παραπάνω είναι μεγάλα και πολυδιάστατα. Αφενός, υπάρχουν οι αρνητικές και πολλές φορές τραυματικές εμπειρίες που βίωσαν στην πατρίδα τους. Αφετέρου, υπάρχουν οι εμπειρίες που έχουν ζήσει κατά την πορεία τους προς την Ελλάδα, κατά την οποία αναγκάζονται να περάσουν παράνομα κάποια σύνορα, να μεταφερθούν από λαθρέμπορους και να θέσουν σε κίνδυνο τη ζωή τους. Κυρίως, όμως, είναι τα σημαντικά προβλήματα που βιώνουν με τον ερχομό τους στην Ελλάδα. Για την προσπέλασή τους η ελληνική κοινωνία χρειάζεται κατεύθυνση για να ξεπερνά τις προκαταλήψεις, την ξενοφοβία και τον όποιο ρατσισμό έχει. Συγχρόνως κρίνεται επικουρικό να παρέχει απλόχερα υπηρεσίες και υλικά αγαθά, δημιουργώντας παράλληλα τις συνθήκες εκείνες που θα κάνουν την προσφυγική οικογένεια να νιώσει φυσιολογική, αποδεκτή, αγαπητή και λειτουργική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΦΟΡΕΙΣ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ

Εισαγωγή

Όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο οι πρόσφυγες αντιμετωπίζουν έντονα ψυχοκοινωνικά προβλήματα τα οποία επηρεάζουν και κατά συνέπεια δυσχεραίνουν την προσαρμογή τους στο νέο πολιτισμικό περιβάλλον. Για να επιβιώσουν σε αυτό που δεν επέλεξαν να είναι λειτουργικοί καλούνται να προσαρμοστούν σε όλα τα επίπεδα. Δηλαδή πρέπει να επιτύχουν: 1) υλική προσαρμογή, π.χ. να μάθουν να ψωνίζουν ή να χρησιμοποιούν τα μέσα μαζικής μεταφοράς, 2) προσαρμογή στην επίσημη κρατική δομή, που αφορά τη σωστή χρήση και συνεργασία με τις δημόσιες υπηρεσίες και οργανισμούς και 3) κοινωνικό – πολιτισμική προσαρμογή, για να μάθουν τη λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία με τους γηγενείς, τις πρόπουσες νόρμες και τις νέες αξίες προς τις οποίες πρέπει να προσανατολιστούν.

Η διεργασία της επιτυχούς ενσωμάτωσης μπορεί να διαρκέσει μεγάλο χρονικό διάστημα και να περάσει ακόμα και στην επόμενη γενιά. Σε αυτό οφείλονται όπως αρχικά αναφέρθηκε και οι ψυχοκοινωνικοί παράγοντες του νέου κοινωνικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος που αφορούν την εκμάθηση της γλώσσας, την εκπαίδευση, την επαγγελματική αποκατάσταση, τις αλλαγές που συντελούνται στην δυναμική της οικογένειας και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα παιδιά στο σχολείο.

Πρόκειται για δυσλειτουργικούς παράγοντες που καθιστούν αναγκαία την παροχή βοήθειας και στήριξης σε διάφορα επίπεδα. Δυο εκφάνσεις αυτής της πολύπλευρης αρωγής – όπου και θα αναλυθούν σε αυτό το κεφάλαιο – αφορούν τον ρόλο της κοινωνικής πολιτικής και της διαπολιτιστικής συμβουλευτικής.

5.1 Κοινωνική Πολιτική σε σχέση με πρόσφυγες

Το τελευταίο καιρό η χώρα μας κατακλύζεται από πληθυσμιακές ομάδες που έχουν στόχο την καλύτερη διαβίωση και ένα καλύτερο αύριο. Στις ομάδες αυτές ανήκουν και οι πρόσφυγες οι οποίοι προέρχονται από διάφορες χώρες και χαρακτηρίζονται από διαφορετικά πολιτισμικά στοιχεία, όπως ήθη και έθιμα.

Πρόκειται για μια πληθυσμιακή εισροή που διαταράσσει την ισορροπία της υπάρχουσας κοινωνικής συνοχής, δημιουργεί κοινωνικές ανάγκες και κοινωνικά προβλήματα. Για τη διατήρηση αυτής της ισορροπίας πρέπει το κράτος, η πολιτεία, να αμβλύνει και να αντιμετωπίσει τις κοινωνικές ανάγκες και τα προβλήματα με το μηχανισμό διανομής κοινωνικής φροντίδας, με συγκεκριμένη και σχεδιασμένη Κοινωνική Πολιτική.

Με τον όρο Σχεδιασμό Κοινωνικής Πολιτικής εννοούμε το χώρο που περιλαμβάνει διαδικασίες για τη λύση προβλημάτων του κοινωνικού συστήματος, κυρίως με ορθολογική βάση. Έχει ως αντικείμενο την «κοινωνική πραγματικότητα» και ασχολείται αποκλειστικά και άμεσα με κοινωνικά προβλήματα και θέματα. Ο όρος αυτός, όπως τον χρησιμοποιούμε εδώ, περιλαμβάνει όχι μόνο την έννοια κοινωνική πολιτική (χάραξη κοινωνικής πολιτικής) αλλά και την εφαρμογή της στην όλη διαδικασία σχεδιασμού (Δ. Σ. Ιατρίδης, 2002, σελ. 28-29).

Ως σύστημα παρέμβασης, αποτελείται από τρία βασικά μέρη: διαδικασία, στόχος και μορφή παρέμβασης. Επομένως, τα στελέχη του Σχεδιασμού Κοινωνικής Πολιτικής για να επιτύχουν τη λύση κοινωνικών προβλημάτων χρησιμοποιούν ένα τέτοιο γενικό σύστημα.

Το πρώτο μέρος δηλαδή η διαδικασία παρέμβασης αποτελείται από τρεις κύριες φάσεις ή στάδια:

1. Στάδιο Ανάλυσης: Πρώτον, προσδιορίζεται σαφώς και λειτουργικά το πρόβλημα, η φύση του, τα αίτια που το προκαλούν και τα χαρακτηριστικά του

περιβάλλοντος, ποιος ωφελείται και ποιος ζημιώνεται, και οι προϋποθέσεις που είναι απαραίτητες για τη λύση του. Δεύτερον, το στέλεχος του Σχεδιασμού Κοινωνικής Πολιτικής εξακριβώνει αν το πρόγραμμα μπορεί να λυθεί με σκόπιμες παρεμβάσεις, χωρίς απαράδεκτες επενδύσεις και μέσα. Τρίτον, διατυπώνει τους συγκεκριμένους σκοπούς και στόχους της παρέμβασης και τα αποτελέσματα, που επιδιώκονται, λειτουργικά και ποσοτικά. Τέταρτον, εξετάζει αναλυτικά και συγκρίνει μια σειρά εναλλακτικών λύσεων σε κάθε μορφή χάραξης γενικής πολιτικής. Πέμπτον, επιλέγεται η πιο ευνοϊκή εναλλακτική λύση - πολιτική.

2. Στάδιο Πραγματοποίησης: Πρώτον, το στέλεχος καταστρώνει ένα σχέδιο εφαρμογής της πολιτικής που χαράχθηκε. Το σχέδιο αυτό μπορεί να αποτελεί γραπτές οδηγίες για τη παρέμβαση ή ένα σχέδιο - διάγραμμα, ένα νομοθέτημα ή συγκεκριμένες ενέργειες, πρόγραμμα ή έργο. Δεύτερον, γίνεται ανάλυση και κατανομή των απαιτούμενων πόρων κατά δραστηριότητα και χρονικό διάστημα. Τρίτον, με την έναρξη της εφαρμογής του σχεδίου το στέλεχος, εποπτεύει την εφαρμογή και την πρόοδό της, συγκρίνοντάς την με τις προδιαγραφές του σχεδίου, την εκπαίδευση του έμψυχου υλικού και τη διάθεση των πόρων. Τέταρτον, καθορίζεται το σύστημα αξιολόγησης της προόδου της εφαρμογής και των αποτελεσμάτων, που θα επιτευχθούν.

3. Στάδιο Ανατροφοδότησης: Πρώτον, γίνεται ανασκόπηση και αξιολόγηση της διαδικασίας και των αποτελεσμάτων της παρέμβασης, ως ενιαίο σύνολο. Δεύτερον, διαπιστώνεται αν το πρόβλημα εξακολουθεί να υφίσταται και που οφείλεται η απόκλιση των επιθυμητών από τα πραγματικά αποτελέσματα. Τρίτον, αποφασίζονται οι προσαρμογές και επαναλαμβάνεται η διαδικασία από την αρχή έως ότου επιτευχθούν τα επιθυμητά αποτελέσματα (Δ. Σ. Ιατρίδης, 2002, σελ. 99-102).

Αξίζει να αναφερθεί ότι το παραπάνω μοντέλο παρέμβασης είναι σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις όμοιο με το μοντέλο της κλινικής παρέμβασης που

έχει τα εξής στάδια: κλινικό πρόβλημα, διάγνωση, θεραπεία, αξιολόγηση, ανατροφοδότηση.

Το δεύτερο μέρος του συστήματος παρέμβασης περιλαμβάνει τους στόχους της επιδιωκόμενης κοινωνικής αλλαγής όπως κοινότητα, οργανώσεις, ή θεσμοί. Αξίζει ν' αναφερθεί ότι και οι τρεις αυτοί στόχοι δεν βρίσκονται μόνο σε στενή διαντίδραση αλλά και αποτελούν μεταξύ τους υποσύστημα σε αλληλεξάρτηση. Συνεπώς οι στόχοι του Σχεδιασμού Κοινωνικής Πολιτικής περιλαμβάνουν συνήθως, αλλά με διαφορετική προτεραιότητα, και τους τρεις στόχους σε συνδυασμένες παρεμβάσεις (Δ. Σ. Ιατρίδης, 2002, σελ. 104-105).

Το τρίτο μέρος του συστήματος παρέμβασης είναι το μέσο δια του οποίου υλοποιείται ο σχεδιασμός για αλλαγή. Συνήθως το σχέδιο ή μέσο που επιλέγεται για την εφαρμογή της πολιτικής, περιλαμβάνει νομοθεσία, πρόγραμμα, έργο ή τη δημιουργία μιας κατάστασης ανθρώπινων σχέσεων τα οποία είναι και αλληλεξάρτητα. Το σχέδιο λοιπόν είναι ένα σύστημα που καθορίζει και συντονίζει την εφαρμογή της λύσης (ό.π., σελ. 120-121).

Επανερχόμενοι στο φαινόμενο της πληθυσμιακής εισροής και συγκεκριμένα της ομάδας που είναι νόμιμη και απολαμβάνει τις οποιεσδήποτε υπηρεσίες διανομής κοινωνικής φροντίδας η υπάρχουσα κοινωνική πολιτική περιλαμβάνει δύο φάσεις.

1. Επείγουσα Φάση. Στη φάση αυτή, όπου έχουμε την υποδοχή, παρέχονται οι πρώτες κοινωνικές βοήθειες ή πρώτες βοήθειες κοινωνικής φροντίδας :

- Ψυχολογική και συναισθηματική στήριξη.
- Προσωρινή στέγαση.
- Σίτιση.
- Προετοιμασία για την επόμενη φάση.

2. Φάση Αποκατάστασης – ένταξης. Αυτή η φάση περιλαμβάνει :

- Προετοιμασία για αποδοχή διεργασίας λύσεων.
- Εκπαίδευση (εκπαίδευση γλώσσας, πολιτιστική, επαγγελματική και νόμιμη ενημέρωση σε οικογενειακό δίκαιο, εργατικό δίκαιο, δικαιώματα πολιτών).
- Επαγγελματική αποκατάσταση.
- Κοινωνική ένταξη (Δ. Βεζυράκης, 1992, σελ. 139-140).

Γενικότερα, η Κοινωνική Πολιτική είναι μια επένδυση του κράτους στα πλαίσια της προστασίας του πολίτη και όχι μια ευεργεσία. Αυτό σημαίνει, ότι ασκείται μέσα από τον κρατικό μηχανισμό διανομής κοινωνικής φροντίδας, γεγονός που απαιτεί κατανάλωση πόρων. Η ορθολογική και σωστή κατανάλωση πόρων για την αναγκαία διανομή κοινωνικής φροντίδας αποτελούν τα βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν ένα Κράτος Πρόνοιας. Επομένως, προβλήματα όπως πληθωρισμός, ανεργία, γήρανση του πληθυσμού, ανεξέλεγκτη εισροή πληθυσμιακών ομάδων, διαταράσσουν την κοινωνική ισορροπία, δημιουργούν καινούργιες κοινωνικές ανάγκες και πλήττουν το Κράτος Πρόνοιας.

Στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια επιχειρείται συρρίκνωση του Κράτους Πρόνοιας και με το αιτιολογικό «δεν υπάρχουν πόροι» αντιμετωπίζει με λιτή κοινωνική πολιτική την εισροή προσφύγων και τα συνεπόμενα αυτών προβλήματα επικοινωνίας, τροφής, στέγης, ένδυσης, απασχόλησης, η οποία δρομολογείται στους τομείς κοινωνικής μέριμνας, στέγασης, υγείας οικονομικής βοήθειας, εργασίας και εκπαίδευσης (Δ. Βεζυράκης, 1992, σελ. 139). Την αποκλειστική ευθύνη για την κοινωνική προστασία των προσφύγων την έχει αναθέσει στα Υπουργεία Υγείας και Πρόνοιας, Εξωτερικών, Δημόσιας Τάξης, Εσωτερικών, Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, τα οποία αναλαμβάνουν υποστηρικτικό ρόλο, συνεργάζονται με Κυβερνητικές και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και Υπηρεσίες, χρηματοδοτούν εξ' ολοκλήρου ή εν μέρει, δραστηριότητες και προγράμματα, εποπτεύουν και χρηματοδοτούν Κέντρα Υποδοχής Αιτούντων Άσυλο και εξασφαλίζουν την

υγειονομική περίθαλψη και εκπαίδευση προσφύγων. Τέτοια κρατική μέριμνα τη στιγμή που υπάρχουν πληθώρας και μόνο Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και Υπηρεσίες, που φροντίζουν για τους πρόσφυγες, κρίνεται ελλιπής και περιορισμένη. Γι' αυτό θεωρούμε αναγκαίο το Κράτος Πρόνοιας να προβεί στην αναμόρφωση του συστήματος κοινωνικής φροντίδας με τέτοιο τρόπο που θα ανταποκρίνεται καλύτερα στις ανάγκες του προσφυγικού πληθυσμού.

5.1.1 Υπηρεσίες που παρέχουν ψυχοκοινωνική στήριξη σε πρόσφυγες

Οι οργανώσεις και οι φορείς που παρατίθενται στη συνέχεια, είναι οι μοναδικοί στην Ελλάδα που παρέχουν στήριξη και συμβουλευτική σε θέματα και προβλήματα που απασχολούν τους πρόσφυγες. Επιπλέον, παρέχουν ειδική στήριξη και συμβουλευτική σε ευάλωτες κατηγορίες του προσφυγικού πληθυσμού όπως οι μονογονεϊκές οικογένειες, οι ανήλικοι χωρίς συνοδό, οι γυναίκες χωρίς συνοδό, τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Οι φορείς αυτοί είναι οι εξής :

- Ø Γιατροί του Κόσμου
- Ø Γιατροί Χωρίς Σύνορα
- Ø Δήμος Αθηναίων – Γραφείο Ισότητας
- Ø Διεθνής Κοινωνική Υπηρεσία
- Ø Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης
- Ø Εθελοντική Εργασία Αθήνας
- Ø Εθνικό Ίδρυμα Νεότητας
- Ø Ε.Λ.Ι.Ν.Α.Σ. (Ελληνικό Ινστιτούτο Αλληλεγγύης και Συνεργασίας)
- Ø Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός
- Ø Ιατρικό Κέντρο Αποκατάστασης Θυμάτων Βασανιστηρίων (Αθήνα)
- Ø Ίδρυμα Κοινωνικής Εργασίας
- Ø Κάριτας Ελλάς

- Ø Κέντρο Αποκατάστασης Θυμάτων Βασανιστηρίων και άλλων Μορφών Κακομεταχείρισης (Θεσ/νίκη)
- Ø Κέντρο Έρευνας και Υποστήριξης Θυμάτων Κακοποίησης και Κοινωνικού Αποκλεισμού (Ιωάννινα)
- Ø Κοινωνική Αλληλεγγύη Μ.Κ.Ο. Ανθρωπιστικής Βοήθειας (Θεσ/νικη)
- Ø Οικουμενικό Πρόγραμμα Προσφύγων
- Ø Μακεδονικό Ινστιτούτο Εργασίας (Θεσ/νικη)
- Ø Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες
- Ø Επιτροπή κατά του Ρατσισμού (Διεθνής Κοινωνική Υπηρεσία, 2002, σελ. 15 \ Υπουργείο Εξωτερικών, 2001, σελ. 18-21).

Οι παραπάνω φορείς, δεν περιορίζονται μόνο στην παροχή ψυχοκοινωνικής στήριξης και συμβουλευτικής αλλά σε συνεργασία με άλλες οργανώσεις υλοποιούν προγράμματα στέγασης, σίτισης, εκπαίδευσης, κατάρτισης και στοχεύουν στο να καταστήσουν ικανούς τους εξυπηρετούμενους πρόσφυγες να αντιμετωπίζουν τα άμεσα προβλήματά τους, προσφέροντάς τους συναίσθημα ασφάλειας και αυτάρκειας.

5.2. Η αντιμετώπιση των προσφύγων στα πλαίσια της διαπολιτιστικής συμβουλευτικής

Η διαπολιτιστική συμβουλευτική είναι μια προσέγγιση στο χώρο της συμβουλευτικής που ασχολείται με άτομα ή ομάδες που έχουν διαφορετική πολιτιστική προέλευση ή ανόμοιο πολιτιστικό υπόβαθρο. Μια ομάδα στόχου αυτής της προσέγγισης είναι και αυτή των προσφύγων για την οποία καλείται να λαμβάνει υπόψη το συνδυασμό των ψυχοκοινωνικών προβλημάτων που φέρνει μαζί της από τη χώρα προέλευσης, με τις κοινωνικό - ψυχολογικές δυσκολίες προσαρμογής και τις συνέπειες που έχουν αυτές στην ψυχική της υγεία καθώς και με τις πολιτισμικές της ιδιαιτερότητες που αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της ταυτότητάς της και επηρεάζουν τόσο στη διαδικασία της προσαρμογής όσο και στη διασφάλιση της ψυχικής υγείας.

5.2.1 Η συμβουλευτική ως πεδίο δράσης της διαπολιτιστικής συμβουλευτικής

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η διαπολιτιστική συμβουλευτική αποτελεί κλάδο της συμβουλευτικής, εφαρμόζει τις βασικές αρχές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις της με κάποιους περιορισμούς και ασκείται από τον οποιοδήποτε επαγγελματία σύμβουλο, αρκεί ο τελευταίος να έχει ειδικευση σε θέματα πολιτιστικών διαφορών. Επομένως, η συμβουλευτική θεωρείται ο χώρος άσκησης, δράσης και ανάπτυξης της διαπολιτιστικής, όπου η πρώτη τη στηρίζει και την εμπλουτίζει με το επιστημονικό θεωρητικό της υπόβαθρο και η δεύτερη επιλέγει, διατηρώντας ωστόσο την αυτονομία και ευελιξία της. Οπότε οποιαδήποτε αναφορά στις αρχές, στόχους και μοντέλα της συμβουλευτικής δεν απέχει ιδιαίτερα από τη θεωρία και πράξη της διαπολιτιστικής.

5.2.1.1. Εννοιολογική σχέση

Η συμβουλευτική, είναι η διαδικασία εκείνη κατά την οποία είτε κατά τρόπο ατομικό είτε κατά τρόπο ομαδικό ένας επαγγελματίας συνεξετάζει με ένα άτομο (ή κάποια άτομα) θέματα ή προβλήματα που απασχολούν το άτομο (ή τα άτομα) και διευκολύνει τη λύση τους (Ε. Γ. Δημητρόπουλος, 1998, σελ. 21).

Είναι μια οργανωμένη προσέγγιση βοήθειας που στηρίζεται κατά κύριο λόγο σε μια σχέση που δημιουργείται και αναπτύσσεται μεταξύ των δύο μερών, του σύμβουλου και του συμβουλευόμενου.

Καλύπτει μια ευρεία περιοχή θεμάτων, ενδιαφερόντων, χώρων και χρήσεων γι' αυτό και οι εφαρμογές της στην πράξη είναι πολλές.

Ένα είδος εφαρμογής της είναι η διαπολιτιστική συμβουλευτική η οποία ορίζεται ως κάθε συμβουλευτική σχέση στην οποία δύο ή και περισσότεροι από τους συμμετέχοντες διαφέρουν ως προς την πολιτιστική τους προέλευση, τις αξίες και τον τρόπο ζωής τους (Μ. Μαλικιώση – Λοϊζου, 1999, σελ. 314).

Επίσης, ορίζεται ως μια ολιστική προσέγγιση που ενδιαφέρεται να βοηθήσει την ανάπτυξη του ανθρώπου στη βάση της αναγνώρισης, της αποδοχής και του σεβασμού διαφόρων βασικών διαστάσεων της προσωπικής ταυτότητας του πελάτη. Οι διαστάσεις αυτές περιλαμβάνουν την ιδιότητα του ατόμου ως μέλος μιας πολιτιστικής ομάδας, το πλαίσιο αυτής της ομάδας, το ιστορικό του υπόβαθρο και τις κοινωνικό - πολιτικές του εμπειρίες (Β. Γιωτσίδα, 2000, σελ. 18).

Ασχολείται με θέματα πολιτιστικών διαφορών μεταξύ του συμβούλου και του πελάτη, δίνοντας έμφαση στις πολιτιστικές και φυλετικές τάσεις και προκαταλήψεις από τη μεριά του συμβούλου και στο πως αυτές επηρεάζουν την μεταξύ τους σχέση (D. Reeve, 2000, σελ. 675).

Συμπερασματικά, και οι δύο προσεγγίσεις έχουν ένα κοινό θεωρητικό πλαίσιο αφετηρίας με τη διαφορά ότι η συμβουλευτική έχει μεγαλύτερη

ευρύτητα από τη διαπολιτιστική, ενώ η δεύτερη έχει πιο συγκεκριμένο αντικείμενο.

5.2.1.2. Τα στάδια της συμβουλευτικής διαδικασίας

Η συμβουλευτική αποτελεί μια διαδικασία, μέσα από την οποία ο άνθρωπος βοηθιέται ώστε να συμπεριφέρεται με πιο ικανοποιητικούς για τον εαυτό του, τρόπους. Επιπλέον, έχει χρονική διάρκεια και μέσα σε αυτή ενυπάρχει μια αλυσίδα από γεγονότα και στάδια που διαδέχονται το ένα το άλλο.

Αναφορικά με τα στάδια, τα οποία αναγνωρίζονται απ' όλους τους θεωρητικούς, είναι τα παρακάτω:

1. Στάδιο πρώτης συνάντησης: Η πρώτη συνάντηση μεταξύ συμβούλου και συμβουλευόμενου αποτελεί την εισαγωγή στην όλη διαδικασία. Οι βασικοί στόχοι της, είναι αρχικά η γνωριμία μεταξύ συμβούλου και συμβουλευόμενου, η απόκτηση αμοιβαίας εμπιστοσύνης, η γνωριμία του εξυπηρετούμενου με την όλη συμβουλευτική διαδικασία και η ενίσχυση του ενδιαφέροντός του για τη σπουδαιότητά της. Τελειώνοντας, αξίζει να σημειωθεί και πάλι η σπουδαιότητα της πρώτης συνάντησης, διότι έχει αποδειχθεί ότι αποτελεί τον πιο καθοριστικό παράγοντα για το αν ο πελάτης θα επανέρχεται στις συνεδρίες, γεγονός που καθιστά δύσκολο το κομμάτι αυτό της εργασίας του συμβούλου όπου απαιτεί από τη μεριά του έντονη συγκέντρωση και προσοχή.

2. Στάδιο συμβουλευτικής σχέσης: Η συμβουλευτική σχέση αποτελεί και από μόνη της μια εξελικτική διαδικασία, η οποία αρχίζει να αναπτύσσεται ήδη από την πρώτη συνάντηση και οπωσδήποτε θεμελιώνεται μετά τη δεύτερη. Γι' αυτό θεωρείται ως ένα δεύτερο στάδιο στην πορεία της συμβουλευτικής διαδικασίας, ίσως το σπουδαιότερο για την έκβασή της. Μια επιτυχημένη συμβουλευτική σχέση αποτελεί τη βάση για τον προσδιορισμό

των στόχων της συμβουλευτικής και την επίτευξή τους. Οι σημαντικότεροι παράγοντες μιας τέτοιας επικοινωνιακής θεραπευτικής σχέσης είναι οι εξής: ενσυναίσθηση, κατανόηση, μη κτητική ζεστασιά, άνευ όρων θετική εκτίμηση, γνησιότητα και αυτοαποκάλυψη.

3. Στάδιο αναγνώρισης και καθορισμού στόχων: Αφού τεθεί η βάση της συμβουλευτικής διαδικασίας με την ανάπτυξη μιας θετικής συμβουλευτικής σχέσης, έρχεται η στιγμή να καθοριστεί η κατεύθυνση προς την οποία θα κινηθεί η όλη διαδικασία. Αφορά, δηλαδή τον καθορισμό στόχων και την προσπάθεια επίτευξής τους. Το στάδιο αυτό θεωρείται ένα από τα πιο δύσκολα και κρίσιμα βήματα σε ολόκληρη τη συμβουλευτική διαδικασία γιατί στοχεύει στη μετάβαση από τη σύγχυση στη συγκεκριμενοποίηση ενός στόχου διότι όσο πιο συγκεκριμένοι είναι οι στόχοι που καθορίζονται τόσο καλύτερα γίνονται κατανοητοί, τόσο περισσότερο αυξάνει η δέσμευση και του συμβούλου και του συμβουλευόμενου στη συμβουλευτική διαδικασία και τόσο ευκολότερα μπορεί να βεβαιωθεί η επίτευξή τους. Ωστόσο, είναι σημαντικό να μπαίνουν τέτοιοι στόχοι που να εγγυώνται σε ένα μεγάλο ποσοστό την επιτυχία τους, διαφορετικά επέρχεται απογοήτευση στον πελάτη και αποχώρησή του από τη συνεδρία.

4. Στάδιο επιλογής συμβουλευτικής τεχνικής: Μετά τον καθορισμό των στόχων προς τους οποίους θα εργαστεί ο συμβουλευόμενος, κρίνεται αναγκαία η επιστράτευση της γνώσης και του ταλέντου του συμβούλου για την επιλογή της κατάλληλης τεχνικής που θα βοηθήσουν στην επίτευξη των στόχων. Βασικές προϋποθέσεις για τη σωστή επιλογή της τεχνικής που θα χρησιμοποιηθεί είναι ο συνυπολογισμός από τον ειδικό, των χαρακτηριστικών του πελάτη, των στόχων που τέθηκαν από τα δύο μέρη, της δικής του προσωπικότητας και του τρόπου που θα φερθεί προκειμένου να πετύχουν αυτούς τους στόχους.

5. Στάδιο τερματισμού της συμβουλευτικής διαδικασίας: Η συμβουλευτική διαδικασία έχει μια αρχή κι ένα τέλος. Στο δεύτερο μέρος

είναι σημαντικό η συμβουλευτική εμπειρία του πελάτη να τελειώνει θετικά. Αυτό γίνεται όταν έχουν επιτευχθεί οι στόχοι της συμβουλευτικής διαδικασίας που είχαν τεθεί στην αρχή της. Στην περίπτωση που δεν γίνεται ομαλή λήξη της συμβουλευτικής διαδικασίας ή συμβαίνει απροσδόκητη διακοπή, επιβάλλεται ο σύμβουλος και ο πελάτης να συζητήσουν για τυχόν αρνητικά συναισθήματα και να το αντιμετωπίσουν από κοινού. Στην αντίθετη περίπτωση ομαλής λήξης, όταν δηλαδή έχει επέλθει επιθυμητή αλλαγή της συμπεριφοράς, πρέπει να γίνεται κάποια εκτίμηση της επιτυχίας της συμβουλευτικής με βάση τα κριτήρια επίτευξης της επιθυμητής συμπεριφοράς που είχαν τεθεί νωρίτερα. Επιπρόσθετα, και σε αυτό το σημείο ενδεχόμενα συναισθήματα πρέπει να υπόκεινται σε συζήτηση για την αντιμετώπισή τους (Μ. Μαλικιώση – Λοΐζου, 1999, σελ. 346-378).

Η συμβουλευτική πρέπει να τελειώνει με θετική ανατροφοδότηση του πελάτη από το σύμβουλο όπου ο δεύτερος οφείλει να προσπαθεί να ενισχύσει τις νέες συμπεριφορές που απέκτησε ο πελάτης του, να είναι σίγουρος πως ο πελάτης του δεν έχει άλλα θέματα ή προβλήματα σε αυτή τη φάση που δεν συζητήθηκαν και να βοηθήσει τον πελάτη του να συνειδητοποιήσει πως η «πόρτα του θα είναι πάντα ανοιχτή».

5.2.1.3 Αρχές και στόχοι της συμβουλευτικής

Οι βασικές αρχές που διέπουν κάθε συμβουλευτική διαδικασία είναι οι παρακάτω:

1. Η αρχή της ατομικότητας: Βασίζεται στην άποψη ότι κάθε ανθρώπινο ον είναι μοναδικό, διαθέτει μοναδική αξία και αξιοπρέπεια.
2. Η εχεμύθεια: Είναι απολύτως απαραίτητη για την εδραίωση μιας άλλης επαγγελματικής σχέσης.
3. Η αποδοχή: Ο σεβασμός προς τον εξυπηρετούμενο ανεξάρτητα από την αρνητική συμπεριφορά του είναι απαραίτητος. Η αποδοχή αυτή

επιτυγχάνεται μέσα από την ενσυναίσθηση, την ικανότητα δηλαδή του επαγγελματία να κατανοεί τα συναισθήματα, τις σκέψεις, τους προβληματισμούς του πελάτη.

4. Μη κριτική στάση: Στόχος της παρέμβασης δεν είναι να αξιολογηθεί από ηθική άποψη ο εξυπηρετούμενος ωστόσο υπόκεινται σε αξιολόγηση οι δυνατότητες και τα θετικά του στοιχεία.
5. Η αποτελεσματική συναισθηματική επικοινωνία: Επιτυγχάνεται με την ελεγχόμενη συναισθηματική εμπλοκή του επαγγελματία και τη σκόπιμη εκδήλωση συναισθημάτων προς τον εξυπηρετούμενο που ο τελευταίος έχει δικαίωμα να εκφράζει τα συναισθήματά του χωρίς να φοβάται την κριτική. Η ενσυναίσθηση που χαρακτηρίζει μια τέτοια επικοινωνία δεν διευκολύνει μόνο τη δημιουργία καλής σχέσης ούτε κυρίως υποδηλώνει κατανόηση της κατάστασης. Το σημαντικότερο είναι ότι διευκολύνει τον εξυπηρετούμενο να κατανοήσει τα συναισθήματά του και να αναγνωρίζει το ρόλο που αυτά παίζουν στις δυσκολίες που αντιμετωπίζει.
6. Η αυτοδιάθεση του πελάτη: Αναφέρεται στο σεβασμό των επιθυμιών, των δικαιωμάτων, στην ικανότητά του για αυτογνωσία και στην ανάληψη ευθύνης από πλευράς του για τις ενέργειες που θα ακολουθήσουν. Η εφαρμογή του δικαιώματος της αυτονομίας\ αυτοδιάθεσης του εξυπηρετούμενου στην πράξη σημαίνει ότι ο επαγγελματίας θα πρέπει να αποφεύγει να δίνει συνταγές και κατευθύνσεις, καθώς οι μόνιμες και μεγάλες αλλαγές προέρχονται από τον ίδιο τον εξυπηρετούμενο (Α. Κανδυλάκη, 2001, σελ. 188-190).

Χωρίς την εφαρμογή των παραπάνω αρχών τα κίνητρα της συμβουλευτικής προσέγγισης θα αποτελούσαν μέσο εξαναγκασμού των άλλων σε συμμόρφωση.

Η συμβουλευτική όπως κάθε θεωρητική κατεύθυνση, παράλληλα με τις αρχές της, θέτει και μερικούς δικούς της στόχους. Οι βασικότεροι από αυτούς είναι:

1. Ενσυνειδησία: Η κατανόηση και συνειδητοποίηση της προέλευσης και του τρόπου ανάπτυξης των συναισθηματικών προβλημάτων που βιώνει το άτομο, η οποία θα του επιτρέψει να ασκεί έλεγχο πάνω στα συναισθήματα και τη συμπεριφορά του.
2. Αυτοαποδοχή: Η ανάπτυξη θετικής στάσης του ατόμου απέναντι στον εαυτό του, σε συνδυασμό με ανάπτυξη της ικανότητάς του να αναγνωρίζει τις εμπειρίες εκείνες που έγιναν στο παρελθόν ή και συνεχίζουν να γίνονται αντικείμενο κριτικής και απόρριψης.
3. Αυτοπραγμάτωση ή εξατομίκευση: Η ανάπτυξη και η ολοκλήρωση του δυναμικού και των ικανοτήτων του ατόμου στην πληρέστερή τους μορφή και η επίτευξη της ενσωμάτωσης των πλευρών του εαυτού που προηγουμένως βρίσκονταν σε σύγκρουση.
4. Διαφώτιση: Η κατάκτηση από τον ενδιαφερόμενο ενός υψηλότερου επιπέδου πνευματικής εγρήγορσης.
5. Επίλυση προβλημάτων:
 - Η εύρεση λύσης σε ένα συγκεκριμένο πρόβλημα που το άτομο δεν μπορούσε να λύσει μόνο του.
 - Η απόκτηση μιας γενικής δεξιότητας στη λύση προβλημάτων.
6. Ψυχοεκπαίδευση: Η απόκτηση, μέσω εκπαίδευσης, από το άτομο ιδεών και τεχνικών με τις οποίες μπορεί να κατανοεί και να ελέγχει τη συμπεριφορά του.
7. Απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων: Η μάθηση και η κατοχή κοινωνικών και διαπροσωπικών δεξιοτήτων, όπως η διατήρηση οπτικής επαφής, η συμμετοχή σε συζητήσεις, η διεκδικητικότητα και ο έλεγχος του θυμού.

8. Η γνωστική αλλαγή: Η αλλαγή ή η αντικατάσταση παράλογων ιδεών ή δυσπροσαρμοστικών τρόπων σκέψης που συνδέονται με αυτοκαταστροφική συμπεριφορά, με πιο λειτουργικές σκέψεις.
9. Η αλλαγή συμπεριφοράς: Η αλλαγή ή η αντικατάσταση δυσπροσαρμοστικών ή αυτοκαταστροφικών μορφών συμπεριφοράς.
10. Η συστημική αλλαγή: Η εισαγωγή της διαδικασίας αλλαγής στον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν μικρά ή ευρύτερα κοινωνικά συστήματα (π.χ. το σχολείο, η οικογένεια, οργανισμοί).
11. Ενδυνάμωση: Η σταδιακή απόκτηση δεξιοτήτων αυτογνωσίας και ενημέρωσης έτσι ώστε να μπορεί το άτομο να αντιμετωπίζει κοινωνικές ανισότητες (Γ. Βασιλειάδης, 1999, σελ. 4).

Για να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι που περιλαμβάνουν και προϋποθέτουν όχι μόνο τη συνεργασία αλλά και τη συμφωνία συμβούλου και συμβουλευόμενου είναι απαραίτητο οι άνθρωποι αυτοί να επικοινωνούν μεταξύ τους.

5.2.1.4 Μοντέλα θεραπείας στα πλαίσια της διαπολιτιστικής συμβουλευτικής

Σύμφωνα με τη Γιωτσίδη (2000), οι θεωρητικές προσεγγίσεις που θεωρούνται ότι μπορούν να εφαρμοστούν με κάποιες τροποποιήσεις σε άτομα μειονοτικών ομάδων είναι η υπαρξιστική, η πελατοκεντρική, η γνωστική - συμπεριφοριστική και η συστημική, ενώ η ψυχαναλυτική προσέγγιση – με εξαίρεση ίσως την αντλεριανή θεωρία - παρουσιάζει πολλούς περιορισμούς.

Όσον αφορά την πρώτη θεωρία, την υπαρξιστική, τα αίτια της ψυχικής διαταραχής δεν πρέπει να αναζητούνται στο άτομο αλλά στην κοινωνία, στο πολιτιστικό και οικονομικό σύστημα. Άρα η προσέγγιση αυτή, μπορεί να εφαρμοστεί σε άτομα που οι δυσκολίες τους προκύπτουν από κοινωνικούς, πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες και πιο συγκεκριμένα σε άτομα που

ανήκουν σε πολιτισμικές ή φυλετικές μειονότητες. Ωστόσο, παρουσιάζει τον εξής περιορισμό: Δίνει μεγάλη έμφαση στην ελευθερία της επιλογής και στον αυτοπροσδιορισμό, στοιχεία για τα οποία οι πρόσφυγες νιώθουν ότι δεν έχουν τη δυνατότητα να τα βιώνουν στις επικρατούσες συνθήκες του νέου κοινωνικού περιβάλλοντος και κατά συνέπεια να μην μπορούν να αυτοπροσδιορίζονται (Β. Γιωτσίδη, 2000, σελ. 59)

Το παραπάνω χαρακτηριστικό γνώρισμα, είναι σημαντικό να λαμβάνεται υπόψη από το σύμβουλο προκειμένου ο ίδιος να μπορεί να έχει μια πιο ρεαλιστική εφαρμογή της συγκεκριμένης προσέγγισης.

Η πελατοκεντρική θεωρία επιτρέπει στους πελάτες να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν τα ίδια τι τους συμβαίνει, ενώ ταυτόχρονα τους παρέχει ένα πλαίσιο με πλούσια ενσυναίσθηση, αποδοχή και ειλικρινή κατανόηση. Αυτό το είδος προσέγγισης που έχει μη κατευθυντικό χαρακτήρα και που καλεί τον ίδιο τον πελάτη να βρει τρόπους για να δώσει λύση στα προβλήματά του, δεν ανταποκρίνεται στην ανάγκη αρκετών μειονοτικών ομάδων για σαφείς και συγκεκριμένες προτάσεις από τον σύμβουλο. Επιπρόσθετα, η έμφαση που δίνει στην αυτοεξέλιξη και τη διάκριση μεταξύ «εαυτού» και «ιδανικού εαυτού» αντιδιαστέλλεται με τις αξίες πολιτισμικά διαφοροποιημένων ατόμων, όπου επικεντρώνονται στο κοινό συμφέρον, στη συνοχή της ομάδας, στο πραγματικό και όχι στο ιδανικό (C. Rogers, 1991, σελ. 77-82 \ Β. Γιωτσίδη, 2000, σελ.59-60).

Παρόλες τις δυσκολίες που μπορεί να εμφανίζονται στα πλαίσια εφαρμογής της ροτζεριανής θεωρίας με εθνικές μειονότητες όπως οι πρόσφυγες, ο σύμβουλος πρέπει να γνωρίζει ότι αντιπροσωπεύει στη ζωή τους ένα κεντρικό πρόσωπο, διαφορετικό από εκείνους που ίσως μέχρι τώρα πρόσφεραν αρνητικές εκτιμήσεις. Πρέπει να είναι γι' αυτούς ένας σημαντικός άλλος που θα δείχνει με λόγια και με έργα ότι τους δέχεται ακλόνητα και τους εκτιμά όπως αυτοί είναι.

Το γνωστικό – συμπεριφοριστικό πρότυπο στηρίζεται στην άποψη ότι όλη η συμπεριφορά του ανθρώπου, φυσιολογική και παθολογική, είναι αποτέλεσμα μάθησης. Οπότε, πρωταρχικός στόχος του είναι η διόρθωση των «γνωστικών παρεκκλίσεων» του πελάτη, δηλαδή των παράλογων πεποιθήσεων και σκέψεων, των λανθασμένων αντιλήψεων και εκτιμήσεων. Στα πλαίσια αυτά, στην περίπτωση των προσφύγων, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η επίδραση των πολιτισμικών παραγόντων στη διαμόρφωση των πεποιθήσεων και των προσδοκιών που έχουν για την ζωή. Επομένως, στη συμβουλευτική διαδικασία πρέπει να καθιερώνονται συγκεκριμένοι και αμοιβαία αποδεκτοί στόχοι, που θα είναι σε συμφωνία με το πολιτισμικό τους υπόβαθρο (I.N. Παρασκευόπουλος, 1988, σελ. 62 \ Β. Γιωτσίδη, 2000, σελ. 60).

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, για την επιτυχία της συμβουλευτικής σχέσης, είναι σημαντικό ο επαγγελματίας να φροντίζει για τη συμβατότητα και αλληλοκατανόηση των πεποιθήσεων και αξιών ανάμεσα στα δύο μέρη, έτσι ώστε σύμφωνα με το παραπάνω μοντέλο να μην επιβάλλεται το σύστημα αξιών του συμβούλου - που είναι και το κυρίαρχο στην κοινωνία - στο αξιακό σύστημα του πολιτισμικά διαφοροποιημένου πελάτη.

Αναφορικά με τη συστημική προσέγγιση, υιοθετεί μια ολιστική θεώρηση του ατόμου που περιλαμβάνει την οικογένεια και το ευρύτερο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Κατά συνέπεια, αντιμετωπίζει το άτομο ως μέρος ενός ευρύτερου πλαισίου με το οποίο βρίσκεται σε διαρκή αλληλεπίδραση και όχι μεμονωμένα. Συγκεκριμένα, αποδέχεται το γεγονός ότι οι πολιτιστικοί και κοινωνικοί παράγοντες διαμορφώνουν και αλληλεπιδρούν με τα προβλήματα των πελατών αλλά και με τις παρεμβάσεις των θεραπειών (Α. Αποστολίδου, 2000, σελ. 12-15 \ Β. Γιωτσίδη, 2000, σελ. 61). Οπότε, ο σύμβουλος που αντιμετωπίζεται ως μέρος ενός συγκεκριμένου πολιτιστικού συστήματος είναι αναγκαίο, στα πλαίσια της σχέσης του με πρόσφυγες, να αναγνωρίζει τις δικές του πολιτιστικές επιρροές και να τους βοηθά να κατανοήσουν τη δική

τους περίπτωση μέσα από την αλληλεπίδραση των δικών τους πολιτιστικών συστημάτων. Συμπερασματικά, η συστημική προσέγγιση φαίνεται ότι ανταποκρίνεται σε σημαντικό βαθμό στα θέματα που απασχολούν τους πρόσφυγες.

Η ψυχαναλυτική προσέγγιση στηρίζεται στην άποψη ότι η παθολογική συμπεριφορά είναι το εμφανές αποτέλεσμα μη συνειδητών ενδοψυχικών συγκρούσεων που διακυβερνούν το ψυχικό σύστημα του ατόμου και έχουν συνήθως την αφετηρία τους στις εμπειρίες της παιδικής ηλικίας. Επικεντρώνεται αποκλειστικά στο άτομο χωρίς να λαμβάνει υπόψη τους διαπροσωπικούς ή πολιτιστικούς παράγοντες που πιθανόν να το επηρεάζουν. Κατά συνέπεια, αγνοούνται τα ζητήματα σχετικά με την κοινωνική ομάδα και τάξη, τον πολιτισμό, την εθνικότητα ή τη φυλή. Η μεγάλη χρονική διάρκεια που χαρακτηρίζει τη συγκεκριμένη θεραπευτική διαδικασία καθώς και η προσδοκία της, να μιλά ο εξυπηρετούμενος κυρίως στην βάση των ελεύθερων συνειρμών, φαίνεται να μη συμφωνούν με τις ανάγκες και τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά πολλών μειονοτικών ομάδων. Επιπλέον, εστιάζοντας το ενδιαφέρον της στη σχέση του ατόμου με τους δύο γονείς, ωστόσο παρατηρείται ότι η οικογένεια σε πολλούς πρόσφυγες είναι διευρυμένη και το ρόλο του γονέα μπορεί να τον έχουν άλλα πρόσωπα (I.N. Παρασκευόπουλος, 1988, σελ. 40 \ Β. Γιωτσίδη, 2000, σελ. 62).

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι οι θεωρητικές και πρακτικές αρχές της ψυχαναλυτικής σε αντίθεση με τις προαναφερθείσες θεωρητικές προσεγγίσεις, περιορίζουν κατά πολύ την εφαρμογή της σε άτομα από διαφορετικούς πολιτισμούς, όπως πρόσφυγες. Εξάιρεση, ίσως, να αποτελεί η αντλεριανή θεωρία που προσανατολίζεται σε μεγαλύτερο βαθμό στο οικογενειακό και κοινωνικό πολιτιστικό πλαίσιο του ατόμου και έτσι μπορεί να είναι περισσότερο συμβατή με τις ανάγκες των προσφύγων.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί, ότι τα παραπάνω μοντέλα πρέπει να εφαρμόζονται με κάποιες τροποποιήσεις στα πλαίσια της διαπολιτιστικής

συμβουλευτικής, έτσι ώστε να επιτυγχάνεται το επιθυμητό αποτέλεσμα τη στιγμή που η φύση των προβλημάτων των προσφύγων απαιτεί μια εξελισσόμενη ποικιλότητα αντιμετώπιση.

5.2.2 Ο ρόλος των πολιτιστικών διαφορών στην συμβουλευτική με πρόσφυγες

Οι πολιτισμικές διαφορές αποτελούν σημαντικό παράγοντα που υπεισέρχεται στην συμβουλευτική σχέση και που προκαλεί πολλές δυσκολίες. Αξίζει να αναφερθεί ότι σε τέτοιου είδους διαφορές πρέπει να συμπεριλαμβάνεται και η στάση των γηγενών απέναντι στις πολιτισμικές μειονοτικές ομάδες, δηλαδή να συνεξετάζεται ακόμη και το πολιτισμικό υπόβαθρο του επαγγελματία, καθώς και η ύπαρξη πιθανών προκαταλήψεων απέναντι στο «διαφορετικό».

Για άτομα, οικογένειες ή ομάδες που διαφοροποιούνται με βάση τα φυλετικά, εθνικά, θρησκευτικά, ομαδικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά είναι δυνατόν να έχει διαμορφωθεί από το σύμβουλο μια στερεότυπη εικόνα, η οποία συνοδεύει τις υποθέσεις και τις κρίσεις του γι αυτούς. Σε αυτή την περίπτωση, οι προκαταλήψεις στη συμβουλευτική σχέση είναι ένας σημαντικός παράγοντας με επιρροή αντιστρόφως ανάλογη της ετοιμότητας του συμβούλου να τον αναγνωρίσει (Μ. Βουλγαρίδου, 2001, σελ 97).

Έχει αναφερθεί από πολλούς επαγγελματίες, ότι η κρατική αρχή, ο άρχοντας ή η ομάδα γενικότερα είναι για πολλούς πρόσφυγες η «υπέρτατη αξία» στην οποία πρέπει να υποτάσσονται και να υπακούν. Οπότε, προτεραιότητα γι' αυτούς θεωρείται το συλλογικό συμφέρον και όχι τα ατομικά δικαιώματα ή οι προσωπικοί στόχοι. Έτσι λειτουργούν σε στενά ομαδικά πλαίσια με ελάχιστο το στοιχείο του ατομικισμού και να απευθύνονται για βοήθεια στα προβλήματά τους, αντιμετωπίζοντας παράλληλα μεγάλη δυσκολία να αποδεχθούν το ρόλο ενός ειδικού, στον

οποίο καλούνται να μιλήσουν για προσωπικά θέματα. Επιπλέον, η τάση τους να απευθύνονται για καθοδήγηση και προσανατολισμό στα πρόσωπα που κατέχουν ανώτερη θέση στην ιεραρχία, μεταφέρεται και στη συμβουλευτική διαδικασία, όπου ο σύμβουλος αναμένεται για αυτούς να έχει ρόλο καθοδηγητή. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα οι μη κατευθυντικές μορφές θεραπείας που αποτελούν τη νόρμα στο χώρο της θεραπείας να αποδεικνύονται τελικά αναποτελεσματικές. Κατά συνέπεια, η παροχή ατομικής συμβουλευτικής απορρίπτεται τουλάχιστον στην αρχή ως κάτι ξένο στη δική τους κουλτούρα και στις συνήθειές τους. Αλλά ακόμα και στην περίπτωση της ομαδικής προσέγγισης υπάρχει δυσκολία έκφρασής τους λόγω του μεγάλου αριθμού μελών στις ομάδες.

Η αυστηρά οριοθετημένη ιεραρχία στις οικογενειακές σχέσεις, με σαφείς ρόλους για όλα τα μέλη (ο σύζυγος έχει ρόλο άρχοντα, ενώ η σύζυγος περιορίζεται στο ρόλο του νοικοκυριού), διαταράσσεται και παίρνει νέα μορφή με την εγκατάσταση σε διαφορετικό πολιτιστικό περιβάλλον. Παρόλα αυτά, πολλές φορές διατηρείται το αρχικό μοντέλο της οικογενειακής δομής το οποίο επηρεάζει ακόμα και τη συμβουλευτική σχέση. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα ότι πολλοί άνδρες πρόσφυγες αντιμετωπίζουν αρνητικά τη γυναίκα στο ρόλο του ειδικού την οποία είχαν συνηθίσει σε έναν εντελώς διαφορετικό ρόλο. Από την άλλη παρατηρείται το φαινόμενο, πολλές φορές, η γυναίκα να μην απευθύνεται στις διάφορες υπηρεσίες για βοήθεια, αφού κάτι τέτοιο το αναλαμβάνει για λογαριασμό της ο σύζυγος. Ακόμη, όμως, και όταν προσέρχεται σε κάποιες περιπτώσεις φαίνεται να προτιμά τη συνεργασία με γυναίκα ειδικό. Υπάρχει λοιπόν, ένα είδος προκατάληψης και από τις δύο πλευρές.

Μια άλλη πολιτιστική διαφορά που εμφανίζεται στη συμβουλευτική σχέση και την επηρεάζει, είναι η θρησκεία και ειδικότερα η μοίρα. Σε κάποιους πολιτισμούς είναι συνηθισμένο το φαινόμενο να αποδίδεται η αιτιολογία των προβλημάτων στον παραπάνω παράγοντα σε αντιδιαστολή με

μη μοιρολατρικούς πολιτισμούς. Η διαφορά αυτή, άλλωστε είναι ο λόγος όπου τα συμπτώματα και τα γεγονότα εκφράζεται με διαφορετικό τρόπο στη συμβουλευτική διαδικασία.

Ένας άλλος παράγοντας, είναι η αίσθηση που έχουν τα άτομα για το χώρο η οποία και ορίζεται διαφορετικά μεταξύ των διαφόρων πολιτισμών. Άτομα από πολιτισμούς όπου η σωματική εγγύτητα και επαφή θεωρείται ένδειξη οικειότητας, μπορούν να παρερμηνεύσουν την ύπαρξη απόστασης και τη «διασφάλιση» του προσωπικού χώρου που χαρακτηρίζει τους δυτικούς πολιτισμούς. Υπάρχει διάκριση στους «πολιτισμούς επαφής» και στους «πολιτισμούς μη επαφής», όπου στην πρώτη περίπτωση τα άτομα επιζητούν να είναι κοντά στο σύμβουλο κατά τη διάρκεια της συμβουλευτικής διαδικασίας, να τον ακουμπούν, να έχουν συνεχή οπτική επαφή και να μιλούν δυνατά. Στα ίδια πλαίσια εντάσσεται και η διαρρύθμιση του εσωτερικού χώρου και των επίπλων, που μπορεί είτε να ενθαρρύνει τις επαφές είτε να τις αποτρέπει.

Παράλληλα εμφανίζεται και η αίσθηση του χρόνου, η οποία αναφέρεται στην τακτική που έχουν πολλοί πρόσφυγες να καθυστερούν στα ραντεβού τους τόσο στο συμβουλευτικό ή θεραπευτικό πλαίσιο, όσο και σε ραντεβού για εργασία ή για ιατρικές εξετάσεις. Οι καθυστερήσεις αυτές δεν γίνονται αντιληπτές ως κάτι το αρνητικό από τους ίδιους, γεγονός που απαιτεί από τον επαγγελματία σύμβουλο αναγνώριση και κατανόηση για τη συνέχιση της συνεργασίας. Επίσης, οι περισσότεροι επαγγελματίες αναφέρουν ότι ένα μεγάλο ποσοστό προσφύγων χαρακτηρίζεται από έλλειψη συνέπειας, σταθερότητας και δέσμευσης. Για παράδειγμα δεν προσέρχονται συστηματικά στις συνεδρίες ή ότι ενώ δέχονται με ενθουσιασμό να συμμετάσχουν στη δημιουργία μιας ομάδας έργου, στη συνέχεια επιδεικνύουν αδιαφορία. Χαρακτηριστικό είναι ότι η έλλειψη σταθερότητας που κυριαρχεί πολλές φορές στη συμβουλευτική διαδικασία οφείλεται στη γενικότερη

αστάθεια της ζωής τους και στις αντικειμενικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν.

Η γλώσσα, αποτελεί μια από τις σημαντικότερες δυσκολίες στη δημιουργία συμβουλευτικής σχέσης αφού η πρώτη θεωρείται το υπόβαθρο της επικοινωνίας. Συνήθως, οι πρόσφυγες μιλούν αγγλικά ενώ λίγοι είναι αυτοί που γνωρίζουν ελληνικά. Παρόλα αυτά, και στις δύο περιπτώσεις επέρχονται επικοινωνιακά προβλήματα. Συγκεκριμένα, οι επαγγελματίες αναφέρουν ότι τα άτομα που αναγκάζονται να μιλούν σε άλλη γλώσσα από τη μητρική τους, δυσκολεύονται να εκφράσουν αυτό που θέλουν να πουν ή εννοούν. Επιπλέον, στην περίπτωση που δεν γνωρίζουν καλά μια ξένη γλώσσα συμβαίνει να δίνουν διαφορετική ερμηνεία σε αυτά που λέει επαγγελματίας.

Η παραπάνω δυσκολία αντιμετωπίζεται από τους επαγγελματίες με ποικίλους τρόπους. Μπορεί να περιορίζεται η παροχή των υπηρεσιών είτε με την μείωση του αριθμού των συνεδριών είτε με την παροχή περισσότερων πρακτικών υπηρεσιών (χορήγηση φαρμάκων, παραπομπές στα νοσοκομεία). Επιπρόσθετα, ένας άλλος τρόπος διευκόλυνσης, είναι η χρησιμοποίηση διερμηνέα κατά τη διάρκεια της συνεδρίας (B. Γιωτσίδη, 2000, σελ. 48 \ σελ. 91-98).

Αναφορικά με την τελευταία μορφή προσέγγισης της επικοινωνίας, έχει διαπιστωθεί ότι παρόλο που ο διερμηνέας φαίνεται να την διευκολύνει σε κάποιο βαθμό ωστόσο, μπορεί να προκύψουν προβλήματα με την παρακάτω μορφή:

1. Μη πιστή απόδοση των απόψεων του συμβούλου και του εξυπηρετούμενου σε συνδυασμό με την ατελή ή διαστρεβλωμένη αντίληψη του αντίστοιχου ρόλου του συμβούλου και του διερμηνέα οδηγεί συνήθως στην μεταξύ τους διαφωνία. Για παράδειγμα, ο διερμηνέας μπορεί να λειτουργήσει ως μεσολαβητής και να συμβουλεύει τον πρόσφυγα σε κρίσιμες καταστάσεις.

2. Παράβλεψη, από τον διερμηνέα, πληροφοριών ζωτικής σημασίας λόγω απροσεξίας, η οποία δυσχεραίνει το επιθυμητό αποτέλεσμα.
3. Ατελής κατανόηση της σημασίας και του ρόλου της συγκεκριμένης διαδικασίας βοήθειας από τον διερμηνέα η οποία μεταβιβάζεται στον συμβουλευόμενο.
4. Συναισθηματικά προβλήματα του διερμηνέα ενδέχεται να παρεμβάλλονται κατά την άσκηση του έργου του και να εμποδίζουν την αποτελεσματική ροή των μηνυμάτων μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών.
5. Διαφορές στις διαλέκτους μπορεί να δημιουργήσουν εκρηκτικές καταστάσεις καθώς ίδιες λέξεις ενδεχομένως να έχουν διαφορετική σημασία στις διάφορες διαλέκτους.
6. Έλλειψη κατανόησης ενός μηνύματος έχει ως αποτέλεσμα τη διαστρέβλωση της επικοινωνίας.
7. Στερεότυπες απόψεις και προκαταλήψεις για τους πρόσφυγες άλλης ιθαγένειας εμποδίζουν την ελαστικότητα της αλληλεπίδρασης (Υπατη Αρμοστεία, 1994, σελ. 35-36).

Συμπερασματικά, φαίνεται να υπάρχει μια αντίφαση μεταξύ των επαγγελματιών σχετικά με το αν τελικά οι διερμηνείς διευκολύνουν η όχι τη συμβουλευτική διαδικασία.

Οι παραπάνω πολιτισμικές διαφορές δημιουργούν, επίσης, την αίσθηση του «ξένου» από την πλευρά των προσφύγων, η οποία αναφέρεται στο γεγονός, ότι συχνά οι πρόσφυγες διαμαρτύρονται για το ότι δεν μπορούν να γίνουν κατανοητοί από τους επαγγελματίες, όχι μόνο λόγω της γλώσσας αλλά και γενικότερα λόγω του διαφορετικού πολιτισμού. Η αίσθηση αυτή σε συνδυασμό με την τάση των προσφύγων να θεωρούν τους ειδικούς ως εκπροσώπους των κρατικών φορέων και να μεταθέτουν σε αυτούς το θυμό που νιώθουν για τη γενικότερη αντιμετώπιση από το ελληνικό κράτος, έχει ως αποτέλεσμα να αυξάνεται η μεταξύ τους απόσταση.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, αξίζει να τονιστεί ότι η συμβουλευτική λειτουργεί μέσα σε πλαίσια πολιτιστικά. Η οποιαδήποτε αποτυχία ανταπόκρισης με ευαισθησία στις πολιτιστικές διαφορές οδηγεί σε αρνητική εικόνα για το επάγγελμα.

5.2.3 Πρακτική προσέγγισης της διαπολιτιστικής συμβουλευτικής

5.2.3.1 Τρόποι αντιμετώπισης των πολιτιστικών διαφορών

Οι πολιτιστικές διαφορές μπορούν να αντιμετωπιστούν με τους εξής κύριους τρόπους:

1. Ενημέρωση των ατόμων σχετικά με το κοινωνικό σύστημα της χώρας, τον τρόπο λειτουργίας των συγκεκριμένων υπηρεσιών και τις αρχές της συμβουλευτικής διαδικασίας.
2. Αποδοχή της πολιτιστικής διαφοράς ως κάτι δεδομένο και φυσιολογικό εκτός αν το ίδιο το άτομο τη βιώνει ως πρόβλημα.
3. Προσπάθεια οριοθέτησης, όταν κρίνεται απαραίτητο από τον σύμβουλο (π.χ. βαθμός ικανοποίησης των προσδοκιών των πελατών, συνέπεια του πελάτη στην ώρα του ραντεβού).
4. Ανεύρεση των κοινών στοιχείων μεταξύ του επαγγελματία και του πελάτη, τα οποία θεωρούνται ότι ενυπάρχουν σε όλους τους ανθρώπους.
5. Διερεύνηση των συναισθημάτων που έχουν γενικά οι επαγγελματίες απέναντι στο «διαφορετικό» και στο «ξένο» καθώς και αυτών που προκαλούνται από την άμεση επαφή τους με πολιτιστικά διαφοροποιημένα άτομα και από τις δυσκολίες της μεταξύ τους σχέσης (B. Γιωτσίδη, 2000, σελ. 101).

5.2.3.2 Υφιστάμενοι τύποι παρέμβασης

Ο κύριος τύπος παρέμβασης σε πρόσφυγες είναι η παροχή κατεύθυνσης προκειμένου τα άτομα να μπορέσουν να οργανώσουν τη ζωή τους και να θέσουν προτεραιότητες για την επίλυση των διαφόρων πρακτικών θεμάτων που αντιμετωπίζουν (π.χ. στέγη, εργασία, νομικά θέματα). Στα πλαίσια αυτής της παρέμβασης εμπεριέχεται σε μεγάλο βαθμό και η συμβουλευτική η οποία παρέχεται είτε συμπληρωματικά όταν τα άτομα σε συνδυασμό με τα πρακτικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν αναφέρουν και σχετικά συναισθήματα, είτε σε ένα δευτερεύον επίπεδο όταν τα άμεσα προβλήματα επιλύονται έως κάποιο βαθμό και αναδύονται στην επιφάνεια άλλες, βαθύτερες ή διαπροσωπικές δυσκολίες (Β. Γιωτσίδα, 2000, σελ. 103).

Η συμβουλευτική, διεξάγεται κυρίως σε ατομικό επίπεδο, ενώ η ομαδική προσέγγιση ακολουθείται σε θέματα που αφορούν την επαγγελματική κατάρτιση των ατόμων αυτών ή τη δημιουργική τους απασχόληση. Στη περίπτωση της συμβουλευτικής με οικογένεια εθνικών μειονοτήτων είναι παρούσες όλες οι γνωστές έννοιες, τεχνικές, προσεγγίσεις και προτάσεις της οικογενειακής συμβουλευτικής πάντοτε όμως προσαρμοσμένες στο ιδιαίτερο περιβάλλον και το πλαίσιο που ορίζει η πραγματικότητα της μειονοτικής οικογένειας (Μ. Βουλγαρίδου, 2001, σελ. 98).

Στην περίπτωση που τα άτομα αντιμετωπίζουν σοβαρά ψυχολογικά ή ψυχιατρικά προβλήματα ή έχουν ένα βεβαρημένο ιστορικό (π.χ. θύματα βασανιστηρίων) παραπέμπονται συνήθως σε εξειδικευμένες υπηρεσίες οι οποίες απευθύνονται στο γενικό πληθυσμό ή σε σχετικές υπηρεσίες που απευθύνονται αποκλειστικά σε πρόσφυγες. Σε σχέση με το θέμα αυτό, αξίζει να αναφερθεί ότι συνήθως υπάρχει η τάση να θεωρούνται ως ψυχοπαθολογία οι πολιτιστικές διαφορές με συνέπεια πολλά άτομα να παραπέμπονται σε ψυχιατρικές δομές ή ψυχιάτρους (Β. Γιωτσίδα, 2000, σελ. 104-5).

5.2.3.3 Ο ρόλος του σύμβουλου κοινωνικού λειτουργού

Σε πρώτη φάση η παρέμβαση του σύμβουλου κοινωνικού λειτουργού παίρνει τη μορφή κατανόησης και διαγνωστικής εκτίμησης του προβλήματος που παρουσιάζει ο πρόσφυγας, μέσα από συντονισμένη προσπάθεια για συλλογή πληροφοριών σχετικών με αυτόν, με το πρόβλημα, το περιβάλλον και τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση. Η εκτίμηση του προβλήματος γίνεται μέσα από μια πολυδιάστατη προσέγγιση όπου ο σύμβουλος επιχειρεί να εντοπίσει όλα εκείνα τα συστήματα που επηρεάζουν σημαντικά τον πρόσφυγα και του προκαλούν δυσκολίες. Επιπλέον, στοχεύει στον εντοπισμό των εσωτερικών και εξωτερικών πόρων που μπορούν να αξιοποιηθούν από τον εξυπηρετούμενο για την αντιμετώπιση και επίλυσή τους. Αξίζει να σημειωθεί, ότι αυτή η διερεύνηση από τον κοινωνικό λειτουργό μπορεί να εμφανίζεται σε όλη τη διάρκεια της συμβουλευτικής διαδικασίας, αφού άλλωστε αποτελεί βασική προϋπόθεση για τον καθορισμό των στόχων στα πλαίσια πάντα του προσυναπτόμενου συμβολαίου. Αναφορικά με την κατανόηση η οποία συνοδεύει τη συμβουλευτική διαδικασία από την αρχή μέχρι το τέλος, ο κοινωνικός λειτουργός κατανοεί την προσωπική αλήθεια του εξυπηρετούμενου πρόσφυγα και την πραγματικότητα έτσι όπως ο δεύτερος την αντιλαμβάνεται, στοχεύοντας στην από κοινού απόκτηση βαθιάς γνώσης του εαυτού, της κοινωνικής πραγματικότητας, των δυνατοτήτων και ευκαιριών, με τον πρόσφυγα πάντα στο επίκεντρο.

Πρωταρχικά ο σύμβουλος \ κοινωνικός λειτουργός, μεριμνά για τη διαμόρφωση μιας καλής σχέσης η οποία αποτελεί βασική προϋπόθεση για τη διαδικασία της συμβουλευτικής παρέμβασης. Ένα σημαντικό πρώτο βήμα για τη διαμόρφωση μιας τέτοιας σχέσης επιτυγχάνεται με το να ξεκαθαρίσει από την αρχή το πλαίσιο συνεργασίας, με το να εξετάζονται οι προσδοκίες του εξυπηρετούμενου και με το να συνάπτεται μια συμφωνία ή ένα συμβόλαιο. Σε ένα δεύτερο βήμα από το πρώτο στάδιο της συνεργασίας τους που στοχεύει στη

δημιουργία μιας σχέσης εμπιστοσύνης με τον πρόσφυγα και για να το επιτύχει, αποδέχεται άνευ όρων τον τελευταίο, ο οποίος είναι ιδιαίτερα οξύθυμος και απαιτητικός, φέρνοντας μαζί του ένα πλήθος άσχημων εμπειριών από το παρελθόν. Επιπλέον, πέρα από αυτές τις προσωπικές δυσκολίες, ο κοινωνικός λειτουργός αποδέχεται και σέβεται το σύστημα αξιών και πεποιθήσεων του πρόσφυγα που ενδεχομένως να διαφοροποιείται κατά πολύ από το δικό του.

Σε δεύτερη φάση, προσφέροντας ένα ασφαλές περιβάλλον και δείχνοντας ενσυναίσθηση και κατανόηση, ενθαρρύνει τον πρόσφυγα να εκφράσει τα πολύπλοκα συναισθήματα άγχους, αγανάκτησης, πικρίας, πόνου, θυμού, φόβου και ανασφάλειας καθώς και τις πεποιθήσεις και απόψεις του για την κατάσταση που βιώνει. Σε ένα τέτοιο κλίμα όπου τα προβλήματα αρχίζουν να γίνονται πιο ξεκάθαρα και μπαίνουν σε μια σειρά ο κοινωνικός λειτουργός στοχεύει στην καλλιέργεια της αυτογνωσίας και εμπιστοσύνης του εξυπηρετούμενου, τα οποία αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για την ευελιξία του αλλά και τη βελτίωση των τρόπων που χειρίζεται την προσωπική του κατάσταση και συναλλάσσεται με το περιβάλλον του.

Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού που εφαρμόζει τη συμβουλευτική έχει πρωταρχικά κι έναν επικοινωνιακό χαρακτήρα που βασίζεται κυρίως στη γλώσσα, την επικοινωνία και κατανόηση. Πρόκειται για ένα είδος συνομιλίας που χρωματίζει τα περισσότερα σημεία της σχέσης με τον εξυπηρετούμενο πρόσφυγα και γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να διαχέεται εκείνο το νόημα που έχει σημασία και χαρακτήρα ενδυνάμωσης για τον πρόσφυγα, χωρίς να αναλώνεται σε εκτεταμένες συζητήσεις οι οποίες μπορεί να μην είναι διευκολυντικές όταν μάλιστα προσπαθούν να διεισδύσουν στο εσωτερικό του αμυντικό σύστημα το οποίο γίνεται ακόμα πιο άκαμπτο και δυσλειτουργικό με την επαφή του με το «ξένο» περιβάλλον του. Ένας τέτοιος ρόλος αξίζει να αναφερθεί ότι προϋποθέτει έναν εξειδικευμένο συγκερασμό ειδικών γνώσεων, δεξιοτήτων, εμπειριών με την καλή χρήση της γλώσσας του πρόσφυγα.

Ο σύμβουλος \ κοινωνικός λειτουργός εργάζεται με πρόσφυγες σε ατομικό ή ομαδικό επίπεδο ή μέσα στα πλαίσια της κοινότητας και των επιτροπών. Επιστρατεύει δεξιότητες επικοινωνίας, ενεργητικής ακρόασης, ενσυναίσθησης, αποδοχής, κατανόησης, αυτοελέγχου συμβάλλοντας στη δημιουργία μιας σχέσης η οποία αμβλύνει τα αρνητικά συναισθήματα που φέρνει μαζί του ο πρόσφυγας, ένα μέρος των οποίων οφείλεται σε στερεότυπες αντιλήψεις, προκαταλήψεις και ρατσισμό που εκφράζονται όχι μόνο από τον απλό πολίτη της κυρίαρχης κουλτούρας αλλά και από το διάφορο προσωπικό των υπηρεσιών που ασχολούνται με πρόσφυγες. Επομένως, η παρέμβαση του κοινωνικού λειτουργού δεν περιορίζεται μόνο στο άτομο - ομάδα - κοινότητα του πρόσφυγα αλλά επεκτείνεται και στο σύστημα του ημεδαπού.

Συμπερασματικά, ο κοινωνικός λειτουργός μέσα από τη συμβουλευτική που εφαρμόζει με βασικό εργαλείο τη συνέντευξη, σκοπεύει να βοηθήσει τους πρόσφυγες με λογικές πληροφορίες και επιχειρήματα να τακτοποιήσουν τα διάφορα κομμάτια της προβληματικής τους κατάστασης, να διασαφηνίσει το πρόβλημα και τις αντιθέσεις του σε σχέση με την πραγματικότητα, να συζητήσει τη σκοπιμότητα διαφόρων τρόπων ενέργειας και δράσης και να τους απελευθερώσει από την ανησυχία, το φόβο, την άγνοια ώστε να είναι σε θέση μέσα στα πλαίσια της πραγματικότητας να αναλάβουν τις ευθύνες των επιλογών τους.

Συμπέρασμα

Η κοινωνική πολιτική και η διαπολιτιστική συμβουλευτική αποτελούν δύο από τους βασικότερους φορείς στην Ελλάδα που λειτουργούν υποστηρικτικά και βοηθητικά σε όλες τις φάσεις ένταξης και προσαρμογής της προσφυγικής οικογένειας. Μάλιστα ανάμεσά τους υπάρχει κι ένα είδος αναλογίας, όπου περιορισμένη ή αναπτυγμένη κοινωνική πολιτική συνεπάγεται μικρή ή αυξημένη παροχή διαπολιτιστικής συμβουλευτικής. Αυτό συμβαίνει γιατί στον ελληνικό ιστό υποστήριξης και κοινωνικής προστασίας των προσφύγων, οι υπάρχουσες εθελοντικές οργανώσεις όπου είναι οι πλέον αρμόδιες για την παροχή υπηρεσιών συμβουλευτικής, δε μπορούν να ορθοποδήσουν και να εκπληρώσουν το έργο τους χωρίς την κάλυψη και τη στήριξη του Κράτους Πρόνοιας. Αυτό όμως που προέχει είναι ότι πρόκειται για μια «ευάλωτη» ομάδα που ίσως τις περισσότερες φορές να μην επιζητά από μόνη της τις πηγές βοήθειας, πράγμα που σημαίνει ότι χρειάζεται όχι μόνο απλώς ευαισθησία από τις αρμόδιες πλευρές αλλά και καλύτερη ανταπόκριση στις προσωπικές της ανάγκες, στοχεύοντας στην προσαρμογή και την ψυχοκοινωνική της ευεξία, έχοντας πάντα υπόψη το σοβαρό αντίκτυπο που έχει γι αυτήν η «αδιάκριτη» προστασία που εύκολα μπορεί να της αφήσει στίγματα «κοινωνικής παθολογίας».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

6.1 Συμπεράσματα

Επειδή σύμφωνα με το θέμα η προσέγγιση του προσφυγικού ζητήματος γίνεται σε ελληνικά πλαίσια, ξεκινώντας, θέτουμε ως βασικό σημείο αναφοράς τα ρεύματα των αναγκαστικών μετακινήσεων που σημειώθηκαν προς τον ελλαδικό χώρο από τις αρχές του εικοστού αιώνα μέχρι σήμερα. Με την αφετηρία τους Βαλκανικούς πολέμους και έπειτα τον Α΄ παγκόσμιο και τον Μικρασιατικό πόλεμο, σημειώθηκε το μεγαλύτερο προσφυγικό ρεύμα στα χρονικά της ιστορίας προς τον ελληνικό χώρο που ξεπέρασε σε πληθυσμό το ένα εκατομμύριο. Ύστερα απ' αυτό το τεράστιο κύμα αιτούντων άσυλο, που αφορούσε στην πλειοψηφία Έλληνες, παρατηρήθηκαν από τη δεκαετία του 1950 και ύστερα, νέα ρεύματα τα οποία είχαν αρχικά ως εστία άφιξης κάποια ανατολικοευρωπαϊκά κράτη και αργότερα χώρες της Ασιατικής ηπείρου. Μέχρι και τα πρόθυρα του εικοστού πρώτου αιώνα τα κύματα προσφύγων χαρακτηρίζονται από μια ποικιλία όσον αφορά τη φυλή, εθνικότητα με τόπο καταγωγής άλλοτε την Ευρώπη και άλλοτε την Ασία. Από τις αρχές του αιώνα μας μέχρι σήμερα - όπου δίνουμε και βαρύτητα - η πλειοψηφία των αιτούντων άσυλο προέρχεται από το Ιράκ, την Τουρκία και το Αφγανιστάν, ενώ οι υπόλοιποι κυρίως από χώρες της νοτιοδυτικής Ασίας και Αφρικής.

Όσον αφορά το μέγεθος των προσφυγικών ρευμάτων μετά το 1950 που είναι ασφαλώς πολύ μικρότερο από τα προηγούμενα, παρουσιάζει σχετική σταθερότητα με κάποιες βέβαια μικρές αυξομειώσεις, οι οποίες παρατηρούνται και στο κατώφλι του αιώνα μας. Αξίζει ν' αναφερθεί ότι ο σημερινός αριθμός των προσφύγων στην Ελλάδα ανέρχεται στις έξι χιλιάδες.

Οι λόγοι που ωθούν τους λαούς στο δρόμο του ξεριζωμού και της προσφυγιάς, είναι συνήθως κοινοί και δεν συντρέχουν κάποιοι μεμονωμένοι και ιδιαίτεροι λόγοι που ν' αφορούν αυτό της Ελλάδας. Οι πιο συνηθισμένοι

λόγοι οι οποίοι και αναγνωρίζονται στα διεθνή κείμενα είναι οι απειλές κατά της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας και της ελευθερίας οι οποίες βρίσκουν πρόσφορο έδαφος μέσα σε κλίμα βίας, έχθρας, πίεσης και πόλεμου. Απ' αυτό εύκολα συμπεραίνεται ότι οι παραπάνω μορφές απειλής είναι δύσκολο ακόμη και να περιοριστούν γιατί είναι απόρροια πολυδιάστατων και αλληλοεπηρεαζόμενων παραγόντων που έχουν γερά τις ρίζες τους στην κοινωνική τάξη, την εθνικότητα, τα συμφέροντα, τις πολιτικές πεποιθήσεις, τη θρησκεία και τη φυλή. Απέναντι σ' αυτή την κατάσταση η Ελλάδα αποδεικνύεται ότι είναι απλώς ένας δέκτης και ένας υποδοχέας των εκτοπισθέντων αδυνατώντας όπως και οι περισσότερες χώρες, να συμβάλλει καταλυτικά στην αντιμετώπιση των παραπάνω παραγόντων. Ενώ δεν αποκλείεται και το ενδεχόμενο σε αρκετές περιπτώσεις να εθελουφλεί προκειμένου να ανταποκρίνεται στην εκάστοτε πολιτική της που δε λειτουργεί αυθαίρετα και ανεξάρτητα από τη διεθνή.

Όσον αφορά την διερεύνηση που έγινε για να διαπιστωθεί το θεσμικό πλαίσιο προστασίας του πρόσφυγα έτσι όπως διαμορφώνεται στην Ελλάδα προκύπτει, ότι η χώρα μας υιοθέτησε το προσφυγικό δίκαιο από το διεθνές συμβατικό κείμενο δηλαδή, τη Σύμβαση της Γενεύης που αποτέλεσε την πρώτη και βασικότερη θεσμική προσέγγιση του προσφυγικού ζητήματος. Σύμφωνα με το διεθνές αυτό δίκαιο που αφορά του πρόσφυγες, οριοθετείται η έννοια ή ο όρος πρόσφυγας από τις άλλες κατηγορίες αλλοδαπών, προβλέπονται οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των προσφύγων καθώς και οι υποχρεώσεις των κρατών απέναντι τους. Θέτονται τα διεθνή κριτήρια μεταχείρισης τους και διασφαλίζονται τα δικαιώματά τους σ' όλους του τομείς της κοινωνικής ζωής. Ακόμη ορίζονται από τη Σύμβαση τα κριτήρια και οι προϋποθέσεις για την αναγνώριση του αιτούντα άσυλο ως πρόσφυγα τα οποία έχουν άμεση σχέση με τον ορισμό που προαναφέρθηκε.

Η ελληνική νομοθεσία ασπασζόμενη το προσφυγικό δίκαιο, περιλαμβάνει διατάξεις που αφορούν την είσοδο, παραμονή, έξοδο-απέλαση,

πολιτογράφηση, εργασία, εκπαίδευση και κοινωνική πρόνοια. Οι διατάξεις αυτές αν και βασίζονται στο εξωτερικό δίκαιο ωστόσο έχουν ρυθμιστεί στα πλαίσια του εσωτερικού δικαίου γιατί εμπεριέχουν και ένα διαδικαστικό χαρακτήρα.

Απ' όλα αυτά παίρνουμε μια θεωρητική εικόνα για την νομική κατάσταση των προσφύγων όπως ορίζει ο ελληνικός νόμος, κάτι που στην πρακτική είναι πολύπλοκο και συγκεχυμένο λόγω του ότι οι φορείς εφαρμογής του έχουν έλλειψη συντονιστικού χαρακτήρα και έλλειψη κοινού πλαισίου με αυτονομία σε αρκετές περιπτώσεις διαδικαστικών διαδικασιών. Επιπλέον η γενικότερη πολιτική της χώρας εφαρμόζει την νομοθεσία με περιορισμούς και ατέλειες εθελουφλώντας για τις πραγματικές διαστάσεις του ζητήματος.

Με την εγκατάσταση τους στην Ελλάδα, οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο αντιμετωπίζουν πολύπλοκα και πολυδιάστατα προβλήματα, όπως επικοινωνίας, εργασίας, ανεύρεσης κατοικίας, υγείας, οικονομικά και ψυχολογικά προβλήματα και τέλος προβλήματα που απορρέουν από το ρατσισμό και τον εθνοκεντρισμό στα πλαίσια του επιπολιτισμού.

Όλα αυτά συνυφαίνονται μεταξύ τους, και για να αντιμετωπιστούν κατάλληλα χρειάζεται πολυεπίπεδη και συντονισμένη προσέγγιση. Τη μεγαλύτερη ευθύνη γι' αυτό την έχει η αρμόδια κρατική μηχανή η οποία διαθέτει ένα ανεπαρκές σύστημα υποδοχής και αρωγής με λιγοστές δομές, που τις χαρακτηρίζει η λιτότητα σε προσωπικό, παροχές και υπηρεσίες. Πολλές φορές οι δυσκολίες προσαρμογής που αντιμετωπίζει η συγκεκριμένη ομάδα, υποδαυλίζονται από τη στάση του κοινωνικό - πολιτικού συστήματος το οποίο εξιδανικεύει το δικό του πολιτισμικό φάσμα και μέσα από το πρίσμα του εθνοκεντρισμού καλλιεργεί κάθε μορφή ρατσιστικής διάθεσης και συμπεριφοράς προς αυτήν.

Αναφορικά με τους φορείς αντιμετώπισής του δόθηκε έμφαση στην κοινωνική πολιτική και την διαπολιτισμική συμβουλευτική. Η Ελλάδα ως

κράτος πρόνοιας και με διεθνή συμβολή στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στηρίζει το σχεδιασμό διανομής κοινωνικής φροντίδας και προστασίας για του πρόσφυγες, μέσω του συνταγματικού πλαισίου και της οικονομικής ενίσχυσης των αρμόδιων οργανώσεων και των προγραμμάτων που υλοποιούνται. Αποδέκτες της κρατικής αυτής πολιτικής είναι και τα προγράμματα διαπολιτιστικής συμβουλευτικής τα οποία εφαρμόζονται από κάποιους βασικούς μη κυβερνητικούς φορείς. Όσον αφορά την αποτελεσματικότητα τους θεωρούμε ότι παράγουν ένα αξιόλογο έργο στην προσαρμογή γιατί αποτελούν μια από τις βασικότερες προσεγγίσεις τόνωσης της ευαίσθητης πλευράς και κάλυψης των ψυχοκοινωνικών αναγκών του πρόσφυγα οι οποίες σ' ένα εξωτερικό περιβάλλον μπορεί να προσεγγίζονται γρήγορα και επιφανειακά. Αξίζει να σημειωθεί ότι η διαπολιτιστική συμβουλευτική επειδή ασκείται σε πολιτιστικά πλαίσια και μάλιστα με έντονο το στοιχείο της διαφορετικότητας, αντιμετωπίζει πολλές φορές ως τροχοπέδη τις έντονες πολιτιστικές διαφορές οι οποίες και χρειάζονται κατάλληλο χειρισμό απ' τον επαγγελματία σύμβουλο. Παρόλα αυτά η ψυχοκοινωνική μέριμνα του κράτους πρόνοιας κρίνεται ανεπαρκής και περιορισμένη σε σχέση με το μέγεθος και τις ανάγκες του προσφυγικού πληθυσμού.

6.2 Εισηγήσεις - προτάσεις

Από την ανάλυση των συμπερασμάτων, εντοπίζονται ορισμένα σημεία όπου θα μπορούσαμε να εισηγηθούμε τα παρακάτω:

1. Για τον ίδιο τον άνθρωπο:

Ø Αλλαγή της ρατσιστικής στάσης και συμπεριφοράς του απέναντι στους πρόσφυγες γεγονός που θα συμβάλλει στην καλύτερη ένταξη τους στην ελληνική κοινωνία.

Ø Να φροντίζει να ενημερώνεται για το προσφυγικό ζήτημα γιατί θεωρούμε ότι είναι ένας καλός τρόπος να έρθει σε έμμεση και άμεση επαφή με τους πρόσφυγες προκειμένου να παράσχει τη δική του συμβολή.

2. Για την κοινωνική πολιτική και τη θεσμική αντιμετώπιση:

Ø Καλύτερη πολιτική στέγασης με την εκπόνηση σχεδίου υποδοχής και πρώτης εγκατάστασης .

Ø Ανάπτυξη και δημιουργία νέων κέντρων υποδοχής στελεχωμένα από κοινωνικό λειτουργό.

Ø Καλύτερη πολιτική απασχόλησης με την εξασφάλιση των απαραίτητων προϋποθέσεων για ευνοϊκότερη ένταξη στην αγορά εργασίας, π.χ. πληροφόρηση για θέματα εργασίας, επίσπευση διαδικασιών αναγνώρισης πτυχίων.

Ø Ανάπτυξη και δημιουργία αποκεντρωμένων γραφείων κοινωνικών υπηρεσιών σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης.

Ø Απλούστευση διαδικασιών απόκτησης της προσφυγικής ιδιότητας. π.χ. λιγότερος χρόνος, περιορισμός της γραφειοκρατίας.

Ø Συμμετοχή εκπροσώπων των προσφύγων στη λήψη αποφάσεων σχετικά με το σχεδιασμό και την οργάνωση της δράσης που τους αφορά.

Ø Εκσυγχρονισμός της νομοθεσίας της κοινωνικής πρόνοιας και ίδρυση κεντρικού και συμμετοχικού συντονιστικού οργάνου για την αξιολόγηση των

προγραμμάτων σε επίπεδο Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας, όσον αφορά την ευθύνη και συνεργασία με τα υπόλοιπα Υπουργεία.

Ø Διεύρυνση και περιφερειακή ανάπτυξη των προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας.

Ø Προγράμματα ενημέρωσης - ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης με ημερίδες, σεμινάρια και μέσω των Μ.Μ.Ε. με την δημιουργία και προβολή ντοκιμαντέρ σχετικών με το προσφυγικό ζήτημα.

Ø Θα πρέπει να γνωστοποιούνται στον αιτούντα άσυλο τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του κατά την εξέλιξη της διαδικασίας του αιτήματος του.

Ø Ιδιαίτερη μέριμνα για την περίπτωση των ασυνόδευτων γυναικών προσφύγων και των ασυνόδευτων παιδιών γιατί δεν υπάρχει ιδιαίτερη μεία στη Σύμβαση της Γενεύης του 1951.

Ø Διάθεση περισσότερων πόρων για την υποδοχή και εγκατάσταση των προσφύγων και όχι για την καταστολή και αστυνόμευση των συνόρων.

Ø Ευκολότερη πρόσβαση των προσφύγων στους φορείς προάσπισης των δικαιωμάτων τους.

Ø Ίδρυση κεντρικού οργάνου που θα επιβάλλει ομοιόμορφα τις νομικές διατάξεις του προσφυγικού δικαίου και θα συντονίζει καθώς και θα ελέγχει τις διαδικαστικές διατάξεις που αφορούν την αναγνώριση της προσφυγικής ιδιότητας.

3. Για τις υπηρεσίες που παρέχουν συμβουλευτική:

Ø Η συμβουλευτική παρέμβαση που έχουν ανάγκη οι πρόσφυγες να μην λαμβάνει χώρα με τρόπο που να θεωρείται υποχρεωτική. Πρέπει να τους δίνεται η ελευθερία και το περιθώριο να επιλέγουν τη μορφή βοήθειας με τον ίδιο τρόπο όπως κάθε πολίτης.

Ø Εξειδικευμένη εκπαίδευση των ειδικών που εργάζονται σε αυτές τις υπηρεσίες και εξυπηρετούν τους πρόσφυγες. Αυτό πιστεύουμε ότι θα συνέβαλλε στην καταλληλότερη ανταπόκριση στις ανάγκες των προσφύγων και στον καλύτερο χειρισμό των πολιτιστικών διαφορών.

∅ Συνεργασία των σχετικών υπηρεσιών για ανταλλαγή απόψεων, εμπειριών, διαπιστώσεων και διατύπωση προτάσεων.

4. Για τον σύμβουλο:

α) Για την εκπαίδευση του:

∅ Εισαγωγή ειδικών μαθημάτων στις ειδικές πανεπιστημιακές σπουδές των κοινωνικών επιστήμων.

∅ Πραγματοποίηση επιμορφωτικών σεμιναρίων ή μετεκπαιδύσεων σε συνδυασμό με πρακτική άσκηση.

β) Για το έργο και το ρόλο του στη συμβουλευτική διαδικασία:

∅ Αυτοέλεγχο για στερεοτυπικές σκέψεις και κρίσεις οι οποίες παρεμποδίζουν την ικανότητα του στην συμβουλευτική σχέση.

∅ Ετοιμότητα και ευελιξία για το καινούργιο. Ο σύμβουλος πρέπει να είναι έτοιμος και διαθέσιμος για το διαφορετικό, να το προσαρμόσει στη συμβουλευτική σχέση και τη σχέση αυτή σε αυτό.

∅ Καλλιέργεια της επικοινωνιακής του ικανότητας γιατί θεωρούμε ότι αποτελεί σημαντικό και προαπαιτούμενο στοιχείο στη θεραπευτική επικοινωνία με πρόσφυγες.

∅ Να έχει ελαστικό θεραπευτικό ρόλο.

∅ Να κάνει χρήση πρωτότυπων πολιτιστικών εργαλείων. Τέτοια μπορεί να είναι οι διάφορες δοξασίες, παραμύθια και παροιμίες που συνδέονται με την παράδοση του συγκεκριμένου λαού από τον οποίο προέρχεται η προσφυγική οικογένεια.

∅ Ενασχόληση με διαπολιτιστικού περιεχομένου ενδιαφέροντα. Θεωρούμε την τέχνη και την ιστορία του πολιτισμού τον καλύτερο τρόπο προσέγγισης της διαφορετικότητας του πολιτισμού. Ο σύμβουλος θα πρέπει να εντάσσει στα ενδιαφέροντά του τέτοιου είδους ενασχολήσεις όταν θα του δίνεται η ευκαιρία.

∅ Να έχει εμπειρία με εθνικές μειονότητες ή να εποπτεύεται από έναν έμπειρο στο χώρο και να είναι σε θέση να εκτιμήσει το επίπεδο επιπολιτισμού

και προσαρμογής της προσφυγικής οικογένειας στην κυρίαρχουσα
κουλτούρα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- 1) Αντωνίου Ο., Η τηλεφωνική γραμμή προσφύγων του Πολυδύναμου Κέντρου Κοινωνικής Στήριξης και Ενσωμάτωσης Προσφύγων, του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού, Κοινωνική Εργασία, τεύχος 58, Αθήνα 2000.
- 2) Αποστολίδου Α., Η συστημική προσέγγιση ως μέθοδος ευαισθητοποίησης της κοινότητας και εκπαίδευσης των ατόμων στην αντιμετώπιση της ποικιλότητας και των αλλαγών στην ελληνική κοινωνία, Αθήνα 2000.
- 3) Βεζυράκης Δ., Προβληματισμοί και προοπτικές για κοινωνική πολιτική και κοινωνική εργασία σε σχέση με πρόσφυγες και παλιννοστούντες, Κοινωνική Εργασία, τεύχος 26, Αθήνα 1992.
- 4) Βεϊνόγλου Φ. και Μ., Η εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα, εκδόσεις Τροχαλία, Αθήνα 1997.
- 5) Βουλγαρίδου Μ., Διαφορετικότητα χωρίς προκατάληψη (επισημάνσεις στη συμβουλευτική με εθνικές μειονότητες), Κοινωνική εργασία, τεύχος 62, Αθήνα 2001.
- 6) Γεωργιάς Δ. - Παπαστυλιανού Α., Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα - Ψυχολογικές διεργασίες προσαρμογής, εκδόσεις Γενική, Αθήνα 1993.
- 7) Γιαννακού Τ., Η προσφυγική οικογένεια στην Ελλάδα: τα χαρακτηριστικά και η προσαρμογή της. Κοινωνική Εργασία, τεύχος 58, Αθήνα 2000.
- 8) Γιωτσίδη Β., Εφαρμογή της διαπολιτιστικής συμβουλευτικής και ψυχοθεραπείας σε πρόσφυγες και μετανάστες: η περίπτωση της Ελλάδας, Αθήνα 2000.

- 9) Gammelgaard J., Η Προστασία των Προσφύγων: Η προσφυγική ιδιότητα: κριτήρια και διαδικασίες για την αναγνώρισή της – Παρουσίαση περιπτώσεων από την διεθνή και ελληνική πρακτική, έκδοση του Ε.Σ.Π., Αθήνα 1995.
- 10) Δημητρόπουλος Ε., Συμβουλευτική ψυχολογία: Συμβουλευτικός θεραπευτικός διάλογος - θεωρία και πράξη, εκδόσεις «ΕΛΛΗΝ», 1998.
- 11) Δημοπούλου Λαγωνίκα Μ., Μετανάστευση και διαπολιτιστικό τραύμα στην εφηβεία: κοινωνική προσαρμογή εφήβων προσφύγων στην Ελλάδα, Κοινωνική Εργασία, τεύχος 54, Αθήνα 1999.
- 12) Διεθνή Κοινωνική Υπηρεσία, Έκθεση Δραστηριοτήτων και Υπηρεσιών, Αθήνα 2001.
- 13) Διεθνή Κοινωνική Υπηρεσία, Οδηγός φορέων και Υπηρεσιών για τους Αιτούντες, Άσυλο και Πρόσφυγες, Αθήνα 2002.
- 14) Δροσόπουλος Α., Η Προστασία των Προσφύγων: Οι Διατάξεις του Ελληνικού Δικαίου που αφορούν τους πρόσφυγες, έκδοση του Ε.Σ.Π., Αθήνα 1995.
- 15) Εγχειρίδιο Υ.Α., Ανθρώπινα Δικαιώματα και Προστασία των Προσφύγων, Αθήνα 2000.
- 16) Ελληνική Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης, Κοινωνική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση: Παρούσα κατάσταση και προοπτικές, εκδόσεις Ε.Ε.Τ.Α.Α., Αθήνα 1995.
- 17) Ενημερωτικό δελτίο Υ.Α. του Ο.Η.Ε. για τους πρόσφυγες, Αθήνα 2002.
- 18) Ενημερωτικό δελτίο Υ.Α. του Ο.Η.Ε. για τους πρόσφυγες, Αθήνα 2003.
- 19) Ενημερωτικό έντυπο Υπουργείου Εξωτερικών, Οδηγός για τον Μετανάστη και τον Πρόσφυγα, Αθήνα 2001.
- 20) Ζαμάνου Μ., Μετακινούμενοι πληθυσμοί: προβλήματα αλλοδαπών υπερηλίκων, εκδόσεις «ΕΛΛΗΝ», Αθήνα 1996.

- 21) Ζωγράφου Α., Η εκπαιδευτική κατάσταση των παιδιών των Ελλήνων μεταναστών και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής αγωγής στην Ελλάδα, εκδόσεις Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ, Πάτρα 1997.
- 22) Ιακώβου Γ., Η Προστασία των Προσφύγων: Η Κοινωνική και η Οικονομική Διάσταση της Προστασίας των Προσφύγων, έκδοση του Ε.Σ.Π., Αθήνα 1995.
- 23) Ιατρίδης Δ. Σ., Σχεδιασμός κοινωνικής πολιτικής, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2002.
- 24) Ιωαννίδου - Τζόνσον Α., Προκατάληψη - Ποιος εγώ;, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.
- 25) Κανδυλάκη Α., Η συμβουλευτική στην κοινωνική εργασία: Δεξιότητες επικοινωνίας και τεχνικές παρέμβασης, Αθήνα 2001.
- 26) Κωστοπούλου Β., Τα αποτελέσματα της κρίσης ασύλου και των διαδικασιών των διεθνών οργανισμών στις γυναίκες πρόσφυγες: η ιδιαιτερότητα της γυναίκας ως πρόσφυγας, Εκλογή, τεύχος 107, Αθήνα 1998.
- 27) Kjaerum M., Η προστασία των προσφύγων: Κριτήρια για τον Καθορισμό της Προσφυγικής Ιδιότητας, έκδοση του Ε.Σ.Π., Αθήνα 1995.
- 28) Kjaerum M. - Vedsted Heuseu J., Η προστασία των προσφύγων: Διαδικασίες για τον καθορισμό της προσφυγικής Ιδιότητας, έκδοση του Ε.Σ.Π., Αθήνα 1995.
- 29) Μαλαπέτσα Μ., Πολυπολιτισμικότητα και ευαισθητοποίηση: Μια αρχική μέτρηση, Αθήνα 2002.
- 30) Μαλικιώση - Λοΐζου. Μ., Συμβουλευτική ψυχολογία, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.
- 31) Μαλκίδης Φ., Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός. Προβλήματα κοινωνικής ένταξης των Ποντίων από την τέως Σοβιετική Ένωση, στη Θράκη, 6^ο επιστημονικό συνέδριο, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Αθήνα 1998.

- 32) Μαυρέας Κ., Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού: Πόντιοι και βορειοηπειρώτες πρόσφυγες στην Ελλάδα, ΕΚΚΕ, τεύχος 96 - 97, Αθήνα 1998.
- 33) Μεντής Μ., Κοινωνικές και πολιτιστικές προεκτάσεις της παράνομης παρουσίας αλλοδαπών στην Ελλάδα: αναλύσεις - προβληματισμοί. Κοινωνική εργασία, τεύχος 45, Αθήνα 1997.
- 34) Μπρεδήμας Α., Η προστασία των προσφύγων: Παράνομη είσοδος, μη – επαναπροώθηση, απέλαση: Διεθνείς υποχρεώσεις και Διεθνές Δίκαιο, έκδοση του Ε.Σ.Π., Αθήνα 1995.
- 35) Νανούρης Δημήτρης, Λαθρομετανάστευση: Όνειρο και εφιάλτης, Εφημ. Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 5.01.2003.
- 36) Νάσκου - Περράκη Π., Το νομικό καθεστώς των προσφύγων στη διεθνή και ελληνική έννομη τάξη, εκδόσεις ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα - Κομοτηνή 1991.
- 37) Νάσκου - Περράκη Π.[Α], Η προστασία των προσφύγων: Η προσφυγική Ιδιότητα: Κριτήρια και Διαδικασίες για την Αναγνώρισή της – Παρουσίαση περιπτώσεων από την διεθνή και ελληνική πρακτική, έκδοση του Ε.Σ.Π., Αθήνα 1995.
- 38) Νάσκου - Περράκη Π.[Β], Η Προστασία των προσφύγων και των θυμάτων Εμφυλίων Συρράξεων: Η έννοια του πρόσφυγα κατά τη Σύμβαση της Γενεύης, έκδοση του Ε.Σ.Π., Αθήνα 1995.
- 39) Πανέρα Ε., Παροχές σε πρόσφυγες, Κοινωνική Εργασία, τεύχος 26, Αθήνα 1992.
- 40) Παπαδοπούλου Δ. - Τζώρτσου Α., Ευρωπαϊκή διάσκεψη για την ενσωμάτωση των προσφύγων, Κοινωνική Εργασία, τεύχος 48, Αθήνα 1997.
- 41) Παπασιώπη - Πασιά Ζ., Η προστασία των Προσφύγων και των θυμάτων Εμφυλίων Συρράξεων: Η Σύμβαση της Γενεύης για την προστασία των

- προσφύγων και η εφαρμογή της στην Ελληνική έννομη τάξη, έκδοση του Ε.Σ.Π., Αθήνα 1995.
- 42) Παρασκευόπουλος Ι. Ν., Κλινική ψυχολογία: Διάγνωση, Πρόληψη και Θεραπεία των ψυχικών διαταραχών, Αθήνα 1988.
- 43) Πατρώνας Β., Η Προστασία των Προσφύγων: Οι Συμβάσεις του Δουβλίνου, του Schengen και του Maastricht, έκδοση του Ε.Σ.Π., Αθήνα 1995.
- 44) Περράκης Σ., Η Προστασία των Προσφύγων και των Θυμάτων Εμφυλίων Συρράξεων: Ευρωπαϊκή Ένωση και πρόσφυγες - Πρόσφατες εξελίξεις, έκδοση του Ε.Σ.Π., Αθήνα 1995.
- 45) Πετρονιώτη Μ., Το πορτραίτο μιας διαπολιτισμικής σχέσης. Κρυσταλλώσεις, ρήγματα, ανασκευές, εκδόσεις ΕΚΚΕ, Αθήνα 1998.
- 46) Ποταμιάνος Α., Η Προστασία των Προσφύγων: Οι Συμβάσεις του Δουβλίνου, του Schengen και του Maastricht, έκδοση του Ε.Σ.Π., Αθήνα 1995.
- 47) Πουλοπούλου - Έμκε Η., Μετανάστες και πρόσφυγες στην Ελλάδα, 1970 - 1990, τεύχος 85 - 86, Αθήνα 1990.
- 48) Rogers C., Ομάδες συνάντησης: Αυτογνωσία, ψυχολογία των ομάδων - επικοινωνία, εκδόσεις Δίοδος, Αθήνα 1991.
- 49) Rollhauser J., Ρατσισμός και Ξενοφοβία: ομάδα πρωτοβουλίας κατά του ρατσισμού, Κοινωνική Εργασία, τεύχος 26, Αθήνα 1992.
- 50) Σιδέρης Δ., Η Προστασία των Προσφύγων και των Θυμάτων Εμφυλίων Συρράξεων: Η ποινική προστασία των πολιτικών προσφύγων στην Ελλάδα, έκδοση του Ε.Σ.Π., Αθήνα 1995.
- 51) Σκλάβου Κ., Πρόσφυγες και μετανάστες στην Ελλάδα. Η εμπειρία της κοινωνικής Υπηρεσίας των Γιατρών του Κόσμου, Κοινωνική Εργασία, τεύχος 62, Αθήνα 2001.

- 52) Σουμερλής Κ., Η πολιτική κατάσταση στις χώρες προέλευσης των προσφύγων: Τουρκία, Ιράν, Ιράκ, Αφγανιστάν, έκδοση του Ε.Σ.Π., Αθήνα 1998 - 2000.
- 53) Συναγερμός για κύμα προσφύγων, Εφημ. Καθημερινή, 19.03.2003.
- 54) Σωτηροπούλου Ν. - Καλαντζή Ε., Η Προστασία των Προσφύγων: Προβλήματα της προστασίας των προσφύγων στην Ελλάδα, έκδοση του Ε.Σ.Π., Αθήνα 1995.
- 55) Τεγόπουλος - Φυτράκης, Ελληνικό λεξικό, Αθήνα 1995
- 56) Τριτσελιώτης Ι., Μετακινούμενοι πληθυσμοί: Διαπολιτισμική κοινωνική εργασία. Συμβούλιο επιμορφώσεως στην κοινωνική εργασία, εκδόσεις «ΕΛΛΗΝ», Αθήνα 1996.
- 57) Τριχοπούλου Α. - Χατζηβαρνάβα Ε., Παλιννόστηση και φτώχεια: η περίπτωση των επαναπατρισθέντων πολιτικών προσφύγων, Εκλογή, τεύχος 83 - 84, Αθήνα 1990.
- 58) Τσακίρης Κ., Διαστάσεις του κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα, ΕΚΚΕ, Αθήνα 1999.
- 59) Τσιάκαλος Γ., Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000.
- 60) Ύπατη Αρμοστεία, Κοινωνική Εργασία με τις Κοινότητες Προσφύγων. Οι πρόσφυγες στα Αστικά Κέντρα, Αθήνα 1994.
- 61) Ύπατη Αρμοστεία[Α], Οι πρόσφυγες του κόσμου 1995 - 1996: Σε αναζήτηση λύσεων, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996.
- 62) Ύπατη Αρμοστεία[Β], Συλλογή Συμβάσεων και Κειμένων Διεθνούς Δικαίου αναφορικά με τους πρόσφυγες και τους εκτοπισμένους πληθυσμούς, τόμος Ι, έκδοση της Υ.Α., Αθήνα 1996.
- 63) Ύπατη Αρμοστεία[Α], Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων, Γ' έκδοση, Αθήνα 2000.
- 64) Ύπατη Αρμοστεία[Β], Οι πρόσφυγες του κόσμου: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000.

- 65) Χαλίφε - Μπαμπαγιώργη Μ., Μετακινούμενοι πληθυσμοί: Η συναισθηματική διάσταση της μετακινούμενης οικογένειας, εκδόσεις «ΕΛΛΗΝ», Αθήνα 1996.
- 66) Hoffmann M., Γυναίκες πρόσφυγες, Κοινωνική Εργασία, τεύχος 46, Αθήνα 1997.

ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΣΤΟ INTERNET

- 1) Βασιλειάδης Γ., Ποιοι είναι οι στόχοι της Συμβουλευτικής - Ψυχοθεραπευτικής Παρέμβασης; 1999 \ www.skle.gr
- 2) Ύπατη Αρμοστεία, Αιτήσεις Ασύλου - Κύριες Χώρες καταγωγής, 2002 \ <file:///A:/GreekStats-97-02.htm>
- 3) Ύπατη Αρμοστεία, Καθορισμός του καθεστώτος του πρόσφυγα, 2001 \ www.unhcr.gr
- 4) Reeve D., Καταπίεση στο χώρο της συμβουλευτικής, 2000 \ www.disabled.gr

EENH

- 1) UNHCR., REFUGEE WORLD: Asylum Rights Guarantee the Security of all, Summer 2002.
- 2) UNHCR, REFUGEE: The hot issue for a new millennium: How to help millions of the world's most vulnerable people, Refugees, volume 4, number 117, 1999.